Harji Commemoration Volume.

PEM-PRAKĀSH

(THE LIGHT OF LOVE)

WORK OF

SHAH SYED BARAKAT ULLAH PEMI,
(SAINT-POET OF MĀRHERĀ)

EDITED
IN DEVANĀGARI AND PERSIAN CHARACTERS,
FOR THE FIRST TIME FROM AN ORIGINAL MANUSCRIPT,
WITH AN INTRODUCTION, AN OUTLINE-SUMMARY OF
THE SUBJECTS, NOTES ON INTRODUCTION,
NOTES AND REFERENCES IN HINDI, URDU, ARABIC,
PERSIAN, SANSKRIT AND ENGLISH ON THE ORIGINAL WORK,
AND NINE APPENDICES.

BY

LACHHMI DHAR,
ST. STEPHEN'S COLLEGE. DELHI.

PUBLISHED BY

FRANK BROTHERS, CHANDNI CHOWK, DELHI.

مرا ز کفر و ز اسلام هیچ کارے نیست
کہ زیر ہر شکنِ زلف جلوۂ دین است

At the feet of
Shah Syed Barakat Ullah "Pemi",
The Saint-Poet of Marhera,
Glory of United India,
Watching her destiny for all times.

CONTENTS.

INTRODUCTION

I. The Beginnings—The publication of this work called the *Pem-Prakāsh* or The Light of Love, is based on a manuscript of the same name belonging to the editor, as a sacred legacy from his ancestors. Great efforts were made for a long period to secure other manuscripts for comparison with the present text, but they had not proved successful. My grateful thanks are, however, due to Syed Mohammad Ahsan Esq., Assistant Registrar, University of Aligarh, who had placed at my disposal for a short while, a printed copy now out of print, of most of the Persian works of Syed Shah Barakat Ullah, the author of this Hindi work—Pem Prakāsh. I had already owned the sacred heirloom of these Persian writings in a manuscript form, together with this Hindi work of Shah Barakat Ullah, bound up in one volume called Majmuā-Barakāti (مجموعہ برکاتی). The Persian writings and the Hindi work written in the Persian character both showed a common hand-writing. In the absence of another copy of the Hindi text, I was most anxious to judge its accuracy. I started by comparing the Persian texts I possessed, with the printed edition of the same. This, I thought, would enable me, however indirectly, to form an estimate of the accuracy of the Hindi text, so far as the work of the scribe was concerned. On comparison I found that the Persian texts that I had possessed, agreed fairly well, with the authentic version of the printed edition of Maulana Ahsan. This created in my mind a bias in favour of the general accuracy of the Hindi text that I was going to edit. This inclination of mind was further strengthened by the discovery of a complete identity of thought and meaning in both Hindi and the Persian works.

Indeed, without reading the Persian works first, and getting myself acquainted with the general trend of thought,

of our author, the decipherment of the Hindi text was well-nigh impossible for me. For, old Hindi language written in the Persian character is a hard nut to crack! Days in and days out, for a period extending over two years, this blessed Hindi work of Shah Barakāt kept me occupied with thoughts and words which would not give out their secrets without trying the utmost patience of a man! And I wish to record that the most difficult part in the performance of this work was the decipherment of the text, no less difficult than that of a worn-out inscription—the kind of work which I could stand as I was much used to it before.

II. Description of the manuscript.—The manuscript which is edited here, contains a total number of 63 pages of 15 lines each—excepting page No. 1 which contains 9 lines, page No. 62 which contains 13 lines and page No. 63 which contains 6 lines only. This gives us a total number of lines as 928. The size of a page is 9·3" long and 5·2" broad. The lines are put inside the border which is 7·5" long and 4·2" broad. The margins, however, are eaten up by worms. The paper is glazed and is of a quality which is popularly known as the Kashmir-paper. The ink used is of two kinds—black and red. The subject-matter is written in black-ink while the head-lines of poems, and the poets' pen-name *Pemi*, are given in red. The handwriting is uniform in character. The script is the Persian *Nastāliq*.

III. The sources and date of the manuscript and the name of the scribe.—A marginal note on page 29 of the manuscript against the 6th line of the poem No. 227 runs as below:—

دربعض نسخه پیمی آخر "یا بهیدو" واقع شده - ودرنسخه
حضر..........پیمی اول -

This note in Persian refers to various other manuscripts with a variety of reading, that had existed at the time when the annotator—who as it appears from the common handwriting, might be the original scribe—had lived! It suggests that the Hindi poem—Pem Prakāsh, was widely read at that time and had gained much popularity among the Persian scholars. Unfortunately, that part of the margin which gives the name of the scholar whose manuscript is copied by our scribe—who writes *Pemi* first (پیمی اول), is eaten up by worms. The clue to the original manuscript from which our scribe has copied may be found by the discovery of an old manuscript that reads *Pemi* first in the text under dispute.

The information gathered from the Persian manuscripts—all bound with this Hindi work of the same author, in the same volume, *written with the same hand*, the same kind of ink, black and red, and with the same monogram (طه) given at the end of each work—is helpful in determining the date of our Hindi manuscript and the name of its scribe.

The writing on the front-page of ریاض عشق in our manuscript, noted below, points out that our scribe is a disciple of Barakāt Sahib:—

مرشدی برکات صاحب قدس الله روحه اکبر مسمی به ریاض عشق -

The writing on the last page of the same work may be noted, as below:—

الحمدلله تعالی که از چند نسخه این صحیح شده بحضور دام اوصام -
بمقابله صحیح نموده شد در ۱۲۳۵ هجری معلی ۸ ربیع‌الاول در مارهره عریضه -

The writing at the end of دیوان عشقی in our manuscript gives the name of the scribe as Husain Bairāgi:—

تمت تمام شد - حسین بیراگی درعرصی نوشته بود

It is clear from the evidence noted above, that Husain Bairāgi, who mentions Barakāt Sahib, (the saint

of Mārhera) as his spiritual teacher (مرشد) and who himself lived at Mārhera in 1235 A. H. (1820 A. D.), wrote not only the Persian manuscripts but also the Hindi one! This fixes the date of our manuscript of the *Pem Prakāsh* as 1820 A. D., and speaks well of its authenticity; written as it is by a noted disciple of the school of philosophy founded by our author himself.

IV. Husain Bairāgi—mode of his writing and our method of reconstructing the text.—Husain Bairāgi who has reported himself at Mārhera as above, may be identified with Husain Mārheri, a *Sufi* poet of Hindi poems, whose poems are collected in that great anthology of Hindi songs and poems, called *Rāga Kalpadruma.*[1] Thus our scribe was a poet himself and a musician too. Indeed, some of the metrical errors that have crept in the text of our poems are the result of adaptation of these poems to music. Even Husain Bairāgi nods at times. and I have to use my scissors! He frequently omits to put dots on words and the necessary diacritical marks which leave the reader guessing about the right word for hours and hours together. The difficulty of the reader is aggravated by the ancient mode of writing in the Persian script which observed no distinction between *k* and *g*, d and r and the *yāye majhul* and the *yāye māruf*. I do not copy the ancient mode of writing in my Persian script which writes ٹ as ت; and reconstruct the original text by taking away such superfluous words as are not required by the rules of Hindi prosody and are introduced for musical purposes only—care being taken that such cases where I amend, are shown in brackets in the Persian script or in the notes at the end of the book, which must be consulted in cases of doubt regarding the correctness of the text. Since the poems are set to music, I write words with their chief vocalic sounds and not as they are written

in the standard form of writing in *Devanāgari*. *Hari* after Urdu fashion is written as *Har* in the text. Since the Devanagāri script, too, is defective in reproducing the broken vowel-sounds in Hindi, I leave it to the good orthographic sense of the reader himself to make necessary vocalic changes. I also avoid the Sanskritized mode of writing Hindi words, now in vogue, and write *e.g.* आग्या for आज्ञा. This is necessary in the interest of reproducing the living tongue, as it was known to our author. There are several dubious cases of words determined after a long search for a common idea expressed in the Persian works of our author. The rule of avoiding the initial *Jagan* of the odd lines in a *Dohā*, neglected as it is by the classical Hindi authors, is not strictly followed here. The numbering of the poems and of the syllables, and the punctuation, are all mine.

(V Syed Shah Barakat-ullah Pemi and his work the Pem-Prakāsh) From the manuscript, we now pass on to the poem itself. The title of the work as given on the front-page of the manuscript is *Pem-Prakāsh* (Light of Love). The colophon at the end of the work runs, as below :—

تمت تمام شد رساله پیم پرکاش حضرت شاه برکات قدس سره

The last line of the Hindi poems generally contains the author's pen-name *Pemi* and that of the *Rekhtā* poems *Ishqi*, both the names signifying a lover. Shah Barakāt styles himself *Ishqi* in his Persian poems and *Pemi* in the Hindi poems. That the *Pem-Prakāsh* is the work of Syed Barakat-ullah, popularly known as *Shah Barakāt* or *Sahib-ul-Barakāt*, who had his pen-name *Pemi*, is borne out from the following account of our poet given by Mir Gulam Ali Azad in his work Ma'asar-ul-Karām [2]:—

سید برکت اللہ قدس سرہ—گاہی میل بہ شعر ہندی می نمود—ومعنی عرفاں را
بہ زبان ہندی ادامی فرمود — پیم پرکاش نام رسالہ دارد—مشتمل بر دوہا و کبت و
بشن پد ودھرپد وغیرہ کہ درمردم دائر است - پیمی تخلص می کرد—

VI. The date of the Pem Prakāsh and an account of the personal life of our poet culled from his works-the Pem Prakāsh, the Chahār-anwa'a and the Awāraf-i-Hindi.

We learn from the *Pem Prakāsh* (v. 17) that our author was a native of Srinagar (identified with Belgram in the district of Oudh, U. P.). He was proud of his nativity in India, and took delight in calling himself a *Purabiā* ہم پورب کے پوربیا (v. 18). He had renouncedhis all at Srinagar and had adopted residence at Marhera (in the Etah district, U. P.) which was then infested with thieves and robbers (v. 17). He wrote his Hindi work in the reign of Aurangzeb and called it *Pem Prakāsh* or the Light of Love. (v. 16). The exact date of its composition given in verse 19 may be noted as Hijra 1109 (1698 A. D.) Ahmad (son of) Muhammad, the saint of Kalpi (in the U. P.) is mentioned by our poet in vv. 182-183, as his spiritual teacher (تا گر کے ہم داس). who had satisfied the hunger and thirst of his soul (بجھوت من کی اس). Our author looks with the greatest veneration to Abdul Qadir Gilani (founder of the Qadariyya order of Sufis in Gilan, North Iran, 1078 A.D—1166 A.D.) mentioned in all his works but one. He had given him a rank almost equal to that of the prophet—حبیب اللہ ثانی[3] In his work the *Awāraf-i-Hindi*, the poet describes himself as the son of *Uvais*, a native of Belgram, and a descendant of the house of Iman Husain, in Bāsit.[4]

(VII. The date of our poet.) The poet himself gives the date of his birth in his Persian work—*Diwan-i-Ishqi*, as below :—

سال تولدم ہم تقویم داں شہر - روے حساب شایق‌خوباں نوشتہ اند

This fixes the date as 1070 A.H. (1660 A.D). Azad in *Māasar-ul-Karām* (page 249) records the date of our poet's death as 1142 A.H. (1729 A.D), cf.—8

تاریخ وصال اوخرد کرد رقم – صاحب برکات واصل منزل قدس

Thus our poet lived up to the respectable age of 69 solar years from 1660 A.D. to 1729 A.D. To form a clear idea of the times when our poet had lived, it would be useful to remember the following dates:—

(1) Aurangzeb reigned (1658 A.D–1707 A.D.) (2) Bahadur Shah I (1707-1712), (3) Jahandar Shah (1712-1713) (4) Farrukh Seyer (1713-1719) (5) Muhammad Shah (1719-died 1748) (6) Asif Jah became independent in the life-time of our poet in 1724. (7) Nadir's invasion of India (1739). Thus our poet had lived during the reigns of the five kings of India; whose courts, in the majesty of his own enlightened soul, he never cared to attend! He was born two years after the ascension of Aurangzeb to the throne and had died ten years before India was overtaken by the storm of Nadir's invasion.[5]

VIII. The place of the Pem Prakāsh in the scheme of the seven works of our poet, chronologically arranged.—Born in 1660 A. D. our poet wrote the *Pem-Prakāsh* in 1698 A. D., that is, when he was 38 years old. This precious Hindi work which sums up his philosophy of life, in terms acceptable to both Hindus and Mohammadans, was composed by our poet between the two sets of Persian works, each containing three books, the anterior in verse and the posterior in prose. Indeed, the *Pem Prakāsh* looks like the precious grain of a nut, protected by the two shells of a triple covering. The last three works in Persian prose are:—(1) رسالہ چہار انواع with an appendix — رسالہ سوال و جواب (2) نصایح. (3) رسالہ عوارف هندی

The following quotation from رسالہ چہار انواع gives the date of its composition :—

ترتیب آں بدرسالے کہ — سن چہار از جلوس بہادر شاہی چہارم ذی حجہ روز چہار شنبہ

The work was composed four years after the coronation of Mohammad Shah, that is, in A. D. 1711, thirteen years after the composition of the *Pem Prakāsh*, when our poet was 51 years old.[6] The رسالہ سوال و جواب quotes the poem No. 215 of the *Pem Prakāsh* - جب بس کیجئے پانچ پچیس
The عوارف هندی quotes the last line of the poem No. 220 of the *Pem Prakāsh*, also the second-half of the last line of No. 280, with a slight variation' [7]

The first three works in Persian verse are :—
(1) ریاض عشق (2) مثنوی دیوان عشقی (3) ترجیع بند

From the style and contents of the subject-matter, it is obvious that the ریاض عشق — which represents a period of *Riyaz* only in the life of our poet; is his first composition. It lays down the tenets of *sufi* philosophy in the form of an allegory, settles down the canons of *sufi* poetry, and marks the first stage of *wonder* in the spiritual development of our poet—

ولے در حیرتم زین باغ آتش - بکاغذ چوں نشانم باغ آتش

This work does not quote from any of the other six works but its verses are reproduced in Hindi in the *Pem Prakāsh*, and its first verse noted below, is quoted in later works such as چہار انواع and - رسالہ سوال و جواب:—

بنام آنکہ از هر مذهب و کیش - لباس تازہ دارد در بر خویش

The Persian verses in their proper setting in the دیوان عشقی have their counterpart in the Hindi *Pem Prakāsh*. The ترجیع بند, as we shall presently see, immediately precedes the Pem Prakāsh: Let us study the development of the mind and thought of our poet.

We see that in the opening verses of ریاض عشق and دیوان عشقی, the poet addresses God in the third person; but in the opening verse of the Pem Prakāsh, he speaks to God, *face to face*, in the second person, after a long quest for the discovery of Truth, attained in the ترجیع بند. Thus the skeleton of *Sufi* thought given out in ریاض عشق, receives flesh and blood in the دیوان عشقی, and is further animated with spirit in the ترجیع بند in which the poet after much struggle, claims to have attained self-realization or a state of *Jīvan Mukta*—(cf. ترجیع بند)
خاطرم جمع شده تفرقم از دست رفت - حالتی رفت که پنهاں همه پیدا گشتم-
شور منصور ز هر پرده هویدا گشتم - (see, note 12, under Notes on Introduction).

Then follows the *Pem Prakāsh* whose poems or *kabits* give delightful illustrations, in the imagery of Krishna and the Gopis, of the mystical experience of self-realization attained in the ترجیع بند. At this most fruitful and happy stage of his spiritual evolution, when final victory of the soul is attained, the poet adopts Hindi, that was closer to him as his mother-tongue, as a vehicle for self-expression. With the *Pem Prakāsh* that gives out the final message, closes the creative period of composition in verse, in the life of our poet. Now that the period of introversion is over, the highest spiritual culture attained; the man of *self-culture* extroverts, shares the spiritual joy with his fellow-men, and gives them his spiritual message in a simple and plain language in which they are most accustomed to read. This is Persian prose. For, literary prose in Hindi or Urdu had not yet come into being! In چہار انواع which attempts to harmonize the highest monistic philosophy with the practical needs of life, our poet tells man to find his real position in the course of spiritual development and urges him to rise upwards in the four-fold scale of life or the spiritual *chātur-varnya*, proposed

by him. (see appendix V. B.) The نصائح that forms an appendix to جواہر اللوامع (see appendix V.A.), bequeathed by our poet to the coming generations of India, lays down the foundations of true character and a healthy public life, and deserves to be written in letters of gold! In رسالہ سوال و جواب, our poet goes to the Musalman, to solve his religious perplexities arising from his own authoritarian works; in the light of the direct experience of *oneness* of God (توحید)• (see appendix IV. 9-12). And finally, in عوارف هندی, which is his last work, our poet goes to the Hindu, and interprets for him his popular sayings and beliefs, in the light of the same teaching, namely, the *oneness* of reality or *Brahman*. Thus our poet prepares a common platform for Hindus and Musalmans to unite in the *divine ground*, ***without prejudice to their own beliefs and practices***; and lays the sure foundations of Indian nationalism blossoming into the federation of man in all parts of the world. Thus, the literary activities of our poet may be divided into three periods revealing the gradual evolution of his mind and art, which may be studied according to the scheme of his works, as indicated above.

(IX. Shah Barakat ullah's principles of criticism of poetry, and an appreciation of his character.)

In his work ریاض عشق, our poet writes :—

کجا معنی کہ بے صورت سر آرد - کجا صورت کہ او معنی ندارد
چو معنی رنگ از صورت گرفتم - ازیں صورت بصورت عشق رفتم
مئے تشبیہ اول در گرفتند - پس آنکہ در ختم تنزیہ رفتند
یکے تشبیہ اول پایہ باشد - بداں تنزیہ خود کاں مایہ باشد

The words *Tashbih* and *Tanzih* which form the main pillars of the edifice of his poetry receive a further explanation in *Prem Prakash* (VV. 144-146). In this connection, it would be useful to remember the views of Shabistari on the principles of critcism of poetry[9] set out

in the Gulshan-i-Raz which had its influence on the mind of our poet in no small degree. Our poet holds that poetry is essentially a creative art,[10] a holy metaphor, which, by its appeal to imagination, reveals the inner reality that is hidden from the common eye, but is directly perceived with 'the inner eye' of the poet himself. The mystic poetry that holds out a message for the higher life is the highest form of poetry. A true poet must always be a mystic—an artist who creates, a *Rishi* who sees, and a *Sufi*,[11] who knows! Judging from his own principles of literary criticism, we are able to understand why Syed Barakat Ullah, a born poet, aimed at being a true mystic—*Shah* Barakat Ullah! His strenuous efforts aiming at the personal discovery of Truth, point out his real conviction in the possession of a direct intuition of God which can not be set aside by any state of consciousness, as the highest testimony of truth that can be achieved by man. In his search for truth, Shah Barakāt really followed himself *first*, and not those whom he had chosen to follow. His freedom and independence of thought and his earnestness of spirit and exalted morality gave our poet a dynamic personality, and to his works the unique character of truthfulness and vigour! Thus his poetry brings a message of light and hope for mankind smothering in darkness, by reminding man of his *divine* status and a glorious destiny— بشناس خویش را کہ تو شاھے نۓ گدا

We learn on the authority of Mir Gulam ali Azad, that already in his life-time, Shah Barakat Ullah had gained a wide reputation of being both a mystic and a poet, of a high rank indeed—

ذات مفیض البرکات پیشتر شمع حلقہ فقراست وایں جا انجمن افروز شعراً

Shah Barakat Ullah was a gifted poet of two languages —Hindi and Persian. Hindi being his mother-tongue, it is little wonder that his Hindi poetry excels the Persian.

His Persian poetry too is of a high order indeed! One single verse from his *Diwān* would be enough to prove it—

مرا ز کفر وز اسلام ہیچ کارے نیست - کہ زیر ہر شکنِ زُلف جلوۂ دین است

But as a writer of the mystic poetry in Hindi, Shah Barakat Ullah is matchless! His command of Hindi language is marvellous, and he knows how best to use the language as a band-maid for the expression of his most profound thought and poetic feeling. He was both an erudite scholar and a gifted poet, a man of the widest sympathies and of profound culture! His works reveal an extensive knowledge of the old masters of poetry in Arabic, Sanskrit, Persian and Hindi. He is well-versed with the religious traditions and the social conventions of his countrymen, and enjoys a full command over the advanced *esoteric* practices of the Indian *yoga*. With the powers of cool contemplation, Shah Barakat Ullah combined in himself the fire of poetic imagination, that gave a stamp of religious mysticism to his poetry which supplied life with a lofty idealism that was of the highest practical value for man. Shah Barakāt had visions but he was not a visionary! He was singularly free from the taint of self-righteousness, and in his works remembered himself as *Haqīr Faqīr*.[13] He enlightened others not by imposing his teaching from outside, but by *sublimating* their own beliefs and practices in the light of his monistic philosophy and religion. His poetry, which unfolds a rhythmic process of such sublimation of thought is, therefore, free from the defects of monotony and a lifeless uniformity, and is further embellished with a variety that adds to the richness of life. It supplies the largest universal in which all concepts are fitted in and none is left out! But it is not the work of a crafstman, it is the work of an artist—a piece of divine inspiration! Thus our poet bases Hindu-Muslim unity on the rock of the *spirit*—as a

spiritual necessity which can never be set aside with impunity; and reveals himself as one of the greatest apostles of Hindu-Muslim unity which seems to be the greatest mission of his religious life!

(X. Shah Barakat Ullah. apostle of Hindu-Muslim unity and culture, representing united India in the 17th and 18th cent. A.D.)

In all ages. India has been *one*, composed of the *many*. The *many* compose the *one*, yet the *one* is bigger than the *many*, even as the wood is bigger than the trees. Thus India has always been a larger whole composed of many parts integrated or on the road to integration. India in her long and chequered course of history never tried to achieve its oneness by destroying the many that entered into composition with it. It was able to maintain its unitary character by extending the scope and dimensions of its oneness to the size of the many that composed it. To see *one* in the *many* and the *many* in *one*, has indeed, by a sheer force of habit imposed by circumstances, become with Indians, a philosophical truth deeply rooted in their sub-conscious mind. India had never been a closed idea, since history began. It has always been a progressive unit, proposing everytime, a fresh and larger synthesis of its population, with the new elements introduced in it by march of time. For, India-having started with the land of the seven rivers of the Punjab and the Frontiers or the Sapta Sindhu Empire, extending itself across the *Brahma-rishi desha* along the banks of the Saraswati to the land of the Aryas or the *Arya Varta*, stretching itself up to the Vindhya mountains; and further, scaling up the Vindhyas, having reached the peninsula and the archipelago—had assumed the title *Bhārata Varsha* which agreed in dimensions with the modern Hindustan. In this long

and arduous journey across the many ages, the prehistoric civilization of Sindh was incorporated. the Kolerian races had united with the Dravidians and the Kolerian-cum-Dravidians had united with the Aryas, and they were all united, *without abolishing themselves*, under one common geographical name Hindu[14] or an inhabitant of India. Then came the Muslim conquerors of India, who as they settled down here, could not remain for long as its *foreign guests'!* Thus in keeping with her national philosophy of life, India was soon able to evolve a higher national concept which included both Hindus and Musalmans, now known as Hindi or *Hindustāni*. Indeed the whole course of Indian history, in all its periods, runs in this *one* direction of forming a larger and a still larger synthesis of the Indian population, required by the exigencies of time. India was not content to remain disunited. By contradicting itself, it rose to still greater heights, and always surpassing itself, it stood out successfully and retained its much-valued character of *unity* in *diversity*. The concept Hindi, now *Hindustāni*, had applied to all shades of peoples of India when Shah Barakat Ullah had lived, in the 17th Cent. A.D. His whole character is an ample testimony of the *Hindustāni*-culture flourishing in India 300 years ago. Thanks to the Indian teaching of the Vedānta and the noble efforts of the Muslim Sufi Saints and writers who accelerated the process of the formation of Hindu-Muslim unity and culture in India, India had at last discovered the basic points of agreement between Hindu and Muslim faiths. For the Muslim Sufis (like the Vedānta) did not accentuate the religious differences; they laid emphasis on points of unity. Nay, like the Vedāntins, *they went further, and explained the differences contingent to life as aspects of the same Reality, necessary for its realization.* The influence of the Muslim *Sufi* Saints, and of the *Santas*

who were the followers of the *Bhakti* School, filtered down in society, and left its hall-mark on our Urdu and Hindi literature[15]:—

محرم نہیں ہے توهی نواهائے رازکا - یاں ورنہ جو حجاب ہے پردہ ہے سازکا

Thus Indian nationalism never tried to get rid of diversity, which, on the other hand, was regarded as the glory of a free and full national life!

In the structure of this noble edifice of the common Indian culture, resting not on *uniformity* but on *unity*, *Shah* Syed Barakat Ullah *Pemi*, the sage of Marhera, had played the most magnificent part indeed[16]! He with his own hands, laid the foundations of the unity of the Indian nation, not on the shifting sands of material gain, but on the firm rock of the unity of God. He made the subject of Hindu-Muslim unity, a matter of spiritual concern and emphasized it as a necessity for human salvation :—

पेमी सो जन मुक़्त न पावैं, जिनकर जाने दोय (Pem-Prakash, V. 210)
दिवस मिन्त की मीख है, रैन राम के भेख (Pem-Prakash, 150)

آں جاکہ حسن حقیقی و مرتبہ جمع - اهل تفرقہ از آں آگاهی
ندارند — اسلام یعنی سلامت بودن - و آں نہ غیراست تاکہ غیراست
اسلام حقیقی نیست — بشرهم نہ پیرو جواں خورد و کلاں هندو مسلماں -
اے عزیز - ایں انساں سائیہ آں شخص است کہ وحدانیت نام دارد
(رسالہ سوال و جواب)

(XI. Analysis of the Pem-Prakash.) The work is divided into three parts. The first part consists of couplets (*dohās*) numbering 202. The second part consists of poems (*kabits etc.*) varying from 3 to 10 lines each, composed in different metres set to different musical tones, totalling **113.** The third part consists of the 5 *Rekhtā* poems followed by 8 Hindi couplets and two hemistiches, closing up with a kabit (taqrīz) of Latthā Gyānī, thus reaching the full total of 331.

The opening verses of the book are modelled on the usual style of composition of *masnavi.* The work begins with a prayer to God followed by *'Na't'* in honour of the prophet, and the *manqabat* in honour of the prophet's companions. This again is followed by a *'Na't'* in honour of Abdul Qadir Gilani. Then comes the mention of the king in whose reign the author had lived. This is followed by the author's own personal account. Mention of the date and the purpose of the composition of the work follow next. The couplets in the first section, properly arranged, describe in a nutshell, the cardinal points of the teachings of our author. The *Kabits* in the second section reveal our author's personal mystic experiences at different times, and are set to music for congregational purposes. Their main theme is *Love*—as between man and God; described in a highly symbolic language in terms of love between the Gopis and Lord Krishna. In the third section; the *Rekhtā* poems-in which persian shakes hands with Hindi; served as a point of contact among peoples of strange tongues, uttering the same thoughts of Universal love grounded in the Divine!

(XII. The literary merits of the 'Pem-Prakāsh).— Our poet belongs to the mystic school of poetry in Hindi, known as रहस्यवाद, which had its roots in the early school of the *Bhāgavatas* in Sanskrit. Thus the legends of Krishna and his love for the Gopis, were adopted as the most suitable ***idiom*** for the expression of his mystical experiences of the Divine Love. Our poet lived in the age of ***conventionalism*** in Hindi poetry–रीतिकाल; which is here set to reform by the spiritual purpose that he had placed before him. Indeed, the *Pem-Prakāsh*, now brought to light for the first time, is the richest treasure of the mystic poetry in Hindi (रहस्यवाद); and all Sufi poetry in Hindi, known to this day, pales in splendour before its light!

In the freshness and vigour of thought, in exuberance of a rich feeling and the forceful imagery, in the happy choice of words and delightful turns of expression and poetic excellences, and above all, in that deep spiritual fervour which makes imagination a reality, our poet in the *Pem-Prakāsh* stands out high and supreme! Each of the *Kabits* is a polished gem of poetry, and each *Dohā*, a string of radiant pearls!

Our poet's command over the Hindi language is so perfect here, that he is able to express the most abstruse philosophical ideas, with a perfect ease, in the *living* Hindi speech taken from the mouths of the people. Our modern Hindi writers would do well to take lesson from him. Our poet makes use of ornament in poetry, but he possesses such a keen sense of proportion that the ornament does not become irksome! In his poems, the sound-echoes the sense. In his quick and restless movement of thought, the train of words runs at a neck-break speed (cf.v. 234). It slows down with grace when he is more restful (cf. v.242). As in the case of Mirā, his words breathe the dynamic force of his whole personality. He is always direct and forceful. You almost feel his presence before you and the magic of his touch as you read his poems. This warmth and intimacy of a personal feeling conveyed by a sweet and sonorous speech characterized by the widest human sympathies of a high moral and spiritual order, and a spirit of freedom and a lofty idealism in the poems of the *Pem Prakāsh*, cannot fail to captivate the sorrowful heart of a man-weighed down by the trials of this world; and to inspire him with hope and confidence in his future destiny! This is a rare achievement won by Shah Barakat Ullah, not a mere poet but a poet and a saint, who has an inspiring message for humanity, given out in the *Pem-Prakāsh*.

XIII. The message of the Pem-Prakāsh.—Pem-Prakāsh is the message of the Pem-Prakāsh :—The light of love has for its message, light of love.

∴ It may briefly be stated as below :—Light of love has fallen on darkness and the universe has come into being. Love is at the heart of the universe. It is the heart-beat of man's life. Man is not a creature of the world—he is *divine* in essence. He has come from the Divine and will go back to the Divine. Since man is grounded in the Divine, the brother-hood of man is an established fact, the denial of which would mean the denial of the unity of the Divine Reality (توحید). Man's only purpose in life is to restore his relation with *love* that is now lost to man! The discovery of *love* alone will transmute suffering into joy, and death into life renovated. Love is ceaselessly seeking for man, as *Krishna* is seeking for the *Gopis*. Man has only to respond to the call of love. Man should first seek love *within* and make it *without*. This will make the *without*, *within*, and in one sweep, love will embrace all (verse 151). Thus we shall see God in man and man in God. Fellowship with man will thus become an act of worship to God, and worship to God will not be without service of man.

The way to possess love, that is, *life* of our *life*, is to surrender ourselves. Self-surrender alone can lead to self-possession—*Fanā* yields to *Baqā*! Only by contradicting himself man will grow and rise in stately dignity to the highest divine status which he is destined to achieve. Love's programme, therefore, is intensely practical. It rests in faith, enkindles hope, and practises charity. Intellect staggers and fails to understand love's sacrifices. But the mental and moral discipline of *Yoga* applied in daily practice to the service of man and God, can lead man to self-realization. Love therefore is not sentimentalism (v. 122). It is an active

principle of universal application, of the highest ethical and spiritual value for man with which man's destiny is bound up and without which it is impossible to work out life on earth. Love is the basis of moral perfection and a high spiritual knowledge. Love grants not only power *to live* but also *to die* in the unity and rhythm of the Divine life. Life with all its charms and possessions fails to satisfy the highest aspirations of man. Love supplies the quality of *idealism* to life and leads it from strength to strength. Love alone conquers death and blesses man with life everlasting!

XIV. The Conclusion. I have no more right to stand between the reader and the author of this book. My only business was to introduce to the reader this work, now printed, for the first time, after the date of its composition, 245 years ago. This is a treasure-trove of Hindi poetry, happily rediscovered! It is a store-house of spiritual wisdom, full of poetic symbolism, which would require long and learned commentaries to explain—the great task that I would gladly leave to more competent hands than myself, to find new depths of meaning! Indeed, this poetic work of Shah Barakat Ullah that has now come to light will serve as an oasis in the spiritual desert of the present age!

In the end, I must offer my grateful thanks to my esteemed friends, Vali Allah, Pandit Rupkishan Sāhib Sibbu, and Pandit Dasarath ji Ojha, who took keen interest in the work and helped me with their valuable suggestions in deciphering the text. My thanks are also due to my revered friend, Shams-ul-Ulema Maulvi Abdul Rahman Sāhib, for the help I have received in rendering the Arabic passages in the text. I am also thankful to my own pupil J. K. Balbir Esq. M.A., a distinguished Sanskrit scholar of the University of Delhi, for assisting me in various ways.

Indeed, this work, that had kept me occupied for the last two years, has been a source of great joy and inspiration to me, and now I hasten to present it to the reader, hoping to share my joy with him!

क्लेशः फलेन हि पुनर्नवतां विधत्ते

LACHHMI DHAR,
St. Stephen's College, Delhi.

Dated
8-7-43.

ADDENDA et CORRIGENDA.

verse 3, for कहे तो, read, कहे तु
,, 18, omit, जु (جو)
,, 71 for अम्यान, read, अग्यान
,, 133, for, फ़लयज़हफ़ू read फ़लयज़हक़ू
,, 136, for, فلا مضل لم read فلامضل لہٗ मुज़िल्लहु
,, 137, for, من یضلله read من یضلله मन्युज़िल्लहु
,, 160 ,, परयो ,, पर्यौ
,, 168 ,, करयो ,, कर्यौ
,, 193 ,, جانیو ,, جانئے
Poem 248 ,, line 2, प्रवल निवल, etc., read परबल निबलसों, नहीं कोऊन ख़टियत है, for line 4, केधों ये नवल, read, कैधों इयें नवल
,, 254 for हलोरे read हिलोरे
,, 263, line 1, for देहु, read देहू
,, 264 ,, 2, for ناتی (नाती), read, ناتو (नातो)
,, 314 ,, 3, delete सजनीरी
,, 314 ,, 4, be read as :—

नितत‍रुनाई तरंग देत, रोम रोम अङ्ग अङ्ग;
खेलत अनङ्गरङ्ग, दम्पती लला-लली ॥

An outline-summary of the subjects treated in the Verses and Poems of the Pem-Prakāsh.

[*Caution:* معنی الشعر فی البطن الشاعر]

(I. दोहे—دوہے)

(**Verse 1**) Intellect fails to comprehend the Divine—गन तिहारी अधिक है (سمند عقل در صدرا وِ اونگ) (**2**) All are grounded in the Divine—ہم اچھر کرتار مسی हम अच्छर करतार मसि (**3**) Self-surrender—and not a mere study of books leads to Self-realization. (**4**) Scribes are many, but the Seers are few who realize that God is the life of our life—मोहन प्रान सहाय—موہن پران سہائے (**5**) Know thyself-the knower and the known are one in *essence*. (**6**) The Prophet is at one with God (بلا میم احمد) (**7**) The four companions are at one with the Prophet. (**8**) The four companions represent the four eternal *Verities* of life—सत, नीति, लाज, विद्या (**9**) The fools make a distinction of *high* and *low* in the essential *unity* of all (*four*). (**10**) The four *essentials* of culture are binding on man (صدق و عدل و حیا و علم) (**11**) The four *elements* of man's culture find their description in this work thus:- (1) Self-discipline or—*yoga* — training of नैन बैन etc. corresponding to सत—صدق (2) Devotion—ध्यान corresponding to लाज or حیا (3) Knowledge—ज्ञान corresponding to علم (4) Selfless service—उपकार corresponding to नीति or عدل [Cf. the Gita-model comprising Yoga, Karma, Bhakti, Jñāna]. (**12**) Lack of a single quality, as given above, in the make-up of man spoils his whole character. (**13-15**) In adoration of Abdul Qadir Gilani who alone had shouldered the burden of the Prophet in teaching the Unity of the self. منسا جہاں نہ جات ہے کاندھا دیا حبیب کوں (**16**) This work called Pem-Prakāsh was written in the reign of Aurangzeb. (**17**) The poet renounces his home in Srinagar (Belgram) and takes residence at Mārherā. (**18**) The Poet is proud of his native country ہم پورب کے پوربیا but is free from

the taint of communalism (ذات نہ پوچھے کوئے); identifies himself with *men of God* only (جو دھر پورب ہوئی) **(19)** The language of the book is highly metaphorical (संहस-कद), flavoured with the nine sentiments (نورس) can be understood only by those who approach it with a spirit of earnest enquiry (ست عست). By *double entente* the date of composition worked out as Hijri 1109. **(20)** The book is a presentation of the poet's own spiritual experiences (and not a rehash of others' writings). **(21)** Only the pure can attain fellowship with God. **(22)** Wander not, search your hearts and see God within. **(23)** God is nearer than the nearest. (Cf. अन्तर्यामि Br. Up. 3-7-23) **(24-25)** Indeed God is everywhere even as yarn is in a cloth.—(روی تارجیون چہرمن) or as the reflection of the sun in the universe. **(26)** Salvation is at hand, if you cease to be worldly and seek God within. **(27)** Practise the discipline of *yoga* by ***breathing out*** the idols of worldly pleasure (لا الہ) and ***breathing in*** the living God. (اِلّاللہ) **(28)** But it is not possible to reach the land of the Beloved by breathing exercises. **(29)** Moral and spiritual discipline—such as that of detachment from the objects of worldly pleasure, universal friendship and goodwill, freedom from anger etc.—is a necessary requisite to meet the Lord. (مباش درپے آزار ہرچہ خواہی کن۔کہ در شریعت ما غیر ازیں گناہ نیست) **(30)** Necessity for meditation on God. **(31-33)** Absorption in *yoga*. **(34)** Transfiguration of man. **(35)** The physical body that is visible, is transitory. but man has an ***invisible*** body that always abides with him. **(36)** (کے شود آتش دو رنگ از اختلاف سنگ‌ہا). One God resides in both Hindu and Muslaman. In mosque or in temple, it is the same light everywhere دیول او رمسیت میں دیپ ایک ہیں بہ'ی **(37)** Know that ***suffering*** is the absolute condition of love. **(38)** Realize God as the light of the whole universe (کہ نہ مخاص برہمن شونہ دشمن مسلم را۔بخدا داد نہ آں باش نہ ایں باش) **(39)** The world is unsubstantial—the inner reality is God:

search Him out with the light of the Prophet's lamp. **(40)** Be alert. **(41-42)** Lay up thy treasure in Heaven. **(43)** How glimpses of God come and go! **(44)** A state of divine ecstasy. **(45)** Fickleness of mind can be overcome by steadying it with the love of God. (چِت چور) **(46)** Surrender thyself to God who is the captain of thy soul. **(47-52)** Pangs of separation in love—(बिरह् चाह) (فراق و محبت) **(53)** Man is ***spirit*** and above the natural pairs of opposites. **(54)** The transcendental character of the soul the crown of moral life and not its negation. هم باسی وا دیس کے جہاں نہ پاپ نہ پن - پیمی بیٹے سن In this mystic experience goodness is no longer an aspiration. It is already achieved in the unitive consciousness with God that is Goodness. **(55)** Man is made after the image of God–(هم درپن تم روپ) **(56)** Live not to eat but to worship God–(توهی توهی نت بول) **(57)** ***Moha*** or love of the pleasures of life is the cause of man's bondage on earth. **(58)** For a man of Vision, life is only a pilgrimage to God. **(59)** The springs of man's life are embedded in God—Separation is ignorance. **(60)** False Prophets. **(61)** Union with God takes place when the impurities of the self are burnt. (هولی) **(62)** The singleness of devotion. **(63)** Urge for unity: How *union* is a divine mystery! The lover and the beloved become one and are lost in bliss बिन देखैं नहीं रह सकौं, देखे रहो न जाय। **(64)** Love and tears go together. **(65)** The aid of *yoga* in spiritual life. **(66)** Rest in God. **(67)** Men are miserable because in the guise of truth they fight for their own possessions. All honour to the brave who stake their all for the sake of truth. **(68)** The transcendental character of the soul. **(69)** Body is the temple of God—a microcosm of the whole cosmos. Spiritual alchemy. **(70-77)** Way to self-realization.—(73) Beauty leads to bliss मन भौंरा मन्नात नित। Mental, moral and spiritual discipline of *yoga*. **(78)** How ***subtle*** is man's ***egotism*** (دیپک ترے اندھیر) that hides itself in the innermost corner of man's heart, and stands in the **way of**

true unity। For लालन की सेज Cf. पर्यङ्क विद्या in Kausitaki Up. I. 2—5. (**79-94**) (Bārā-māsā) Pangs of separation in love —नलपल बारहमासा—فراق (**95**) The relativity of Time and Space. (**96-97**) Love and suffering go together—(जहां पीत तहं बिरह है) (جہاں پیت تہاں برہ ہے) (**98-99**) Conduct of the hypocrites. (**100-101**) Coercion of love. (**102**) God walks with man. (سنگ دورت نندلال) "The Hound of Heaven." (**103-106**) Fire of love is more *burning* than the Doomsday fire. (**107**) The devotee of God works for the *love of God* and not for the sake of Paradise:— (هم کو عوض جنتیں-جنتیں جو بھر بھر دائم) (**108**) Heaven and Hell are two aspects (جمال , جلال) of one and the same *Reality* (हर). Love rules all life and death. (**109**) Heaven and Hell, as good and evil deeds of man are *within* man: man is *free* to choose one or the other. (**110**) Comradeship at all times is Heaven. Separateness is Hell. Be quick and meet with all thy heart and be never separated. Love is the universal bond of spiritual unity between man and man, and man and God. (**111**) Triumph over death will be achieved by resigning yourself to the will of God. (هم تو تب هی دے چکے - پران ناتھ کوں پران) No cause for fear—man survives death: Security is in the reunion of spirits, in God. (**112**) Death being certain, it is wiser to lay down your life in the *path* of Love (پیم پنتھ جی دیجئے) (**113**) Men of God so completely forget themselves in love that the sting of death no longer hurts them. (جم سدھم هی نا هووے) Love conquers death. (O'Death, where is thy sting!) (**114**) God a creditor and man a debtor. (**115**) Imagery of the harvest of Love. (**116**) Pangs of love. (**117**) Worldly relations not resting on love of God should be set aside. (**118**) "You" and "I" are aspects of the same reality. When the false notions of "You" and "I" as separate entities are resolved into unity, "He" alone remains as one *continuum*, our common meeting-ground.

Love is the kinship of spirits. (**119**) The world is the manifestation of God, having no independent existence of its own. (दृष्टि तरंग नहिं दोय हैं) (بیچ برچھم نہیں دوے ہیں) (**120**) Drive self out of the self if you wish to see God, your real Self तजो अपनो संग (**121**) The culmination of love is the Cross. (**122**) Love is not a fancy. It is the game in which you set yourself on fire. (**123**) Talk not but *become*. (**124**) Love is not a matter for opinion, *this* or *that*. It is terribly *real*, (तन मन डारो वार) (تن من ڈارو وار) which must be grasped. Cf. वार कहैं वो पार है पार कहैं वो वार। पकड़ किनारे बैठ रह यही पार यही वार (**125**). He that looseth himself shall find him, and attain salvation. (**126-127**) Pangs of love. (**128**) Lost in love is never lost. (**129**) Worldly possessions and love do not go together. (लोह नाव कैसे तरे (لوہ ناو کیسے ترے) (**130**) God, the anchorage of man. (**131**) Pairs of opposites give pain. (**132**) Egotism is an impediment in the way of union. (**133**) Spiritual sorrow. (**134**) Faith is vitiated by sin. (**135**) Necessity for a *guru* to learn the practice of Yoga. (انکھ مچونی کھیل) (**136-137**) Faith in the *essential* unity of man with God. (निहचय के मन जानियो और न दूजा कोय) (نہچیں کے من جانیو اور نہ دوجا کوئی) All events good or bad are regulated by the Divine Will. (**138**) First know thyself, knowledge of God will shine upon thee. (नीरैं हर को देख)(نیریں ھر کو دیکھ) (**139**) Theory of perception, based on the recognition of the unity of *self*, within and without. (**140-142**) Self realization is of the nature of Great Silence (गूंगे को गुड) (निर्वाणी) (کل لسانہم-فنا) or, of the nature of Great Speech तार सबद ज्यों जानियो (طال لسانہم-بقا) Cf. for Great Silence नेति नेतीत्यात्मा; for Great Speech, the Mahāvākya अहं ब्रह्मास्मि in the Upanishads. (**143**) *Tashbih* corresponds to *Tal* or *Baqa*, and *Tanzih* to *Kalla* or *Fana*. But without *Fana* there can be no *Baqa*. मरै सो सुरगै देखि है (مرے سو سرگے دیکھی ہے)

(144) *Tashbih* is word and *Tanzih* its meaning and both are indissolubly united together in knowledge.

(دیوٹی کدی سوں ہیو) (145) Both the manifest (تشبیہ) and the unmanifest (تنزیہ) were known to the Prophet (احمد عرش دیہ مقی) (Cf. Yoga सविकल्प समाधि for تشبیہ and निर्विकल्प समाधि for تنزیہ (146-147). This world that is visible (ظاہر) is *Tashbih*, the invisible باطن is *Tanzih*.—Man is an epitome व्यष्टि of both. देह देवरा पूजिये ता मे दोउ तरंग a resident of two worlds. This world or the *seen* is not divided from the next or the *unseen*. They interpenetrate. (148). Both (क्षेत्र and क्षेत्रज्ञ) are known to *men of God*. (سادھوں میں دوؤ دکھیں) (149) *Zahir* or the visible is like a wave on the *Batin* or the invisible ocean. They are undivided. ودرھم است وھم شد ترو ست (150) *Zahir* is Daylight. *Batin* is Night, the light of Darkness. Light of the Prophet comes from God's own Darkness, mother of light. (رین رام کے بھیک) (151) All is known when *within* is made *without*. (152) Sincere prayer produces light. (153) All fear is gone when "You" is seen as "I". मार बिछावे कामनी रहे अकेला सोय (جہار بچھاوے کامنی رہے اکیلا سوئے) (154) The enemy of man is his own *lust* which must be killed. (In note 154 on p. 152, read वैरिणम् for वैरिणाम् (155) Diet of love is self-suffering آنسو کردیجا سان کے کہاو ماندا چور (156) In absence of the Beloved, His remembrance is a great consolation. (157) Wander not. God, thy most inward friend, always accompanies thee. तुम ही में हर मीत تم ھی میں ھر میت (158) Fast not, but feed thyself to bear more suffering of love. (159) Offer thy body as *bread* and thy blood as *drink*, for Love. - خون خالص خود خور کہ شرابے بہ ازیں نیست

(160-163) Pangs of love. دنداں بر جگرزن کہ کبابے بہ ازیں نیست (164) The price of love is thy head. (165) Wander not, the kingdom of God is within—अपने घर को राज तजि कित दौरत अज्ञानि اپنے گھر کو راج تج کت دورت اگیان (166) Man is by

his own nature a king, he must not be a slave. (167) The *Sva-Bhava* doctrine of the Universe. (168) Till Grace comes, bear the sufferings of love cheerfully : जब तक जियो सरीर में तब तक बीन बजाओ (169) Fire of Love no less burning *in life* than the *Sati's* fire, at *death*, on the funeral pyre. (170) Not only live but also die for love. (171) Hope in the Divine Grace. (172) Love as medicine. (173) Silence the best form of prayer. (174) Man, the secret of God; God, the secret of man—complimentary ideas. (बार जो राखे खेत कों बारै राखे खेत) (175) The imagery of Moses and his Vision, Cf. Ajatśatru's dialogue in Br. Up. (176) The imagery of Noah's Deluge. (177) How to control mind ? (178) The *Yogi's* mind. (179) How the 'earthy' body can turn into bright gold ? (180) The school of Love— (पेम चटसार) (181) Life is enriched when we begin to live in God, and death vanishes altogether مری مری هوئی جائے (182-202) *Sikh nakh* (سرپا) The description, from head to foot, of Ahmad of Kalpi, the spiritual teacher of our author; indicating the highly developed spiritual powers of a man as reflected in the body— (Marks of a जीवन-मुक्त or the liberated soul.)

(II. कवित्त — کبت)

(203). The essential unity of man with God— (मन को राम को एक विचार) (204) God's love is universal and Gopis could not claim it exclusively for themselves, hence, they were deserted. The deserted Gopis complain at Krishna's love for *kubja*—the hunch-backed woman, exemplifying God's love for the poor (कुबजा सी ठकुरानी) هر عیب که سلطان به پسند و هنر است (205) The humble are raised (कुबजा ऊंचो कंधा). God loves man even before man loves God - آپی هی هر لٹو هوئی هیں (निर्हेतुक-कटाक्ष) Compare the doctrine of Grace in a school of the Vedānta—Cf. the मार्जार न्याय, cat carrying the kitten in

its mouth as distinguished from मर्कट न्याय—young monkey clinging to the mother. (**206**) If you wish to please God, humble down yourself like *kubja*, the *kubri*, who had a *stoop* in the carriage of her body. (हमहूं कूबर काढ़ें) (**207**) All formalities of religion disappear when the loving presence of God is felt and realized—

سُندر سانولی سلونی موہت من کی راہ دیں تہاری (**208**) (शरीर-शरीरी-भाव) How God seeks for love of the rebellious man even as Krishna seeks for Gopis rebellious in love. (त्रिभुवन जाके आज्ञाकारी, आये करन निहोर । नँ जो रही मुखमोर—नेक चितै उन्ह ओर ।।) As the Lord is the life of the Gopi (or the soul ; the Gopi is the life of the Lord. The joy of Union is reciprocal and has no value if it is not for God's satisfaction. (**209**) Self-realization as if in a mirror जिमि दरपन मध Cf. او در دل من است و دل من بدست او- چون آئنه بدست من و من در آئینه. The ecstasy of love—संपुट कंवल मिलिन्द विराजत हित-माती मन्नाय (**210**) Duality is bondage, Freedom lies in unity. (**211**) Man in God and God in man. هم میں سیام سیام میں ہم ہیں Recognition of this truth is enough for man's salvation. All other religious observances are futile. (**212**) The Divinely mad Gopis : Unless God comes into our life, there can be no peace. God is '*Rasa*'. ہر بن کب ہوں نہ چین پڑی (**213**) Do not seek your own salvation at the expense of others however lowly they may be. Postpone your salvation till others are saved. The Gopis would forego Krishna for the sake of the lowly *kubja* and endure a life-long suffering. Cf. the doctrine of शरणागति and निर्हेतुक-कटाक्ष or मार्जार-न्याय ! — (हम ब्रजबासी यों ही रहिहैं, बौरें बिरह-कलेस) (**214**) Physician heal thyself در مصحف دل ببیں کہ کتابے بہ ازیں نیست Seek the kingdom of God within. (Cf. Ajatasatru's dialogue in Brihad. Up). Last line—Cf. प्रपत्ति doctrine (In note 214 on page 156 read निरवारू for निवारू) (**215**) The discipline of love and not religious

observances are required to meet God. (मिलैं भांव ते ईस) (**216**) A hermit's cottage in the city of love. (پیم نگر) (**217**) Fulfilment of all desires is in God. (**218**) The quest for love. (فِرق و انتظار) (**219**) God is *suffering* for love of man; exemplified by Krishna's fatal condition without Rādhā—embodiment of love—महाभांव. God in abundance of love seeks to efface himself in service of man (**220**) Mind is fickle, make it steady in love. (استغناء) (**221**) Lust lies hidden in the inner-most part of men's hearts. Pray for redemption by God's Grace. (**222**) Necessity of a good teacher for the search of truth (सुगुरा होव सोई पर बूमै). (**223**) A good business. (**224**) Spiritual alchemy (कामधेनु घट माहीं). (**225**) Bhakti alone will give thee power to sustain against the trials and tribulations of life. (**226**) Without love all worship is waste. (جن ڈیوتن پیم نہں) (लालन सो सोई मिलै जिन पेम कि बाहैं). (**227**) 'He that looseth his life shall find it!' (जैसे बीज स्नेह में मिलके लावत है बहु रंग) (لین کھوے آپ کوں ڈاوے) (**228**) The saving-power of Grace. (**229**) Pangs of love. (**230**) The collyrium of love will reveal to your eyes the divine beauty everywhere (बहि अन्तर, रूपमयी लालन की छाइ). (**231**) Love is of more importance than *Dhyāna* and *Gyāna*—(आंव छाडि कै गिने रूख को सोई पुरुष अयानो) Heightening of love by separation and self-surrender. (**232**) Give and take of Love and Beauty. (**233**) Pangs of love. (**234**) "Hound of Heaven". God is calling man (गुहार मार), man must respond to the call of love at once.—(फेर कीजे गी सांभै सकार) (**235**) The vision of a mystic-communion, a narrative of our author's own spiritual experience in rapture of love. Ecstasy in the language of sense--symbolism (पुष्टि–भक्ति and मधुर रति) (ديکھ جو بہاری نیک) (**236**) Obstacles in the way of our union with God meet us at every turn of life. Look for God within and you will get peace. (**237**) *Holi* or the spring-festival in *Braja*, the play of Krishna

with the Gopis exemplifying the mystic union of the soul with God. Union and separation—the two poles of love. (संश्लेष, विश्लेष) **(238)** The metaphor of *Holi*. Man like Gopis should over-come all barriers and go out to meet the Lord, and sing ***hallelujah***—(गुन गइये गुन गइये) **(239)** *Holi* that *Sadhus*, or the men of God play. **(240)** *Holi* of a *Yogi*; our author relates his own spiritual experience of the mystic-union with God (هوری هم دیکهی) **(241)** Rain—a drama of love. **(242-243)** In adoration of the Prophet and his great *kalama* **(244)** How mind becomes saintly when "I" (انا) takes a plunge in the ocean of the Void (सुन्न-समुन्द) **(245)** Uddhava, the messenger of Krishna to the Gopis, recommends the ascetic-practices of *Yoga*, in place of love to which they were devoted. The Gopis refuse to accept the message as true on the ground that God's message of love experienced in their *hearts* was more authoritative than the *word* of man (कहत हो बोल, ऊधो! स्याम का रे, पुन रसना तिहारी है). The external evidence in religion is of no authority as compared with the internal evidence of one's own heart. **(246-250)** Eyes (for symbolism see Appendix III). (251) Allegory of Gopis' love for Krishna (मधुर रति). God equally suffers with man, for the sake of man; (see verse 219) and shares his burden. (दौरत हैं कीचें हाथ, हाथन महीरी कों) **(252)** Rapture of love. Our author's own spiritual experience of mystic union with God. **(253)** Love is *Yoga* without practising the *Yoga* (बिन जोग करत जोग) (عشق سوخت رگ و ریشۂ تمنّا را) **(254)** Our author in the ecstasy of a spiritual experience of mystic-union with the Divine. Faith brings love and unites—(निहचैं पठात रीझ, रीझैं पठात है) **(255)** Rain and Love. **(256)** *Sati*—a fire-ordeal of love which fears no death—(अगन-कुंड फुलियो कंवल) (اگن کنڈ پهلیو کنول) **(257)** Breasts (for symbolism see Appen-

dix (III). (258) Self-effacement, only remedy against all pain. (259) Ecstasy of love. (260) Sight of the Lord removes all fear. (261) As you see God, *All in All*; you will see, on your face, signs promising the happy Reunion—(समाचार मेलय के) (262) Love knows no formalities of religion (मेखला जोग की) (هر رگ من تار گشتہ حاجت زنّار نیست), meets persecution (न्याव न कीनो) ,and seeks no happiness outside its own fulfilment (कहा सुख देन). For, love is self-abandonment (तजे कुल कान)—a death of the natural man (प्रान को त्यागे) and an awakening of the spiritual one (गोरख जागे). (263) The awakening of Love. (264) Love, the true basis of all relations in life— (کانہ کرتانوسد ا انور اکے) cf. Br. Up. II 4. 5. न वा अरे सर्वस्य कामाय सर्वं प्रियं भवत्यात्मनस्तु कामाय सर्वं प्रियं भवति .... (265) God seeks the sinner and is in furious pursuit of man on all sides—(भांवरे करत स्याम), man ought to adorn himself with beauty to meet the Lord—(काह रूपरंग, ऐसेई न निहारि है) (266) The Enchanter's melody. God's call of love (بانسری کی تان) is all-compelling. Even his *Guru* could not teach the author how to remain conscious of a separate self and be, at the same time, *en rapport* with the Divine. All feeling of exclusiveness is swallowed up in joy of union, and the beloved expires in the arms of Beauty. (मैन करत अचेत होके, होत न संभार सर, सुर सो न सीखो है) (अचिन्त्य भेदाभेद) The scriptures mention two birds in the same bower, the Individual soul and the Supreme self, (Mundaka Up. III. 1. 1.). But the Supreme Self is the eternal *subject* and therefore cannot become the *object* of rational knowledge. (Br. Up. IV. 4.) (267) The Imagery of Krishna's love for Gopis. Grace transmutes man to a higher life. (निर्हेतुक-कटाक्ष) कान्ह जो सराहै अहीरन की हीरी को (268) Long night of separation पेमी वियोग की रैन मतै, न घटै न हटै न मिटै न कटै (269) Be not disappointed with life, for the elixir of life is within thee—(सर-जीवन तो नैरन में) (270) Love-sickness. (271)

God, the Redeemer keeps vigil whole night to save a lost soul (मोहन बिहारी, प्यारी के वियोग पर रतवाह कीनी है) God not only relieves human suffering (दुख दुन्द हारियो) but actually *suffers* with man for his sake in the night of his soul. (परदुःखे दुःखितत्वम) (**272**) Pangs of love. (**273**) Cheeks (for symbolism see Appendix III) (**274**) The Divine Beauty reflected in *child*; the beauty of a child's lips. (**275**) To live is nothing but to love. (**276**) (ز مذهب من گبر و مسلمان کم دارد) Love made slow advances on our poet, till at last it took full possession of him and became known to everybody who were all annoyed with it. (see line 4, तापै मवै चुगंग करै मोहि, प्रीति की रीति बुझावत नाहीं) Compare our poet's contemporary Dara Shikoh for the strong expression of a similar experience of the persecution of saints who preach love and unity:— (طایفه قدیم هند را بوحدت انکارے و موحداں گفتارے نیست - بلکه پایه اعتبارے است - برخلاف جهلاے این وقت که علما قرار دارند - ودرپے قتل وآزار و تکفیر و انکار خدا شناسان و موحدان افتاده اند - وجمیع سخنان توحید رد می نمایند. (**277-278**) Rain—the eternal game of Divine Love. (**279**) Letter of ove in disguise of rain—(सावन के हाथ पतियां पठाई हैं) (**280**) Rain and pangs of love. (On P. 102, read उढावन— (اُڈھاوت) for उटावत (اُٹھاوت) (**281**) Metaphor of the *top-knot* of child Krishna—the binding-force of love in the universe, without which it will all be a chaos—रैना होय छूटैं (282) Suffering is a good test of love (दुख की रकौती आछी) (283) O my soul! Tarry not! Go ahead to meet thy Lord! (284) Fear no man in thy devotion for Love. (285) Play of Radha's lock of hair on her breasts after purity of bath—a metaphor of the unity of love after purity of the soul. (286) Eyes. (287) Locks of hair of the Beloved (جلوفات) (288) Krishna's pursuit of the Gopis signifying that God will not let the soul alone in her journey (अंग्यो है सदा). God puts claims on man's time and all his possessions. Man refuses to admit

such claim and depends for his security on the world— Gopis would not part with their milk and sue in the court of *Kamsa*, a king of this world. The rebellious soul is really mistaken (इद्मान), she must lay up all the treasures to God ; for He is always her own and never a stranger to her— कोइ नयो आयो लड़का जो मो मो लड़कात है. He is the Ravisher of the soul, ravishing her out of fleshly feeling. (**289**) In the grip of love. (**290**) The delicate *Gopis* terribly suffer. Suffering must be borne, it is the badge of humanity. (दुख हो के टलि हैं ऊधो, बांट सब ही को दीनै) Suffering will be alleviated by human *charity* and *love* (दौर-दौर लिपट जाइ) and by *hope* to reunite (घर चलें स्वसम के). Salvation is not solitude or solitary. All relations meet in one, as in *Rasalila*. All Gopis meet *together* to unite with one Krishna, and not alone with the alone. (**291**) The saving-power of Love. (**292**) Suffering overcome with the strength of love and resignation—बोर मरै मसि देखन को (**293**) Pangs of love. (**294**) A personal experience of our author—'Day' seen at 'Night'! (**295**) A glorious theft. (**296**) Self-surrender in love and faith. (**297**) Breasts (for symbolism see Appendix III). (**298**) Love drowned in Beauty—थाह लेत है सललि, तन रूप में (**299**) Love alone can take you over to God who is otherwise unapproachable—(सज के सिंगार सेज कान्हर की पौड़ी जाय, जाके देखने को देवतानहू को चाव है) (**300**) The Divine Tailor has bestowed on woman her garment of beauty—दर्जी की लौंडिया. Woman therefore must not be treated as a slave of man's passions— नाहिं ये कनौंडिया (**301**) Loyalty of heart is required (and not clever arguments). Silent prayer is needed and not loud speeches. Love is perfect tolerance (सहासील)— no anger, no pride ! Love is closing eyes to the worldly pleasures, it is placing heart on the Beyond—सुधाबुध भौरें) (**302**) God is in man. The flesh is weak (ससताई) Its strength lies in the light of the soul (तरुणाई) that is

within, as lightning in the clouds. The soul or the agent that speaks is other than the body. It is the wine, that gurgles in the bottle, and not the bottle. (**303**) The soul is always in company with God. (श्याम के सहित, घन दामिनी जैसे) In the down-pour of the rain of love, union takes place. (दामिनी सी कूंद के, सो लागी पिय कंठ को) (**304**) As long as the soul is sleeping in life, God is not seen. Do good and wake up my soul. All illusion will disappear as if it never was before, when that Yogic state of contemplation called *Triveni*—which removes all sense of duality—is achieved. (**305**) All works are futile without love. (**306**) New life begins at the dawn of spiritual light, when *Shyama* (श्याम) or the Lord who is *Rasa* is united with *Bāmā* (बामा) or the individual soul. (**307**) Why is God angry with me? Because, I have set my face against charity and love. My Lord, forgive me, for Thou art all goodness (गुन के निधान) and I am wholly devoid of it. (बिन गुन), Take my boat into safe waters for Thou art good (ستّہ - श्रेष्ठ) and I am wicked (سیّء - शठ) (on p. 122, line 10 read ستّہ for سیّئہ) Speak with Thy voice to me, O Lord, for Thou art the True, the Good and the Beautiful (आछी। अभिरामताई। सांची) (**308**) The physical body (स्थूल शरीर) is left behind, its transcript, the subtle body (सूक्ष्म शरीर) that is highly beautiful, goes to meet the Lord. The riches of the world are at the feet of that highest beauty. (**309**) God never accepts the worldly beauty. (The doctrine of परगतस्वीकार and not स्वगतस्वीकार is here accepted). (**310**) Conundrums. (**311**) The path of asceticism set in contrast with the path of devotion (اضطراب و شوق) In the case of Gopis, aspiration is already crowned with achievement which is not the case with the ascetics. The value of Love of God (अभ्यास) is higher than asceticism (बैराग्य). By intuiting the beauty of God (रूपमें मगन), man is immersed in immortal bliss. Indicates

our author's aesthetic religion, as of the *Bhāgvatas*, that is mysticism—a spiritual yearning for communion with the inner self of beauty (स्वरूपाश्रय) in a state of ecstacy (तद्भावभाविता). To the mystic, reality is not a problem. For Gopis imitating the way of God, out of love, compare Alvar in Tirumangai 5.6.1. also Cf. पुष्टिवाद of Vallabha. (**312**) Metaphor of a cool lake applied to woman's beauty. (**313**) The mind that was taken in by the great *illusion* in life could not make up its final choice between God and the world and had thus fallen between two stools :—निमि बीती सोचत ही, दोऊ बीच गहुं कौन (**314**) The spring of love. (For a correct reading of the fourth line, see note 314, p. 162). (**315**) In adoration of Abdul Qadir Gilani.

(III रेख़ता — ریختہ)

(**316**) See note 316, p. 163. (**317**) (1) God's beauty is all-pervading. (2) Followers of formal religion will soon be dissatisfied with their creed of Hell and Heaven, if they come to know of Love's soothing effect in life. (3) The whole world is moving in search of God. (4) The 'unseen' supports the 'seen', even as the slender ('unseen') waist supports the body. (5) Physical beauty is but a poor representation of the Divine. (6) The visible representation of the invisible beauty. (7) Heart knows, though the eyes may not see Him. (8) Let my body be reduced to ashes in love for Thee. (9) Peace lies in unity (وصل خود) (10) Stake or Cross is the only reward for those who seek to see the face of the Beloved and proclaim Him. (11) All cares of this world and the next are abandoned for Thy sake. O Lord, save me! (**318**) In adoration of Abdul Qadir Gilani—apostle of the Gospel (सुखावानी) of the unity of existence (وحدت الوجود). (**319**) (1) God—*alone* with all (ज्यों ससि बदली में) (2) Man—flight of alone with the Alone (अब सूनी गली में) (3) God is the

light ot the eye (नैंनन पूनली में) (4) Work to the glory of God and be steadfast in love, God is with thee (कामिनी श्रोली में) He is within (अलबेली ग्रापें मे). His Grace will save thee (شاهاں چه عجب گر بنوازند گدا را) In shaft of love, resides His Grace. (खंजन की थली में) (**320**) Wisdom comes when self is abandoned. Wisdom comes when fire of love is enkindled. Wisdom comes by taking a plunge in the whirlpool of the Ocean. Wisdom comes when a stone serves as a pillow. Wisdom comes not by mental excursions, it comes when heart is afflicted. Wisdom comes when alone is with the Alone and the heart is stricken. Wisdom comes when love supersedes intellect. —(جب عشق سُدھ بُدھ ھری تب سمجھ پری) (**321**) Love is a mirror of purity, deceipt its defilement that obstructs the Vision, (Cf. लोग कहैं हरि दूर है हरि हैं हृदय माहि । टाटी लागी कपट की तामे सूझत नांहि). (**322**) The vision, the mirror and its defilement all relate to the empirical reality (व्यौपार). Leave it aside and take a plunge in the ocean of the Void सुन्न-सिन्धु (पारमार्थिक सत्ता) (**323**) Our author's own experience. After the plunge in the Deep, he came out again with a renewed spiritual life muttering *Rama Rama!* Thus *Fana* leads to *Baqa*. The self dies and is re-surrected by entering into the Divine Eternity. (**324**) Thy work in life is to set with thought the gem of His name on the pure gold of thy heart. (**325**) But the highest truth is that He alone exists as one, both as having name and form, and as Nameless and Formless. (**326**) The worldly beauty is no match for the Divine. (**327**) As *light* comes, *darkness* is more deeply felt. (**328**) Love deepens in separation— (بچھری تب میں جانی)

(**329**) The essence of love is known to Pemi who does not wait for the *Final Day* of union and passes the *night of life*, here and now, in company with *love* – जिन निस, पिय संग जागी. Earthly life with God is preferable to Heaven (बैकुण्ठ). (**330**) Knowledge comes when you get

out of *night* and *day*—i. *e.* transcend all limitations of Time and Space All doubt vanishes and suffering is removed when *oneness* is seen and the waters of life are united with the Deep of Divine Eternity. (सिन्धु़ मिल़ गयो पानी).

(331) (*Taqriz*) ;— Latthā Gyāni's opinion on the Hindi poems of Shah Barakāt :— The *kabits* are distinguished for their marvellous power of *healing* the wounded and sorrowful hearts—like *nectar*. The radiant light of the spiritual insight of Barakāt Joo shines with a singular brightness in these poems. Away with tears ! All tears of grief are now washed away by the compelling force of the uprushing waves of the sacred *Gangā-jal* of these poems. Says Latthā Gyāni, Look ! How the moonlight itself is put to shame on *seeing* the flowers of these poems, of the whitest sheen, in the garden of the poetry of Barakāt Joo !

पेम-प्रकाश

(بسم اللہ الرحمن الرحیم   कल्याणात्मने नमः)

دوہے I दोहे

(فی التوحید अद्वैतपद)

۱۔ گت تہاری اَدھک ہے۔ مومت سکے نہ گائے
جیوں کتان سم چند کے۔ ٹوک ٹوک ہو جائے

गत तिहारी अधिक है, मो· मत सके न गाय।
ज्यों कतान सम चन्द के, टूक टूक हो जाय ॥१॥

۲۔ ہم اچھر کرتار مسی ۔ لہو گرو برن بسیت
کوئی پیمی نیمی کوئی ۔ راجہ رانک اتیت

हम अच्छर करतार मसि, लहु गुरु बरन बसीत।
कोइ पेमी नेमि कोइ, राजा रांक अतीत ॥२॥

۳۔ الکھ لکھے جب آپ کوں۔ لکھے نہ راکھے موہ
لکھیں پڑھیں کچھو ہوت نہیں۔ کہے تو لکھ دیوں توہ

अलख लखे, जब आप कों, लखे न राखे मोह।
लिखैं पढ़ैं कछु होत नहिं, कहं तो लिख दूं तोह ॥३॥

۴ - لِکھیں سبھی لیکھیں نہیں - موہن پران سہائے
الکھ لکھے کوؤ لاکھ میں - لِکھا لکھا تو کائے!

लिखैं सबइ लेखैं नहीं, मोहन प्रान सहाय।
अलख लखै कउ लाख में, लिखा लखा तो काय ॥४॥

۵ - کون لکھے کاکوں لکھے - لیکھا کرو بچار
لکھے لکھاوے آپ ہیں - نانا رنگ سُچار

कौन लखे काकों लखे. लेखा करो बिचार।
लखे लखावे आप हीं, नाना रंग सुचार ॥५॥

(فی النعت-देवदूत-स्तुति)

۶ - بے حد کی حد میم سوں - بھئی پیم مد موئے
بِلا میم احمد کہے - او کا کی حد ہوئے

बेहद की हद मीम सों, भई पेम मद मोय।
बिला मीम अहमद कहै, औ काकी हद होय ॥६॥

(فی المنقبت-पंचायतन स्तोत्र)

۷ - پانچو پانچو باںچیو - نبی چار ہُو ناںہہ
باچوگے دُکھ پاپ تیں - ناںچو بیکنٹھ ماںہہ

पाँचो पांचो बांचियो, नबी चार हू नांह।
बाचोगे दुख पाप ते, नांचौं बैकुंठ मांह ॥७॥

۸ - ابی بکر اور عمر-پُن - عُثمان-علی بکھان
سَت نیتی اور لاج اَتی - بِدیا بوجھ سُجان

अबिबकर और उमर पुन, उसमान अली बखान।
सत नीति और लाज अति, बिद्या बूझ सजान ॥८॥

۹ - مُورکھ لوگ نہ بُوجھی ہیں - دھرم کرم کی چھین
اِک تو چاہیں اُدِھک کے - اِک تو دیکھیں ہین

मूरख लोग न बूझि हैं, धरम करम की छीन।
इक तो चाहैं अधिक कै, इक तो देखैं हीन ॥९॥

۱۰ - ست جو جاے تو رہیے کیا - نیتی گئے سب جائے
لجیا بنا نِلج ہے - بن بِدّیا نہ اگھائے !!

सत जो जाय तो रहिय् क्या, नीति गये सब जाय।
लज्या बिना निलज्ज है, बिन बिद्या न अघाय ॥१०॥

۱۱ - سادھ مُیں کہیو گرنتھ مدھ - دھیان گیان اُپکار
نین بین ناسا سرون - چاروں یار بچار

साध में कह्यो ग्रंथ मधि, ध्यान ज्ञान उपकार।
नैन बैन नासा स्रवन, चारों यार बिचार ॥११॥

۱۲ - بُوجھو لوگو باورے - دھرم کرم سب جائے
نین بین ناسا سرون - جو اِن ایک بِلائے

बूझो लोगो बावरे, धरम करम सब जाय।
नैन बैन नासा स्रवन, जो इन एक बिलाय ॥१२॥

(فی النعت غوث الصمدانی - स्तुति अब्दुल् क़ादिर जीलानी)

۱۳ - پیمی جینہہ لوں چت چلے - اُپما کہیے گنبھیر!
تاہُو تیں تمُ اَدھِک ہو - شاہِ محی الدین پیر

पेमी जिहैं लौं चितचले, उपमा कहिय गँभीर
ताहू तें तुम अधिक हो, शाह मुहिउदीन पीर ॥१३॥

۱۴ - منسا جہاں نہ جات ہے - کاہو نہ ہوت نبٍاہ
کانْدھا دِیا حبیب کوں - تہاں محی الدین شاہ

मनसा जहां न जात है, काहु न होत निबाह।
कांधा दिया हबीब कों, तहां मुहिउद्दीन् शाह ॥१४॥

۱۵ - ہرو پیر من بھیر سب - تم پیرن کے پیر
پوتھی کہوں سُدھار کے - نرمل ہوے سریر

हरौ पीर मनभीर सब, तुम पीरन के पीर।
पोथी कहौं सुधार के, निर्मल होय सरीर ॥१५॥

---

۱۶ - اورنگ جیب کے راج میں - بھئی گرنتھ کی آس
پیمی ناؤں بچار کے - دھرا "پیم پرکاس"

औरँगज़ेब के राज में, भई ग्रन्थ की आस।
पेमी नाँव बिचार के, धरा 'पेम-परकास' ॥१६॥

۱۷ - ہم باسی سِرنگر کے - آئے بسے سب چھور
مارہرے سے نگر میں - جہاں ساہ نہیں چور

हम बासी सिरिनगर के, आय बसे सब छोर।
'मारहरे' से नगर में, जहां साह नहिं, चोर ॥१७॥

۱۸ - ہم پورب کے پوربیا - جات نہ پوچھے کوے
جات پانت سو پوچھیے - جو دھر پورب کا ہوے

हम पूरब के पुरबिया, जात न पूछे कोय।
जात पांत सो पूछिये, धुर पूरब का होय ॥१८॥

۱۹ ـ سہنس رُوپ یا گرنتھ مدھیہ ـ ڈارے نو رس سان
ست مت سوں تم باندھیو ـ سمت کرے بکھان

सहँस रूप का ग्रन्थ मधि, डारै नव रस सान ।
सत मत सूँ तुम बांधियो, सम्मत करे बखान ॥१६॥

(درغرض تالیف - रचना का प्रयोजन)

۲۰ ـ دُدھی من دیت ترنگ نت ـ رنگ رنگ بستار
کوؤ ترنگ موتی سہت ـ کاہو سنگ سیوار

दधि-मन देत तरंग नित, रंग रंग विस्तार ।
कोउ तरँग मोती महित, काहू सँग सेवार ॥२०॥

۲۱ ـ تن نرمل کر پوچھیئے ـ من کی ادھیکی سیکھ
وَہُو مَعَکُمْ کے بھید سوں ـ پھر پھر آپئی دیکھ !

तन निर्मल कर पूछिये, मन की अधिकै सीख ।
'वहु माकुम' के भेद सों, फिर फिर आपै दीख ॥२१॥

۲۲ ـ ہیرت ڈورت جنی پھرؤ ـ رہو گپھا میں بیٹھ
"فِی اَنْفُسِکُمْ" بُوجھ کے ـ اُلٹ آپ میں بیٹھ

हेरत डोरत जनि फिरौ, रहौ गुफा में बैठ ।
"फ़ीअल् नफ़ुसिकुम" बूझ के, उलट आपमें बैठ ॥२२॥

۲۳ ـ "وہو معکم" کے چاؤ سوں ـ گئی آیئے بال
"نحنُ اقرب" کی بانہہ گل ـ ڈاری موہن لال

۲۴ - "اِنّ اللہ بکُلّ شئی" ایسیں جیو مُحیط !
رُوئی تار جیوں چیر میں - تیوں جگ میں جگ میت

"इन्नल्लाह बिकुल्लशै", ऐसे भयो मुहीत ।
रूइनार ज्यों चीर में, त्यों जग में जगमीत ॥२४॥

۲۵ - "اِنّ اللہ بکُلّ شئی" - ایسیں بھیو مُحیط !
جیسے سُورج کرانت سوں - جگمگ ہوت بسیط

"इन्नल्लाह बिकुल्लशै", ऐसें भयो मुहीत ।
जैसे सूरजक्रान्त सों, जगमग होत बसोत ॥२५॥

۲۶ - "لا اِلہ" کو دُور کر - راکھو اِلا للّٰہ
مُکت ہووے گی نیک میں - من من گنڈے کھاہ

"लाइलाह" को दूर कर, राखो "इल्लल्लाह" ।
मुकत होयगी नेक में, मन मन गँडे खाह ॥२६॥

۲۷ - 'لا اِلہ' اُونچے کہو - نیچے اِلا للّٰہ !
آواگون بچار کے - دیکھو کے اُتساہ !

'लाइलाह' ऊँचे कहो, नीचे 'इल्लाह' ।
आवागौन विचार के, देखो कै उत्साह ॥२७॥

۲۸ - بہتر بہاتر بہتریں - لالن کو ہے دیس
جیبو دُوبھر اَدھک ہے - جہیں نہ پون پرویس

बेहतर बेहवर बेहतरीं, लालन को है देस ।
जइबो दूभर अधिक है, जहँ न पौन परवेस ॥२८॥

۲۹ - اَلپ نیند بھوجن اَلپ - ہلن ہلن جگ مانہہ
کلپ کرودھ کو دُور کر - تب بیٹھیں دے نانہہ

अलप नींद भोजन अलप, मिलन हिलन जग मांह।
कलप क्रोध को दूर कर, तब बैठैं वे नांह ॥२६॥

۳۰ - پوَن چڑھاوے گگن کوں - جاہنی دِوس نِس بیت
جو سادھے توُ سادھ ہے - ناہنی تو کاوَ کیت :

पवन चढ़ावै गगन कों, जांहि दिवस निस बीत।
जो साधै तो साध है, नांहि तु काओ- कीत ॥३०॥

۳۱ - چکھ جوگی کنتھا گریں - ارُون سام اور سیت
آنسوُ بُوند سُمرن لئیں - درسن بھچھا ہیت

चख जोगी कंथा गरैं, अरुन साम औ सेत।
आँसुबूँद सुमरन लईं, दरसन भिचृछा हेत ॥३१॥

۳۲ - گھٹ ہیں مدھورے کھانڈ ہے - ماَنکھن کو بِستار
ہیئو گیان کوں بیجنا - اَکرت دیہو بڈار !

घट में मधुरै खांड है, मांखन को बिस्तार।
तह्यो ग्यान को बीजना, अकरत देहु बिडार ॥३२॥

۳۳ - توُلا بھوں نیناں کرو - باٹ پیم کے کھول
کر سمجھوتا گیان سوں - درسن نگ نِت تول

तौला भौं नैनौं करो, बाट पेम के खोल।
कर समझौता ग्यान सों, दरसननग नित तोल ॥३३॥

۳۴ - بھوکھ میں اَورے بھوکھ ہَے - پیاس میں اَورے پیاس
نیند میں اَورے نیند ہے - بُوجھو گُرو کے پاس

भूख में औरै भूख है, प्यास् में औरै प्यास।
नींद् में औरै नींद है, बूझो गुरु के पास ॥३४॥

۳۵ - جو کایا تم سب لکھو - تا میں کایا اَور
یہ ابلَا اتی چھین ہَے - وا کے بل ہیں کَور

जो काया तुम सब लखौ, वा में काया और।
ये अबला अति छीन है, वाके बल हैं कौर ॥३५॥

۳۶ - پیمی ہندو تُرک میں - ہر رنگ رہو سمائے
دیول اور مسیت میں - دیپ ایک ہیں بھائے

'पेमी' हिन्दू तुरक में, हर-रंग रहो समाय।
देवल और मसीद में, दीप एक हीं भाय ॥३६॥

۳۷ - مارگ سِندھ پریم کے - جاوو چاہے کوئے
مگر مچّھ کے بدن میں - پرتھم بسیرو ہوئے

मारग सिंध परेम के, जावो चाहे कोय।
मगरमच्छ के बदन में, प्रथम बसेरो होय ॥३७॥

۳۸ - پیمی ہر درسن للِت - پھول رہی پھلوار
فِسّموات ولارض میں - دیکھو آنکھ پسار

'पेमी' हर-दरसन ललित, फूल रही फुलवार।
"फ़िस्समवात वल् अर्ज़" में, देखो आंख पसार ॥३८॥

۳۹ -پیمی یہ جگ پیکھناں - بھرم-اوٹ دیئیں لال
نُور محمّد دیپ سوں - دیکھو ہر کے کھیال

'पेमी' यह जग पेखनां, भरम, ओट दियँ लाल ।
नूर-मुहम्मद दीप सों, देखो हर के ख्याल ॥३९॥

۴۰ -پیمی تن کے نگر ہیں - جو من پہرا دیہ
سووے سدا اَنند سوں -چور نہ مایا لیہ

'पेमी' तन के नगर में जो मन पहरा देय ।
सोवे सदा अनन्द सों, चोर न माया लेय।४०॥

۴۱ -پیمی پیہ کے نگر ہیں - جائے کرو ہٹوار !
چور نہ مُوسے کوٹھری - ٹھگ کو ناہیں سنچار

'पेमी' पिय के नगर में, जाय करो हटवार ।
चोर न मूसे कोठरी, ठग को नाहिं सँचार ॥४१॥

۴۲ -پیمی پیہ کے نگر ہیں - جائے کرو اوہار
لاہا رُوپ انُوپ لے - کوٹھا بھرو سُدھار

'पेमी' पिय के नगर में, जाय करो ओहार ।
लाहा रूप अनूप लै, कोठा भरो सुधार ॥४२॥

۴۳ - جب وہ مُورت چت دھروں -نَینَن آن ٹلائے
برنیں کنٹک دیکھ کے - دھرت نہ کبھوں پائے

जब वह मूरत चित धरूँ, नैनन आन टलाय ।
बरनें कंटक देख के, धरत न कबहूँ पाय ॥४३॥

۴۴ - سُدھ آوے جب مِنت کی - ہوت مُرت بین ین
موتی مالا آنسوؤں کی - نوچھاور کرئیں نین !

सुध आवै जब मित्र की, होत सुरत में सैन।
मोती माला आँसु की, नुछावर करयैं नैन ॥४४॥

۴۵ - من چنچل نہیں تھر رہیں - جو گہہ پاؤں واہی
چبک کوپ چت چور کے - لٹ لٹکاؤں تاہی

मन चंचल नहि थिर रहै, जो गह पाऊँ वाहि।
चिबुक-कूप चित-चोर कै, लट लटकाऊं ताहि ॥४५॥

۴۶ - جب درسن پرسن کروں - جان مان سُکھ لیہوں
دیہہ ناور من مانتے - کیسے گن گن دیہوں

जब दरसन परसन करौं, जान मान सुख लेहुँ।
देह-नावर मन-मानने, कैसे गिन गिन देहुँ ॥४६॥

۴۷ - برہا درجی چیر من - ٹوک ٹوک کیو پھار
پیم پیت کے تار سوں - جورو نیک مُرار

बिरहा दरजी चीर-मन, टूक टूक कियो फार।
पेम पीत के तार सों, जोरो नेक मुरार ॥४७॥

۴۸ - ہم رباب سُر سبد تُم - ہم چکئی تُم ڈور
جت جت کھینچو تت پھروں - جو بولو سوئی کھور

हम रबाब सुर सबद तुम, हम चकई तुम डोर।
जित जित खेंचो तित फिरौं, जो बोलो सोइ खोर ॥४८॥

۴۹ - میں سنارِ تن اَٹ پٹی - من پٹوا بھیو مور
سُرجھاوے گرو گیان سوں - بٹے پیم کی ڈور

मैं सुनारि तन अटपटी, मन पटवा भयु मोर।
सुरझावे गुरु ग्यान मों, बटै पेम की डोर ॥४९॥

۵۰ - برہ داؤ نس دِن کرے - ٹھور ٹھور کئے گھاے
اب نٹھرائی جن کرو - پیارے لیَہ بچائے

बिरह दाँव निस दिन करै, ठौर ठौर किय घाय।
अब निठुराई जनि करौ, प्यारे लेय बचाय ॥५०॥

۵۱ - چاترک دادُر کوکِلا - سبن کیو مِل کوہ
تمری پیاری جان کے - ماریں ڈارت موہ

चात्रक दादुर कोकिला, सबन कियो मिल कोह।
तुमरी प्यारी जानके, मारें डारत मोह ॥५१॥

۵۲ - برہ چاہ دووُ کٹھن - کیجے کرپا برہمب
بھٹ سورا نت لرت ہیں - تن کینو رن کھمب

बिरह चाह दोऊ कठिन, कीजे किरपा ब्रह्म(ब)।
भट सूरा नित लरत हैं, तन कीनो रन खम्ब ॥५२॥

۵۳ - پاپ پُن کوں ناں رکھے - پُن پاپ کرے ہین
گھورا گھورا لرت ہیں - ہم موچی کی جین

पाप पुन्न कों नाँ रखैं, पुन्न पाप करे हीन।
घोरा घोरा लरत हैं, हम मोची की जीन ॥५३॥

۵۴ - ہم باسی وا دیس کے - جہاں نہ پاپ نہ پنّ
بِدِسا دِسا نہ ہوت ہَے - 'پیمی' سنّے سنّ

हम बासी वा देस के, जहाँ न पाप न पुन्न।
बिदिसा दिसा न होत है, 'पेमी' सुन्ने सुन्न ॥५४॥

۵۵ - ہم سیسی تم مد سُرا - ہم درپن تم رُوپ
ہوئے نہ ریتی ایک چھن - چِتوو پیارے بھُوپ

हम सीसी तुम मद सुरा, हम दरपन तुम रूप।
होय न रीती एक छिन, चितवो प्यारे भूप ॥५५॥

۵۶ - من پنچھی تن پنجرا - پانپ بھرو اَمول
چارو پورو کر دیو - توہیں توہیں نت بول

मन पंछी तन पींजरा, पानप भरो अमोल।
चारो पूरो कर दियो, तुही तुही नित बोल ॥५६॥

۵۷ - من پنچھی ہر باگ میں - بیٹھو کرت کلول
بھٹکو بھٹکو موہ میں - جات نہ پھانڈا کھول

मन पंछी हर-बाग में, बैठो करत कलोल।
भटको भटको मोह में, जात न फाँदा खोल ॥५७॥

۵۸ - من پنچھی تن پنجرا - لیو بسیرو آئے
چارو پانپ ورس کو - جب ہر دیو دِکھائے

मन पंछी तन पींजरा, लियो बसेरो आय।
चारो पानप बरस को, जब हर दियो दिखाय ॥५८॥

٥٩ - ہم تمُ وے سب رہت ہے - ایک ٹھَور چِت لائے
اب نیارے نیارے چلوٗ - کہو توٗ کَون سُبھائے

हम तुम वे सब रहत हैं, एक ठौर चित लाय।
अब न्यारे न्यारे चलहु, कहो तु: कौन सुभाय ॥५९॥

۶۰ - سِکھ ساکھا اَرُو دِرب اتی - من کینوں نہیں سَنت
مایا کایا چھاڈ کے - آپ ہی چلے مہنت

सिख साखा अरु द्रिब अति, मन कीनों नहिं सन्त।
माया काया छाड़ के, आप हि चले महन्त ॥६०॥

۶۱ - گوری ہوری تن کیو - بِرہ انل دَوں لائے
پیارے نیارے جنِ پھِرو - کَوتک دیکھو آئے

गोरी होरी तन कियो, बिरह अनल दौं लाय।
प्यारे न्यारे जनि फिरौ, कौतुक देखो आय ॥६१॥

۶۲ - سَلّو بانس پریم کو - من نٹوا کوں پیل
جو نانٹے تو نٹ نہیں - یہ نٹ باجی کھیل

सल्लो बाँस परेम को, मन नटवा कों पेल।
जो नांटे तो नट नहीं, यह नटबाजी खेल ॥६२॥

۶۳ - تمُ سُورج ہم دیپ نِس - اَجگت کہے سُنائے
بِن دیکھیں نہیں رہ سکوں - دیکھیں رہو نہ جائے

तुम सूरज हम दीप निस, अजुगत कहे सुनाय।
बिन देखे नहिं रह सकौं, देखें रहो न जाय ॥६३॥

٦٤ - نِس دِن جھڑ لایو چکھن - سمیو بھیو انوپ
بُوند بُوند میں جھلملے - پیمی پیہ کو رُوپ

निस दिन झड़ लायो चखुन, समयो भयो अनूप।
बूँद बूँद में झिलमिले, पेमी पिय को रूप ॥६४॥

٦٥ - تربینی کے پاٹ میں - بیٹھو من چیت لاے !
دھوئے جائیں گے پاپ سب - پرسوں لالن پاے

तिरबेनी के पाट में, बैठो मन चित लाय।
धोइ जाइँगे पाप सब, परसौं लालन पाय ॥६५॥

٦٦ - سیتل چھاںہہ سگندھ اتی - پھل پھولن کو بھاؤ
بیگ چلو وا باگ کو - پنچھی نیکو داؤ !!

सीतल छाँह सुगन्ध अति, फल फूलन को भाव।
बेग चलो वा बाग को, पंछी नीको दाव ॥६६॥

٦٧ - لریں سور جیتیں نہیں - میا موہ دئیں اوٹ
سورا سوئی سراہئے - کرے نِسانے چوٹ

लरैं सूर जीतैं नहीं, मया मोह दइँ ओट।
सूरा सोइ सराहिये, करे निसाने चोट ॥६७॥

٦٨ - ہوں چکئی وا سندھ کی - جہاں نہ سورج چند
رات دِوس نہیں ہوت ہے - نا دُکھ ناہہ انند

हौं चकई वा सिन्धु की, जहां न सूरज चन्द।
रात दिवस नहिं होत है, ना दुख नाह अनन्द ॥६८॥

۶۹ - دیہہ دیورا پُوچھیو - تین لوک تن مانہہ
تیرتھ کھٹ درسن سنچیو - نیرے بیٹھے نانہہ

देह - देवरा पूजिये, तीन लोक तिन माँह।
तीरथ, षट्दर्सन सँच्यो, नेरे बैठे नाँह ॥६९॥

۷۰ - من پارا تن کی کھرئی - دھیان گیان رس موے
برنہہ اگن سوں پھونک دے - نرمل کندن ہوے

मन पारा तन की खरइ, ध्यान ग्यान रस मोय।
बिरह अगन सौं फूँक दे, निर्मल कुन्दन होय ॥७०॥

۷۱ - پانچو پانچو بس کرو - بانچو من کے بھاے
بانچوگے اگیان سوں - ناچو منتّر جاے

पांचो पांचों बस करो, बांचो मन कै भाय।
बाचोगे अग्यान सों, नांचो सुत्रै जाय ॥७१॥

۷۲ - پانچ بھوت بھوتت سدا - رہے نہ من میں ٹیک
نپٹ سیانے موہناں - منتر پھونکو نیک

पांच भूत भौतत सदा, रहे न मन में टेक।
निपट स्याने मोहना, मन्तर फूँको नेक ॥७२॥

۷۳ - من بھونرا منّات نت - تمُ ابنج مُکھ کاج!
جیوں پتنگ پردیپ سوں - جات نہ کبھوں بھاج

मन भौरा मन्नात नित, तुम अम्बुज-मुख काज।
ज्यौं पतंग परदीप सों, जात न कबहूँ भाज ॥७३॥

۷۴ - بدرا آئے پاپ کے - برسو دُکھ کا مینہ
بھیجے بستر پُن کے - سُور دکھائی دیہہ

बदरा आये पाप के, बरसो दुख का मेंह।
भीजे बिस्तर पुन्न के, सूर दिखाई देह ॥७४॥

۷۵ - چھایا لالن رُوپ کی - دِن دِن لاوت چین
سہئیں چھانہہ نہ اور کی - بھلے لجالُو نین

छाया लालन-रूप की, दिन दिन लावत चैन।
सहिहैं छाँह न और की, भले लजालू नैन ॥७५॥

۷۶ - ہوں چاہوں پیہ پکڑوں - برہا پکڑے دھائے
بیر بہوٹی جیم سدا - سمٹ سمٹ رہ جائے

हौं चाहौं पिय पकरौं, बिरहा पकरे धाय।
बीरबहूटी जिमि सदा, सिमटि सिमटि रह जाय ॥७६॥

۷۷ - بھیتر ایک گپھا بنی - نو دُرگا کر لیہہ
نول بٹارو دیکھ کے - اٹا جائی کر گریہہ

भीतर एक गुफा बनी, नौ दुरगा कर लेह।
नवल बिटारू देख के, अटा जाइ कर मेह ॥७७॥

۷۸ - لالن کی جہاں سیج ہے - دُرجن تہاں کریر
ملہیں کیسے اے سکھی - دِیپک ترے اندھیر

लालन की जहँ सेज है, दुर्जन तहाँ करेर।
मिलिहैं कैसे ऐ सखी, दीपक तरे अँधेर ॥७८॥

باره ماسا - बारहमासा

۷۹ - گیاره باره چھوڑ کے - باره ماس بکھان
بھجن نرنجن لال کو - پیمی کر کر دھیان

ग्यारह बारह छोड़ के, बारह मास बखान।
भजन निरंजनलाल को, पेमी कर कर ध्यान ॥७९॥

۸۰ - گاڑھی گاڑھ اساڑھ کی - سڈھا نہ پورو کین
گرج گرج بدرا اٹھیں - کریں کریجا چھین

गाढ़ी गाढ़ असाढ़ की, सढा न पूरो कीन।
गरज गरज बदरा उठैं, करैं करेजा छीन ॥८०॥

۸۱ - اُت ساون اِت نین ہیں - اُت گرجن اِت آہ
اُت ہی کوک اِت ہوک ہے - سکو تو لیہو نباہ

उत सावन इत नैन हैं, उत गरजन इत आह।
उतहि कूक, इत हूक है, सको तो लेहु निवाह ॥८१॥

۸۲ - بھادوں گادوں اَدھک ہے - لادوں بھوکھن کاے!
جادوں نندن جب ملیں - راندھوں بھوگ بناے

भादों गादों अधिक है, लादौं भूषन काय।
जादौ-नन्दन जब मिलैं, राँधौं भोग बनाय ॥८२॥

۸۳ - چٹکی دھوپ کوار کی - کارے ہوت کرنگ
ایسے سمے بدیس کوں - چلو نہ چھاڑو سنگ

चटकी धूप कुवार की, कारे होत कुरंग।
ऐसे समय बिदेस को, चलो न छाड़ो संग ॥८३॥

۸۴ - آئے راج کنوار نہ - آیو ماس کوار
چٹکی دھوپ نہ سہہ سکوں - تیشوئی مارت مار

आये राजकुँवार ना, आयो मास कुँवार।
चटकी धूप न सह सकौं, वेसुइ मारत 'मार'॥८४॥

۸۵ - سیت جونہیا سیت سس - سیت سیج کیو بھیس
آؤ پیارے ہیت کے - کاتک کہت سندیس

सेत जुनहया सेत ससि, सेत सेज कियो भेस।
आओ प्यारे हेत के, कातिक कहत सँदेस॥८५॥

۸۶ - چندمکھی کوں لال بن - اگہن گہن سمان!
کام گھٹے نہیں نس گھٹے - سیت نہ چھوڑے پران

चन्दमुखी कों लाल बिन, अगहन गहन समान।
काम हटे नहिं निसि घटे, सीत न छोड़े प्रान॥८६॥

۸۷ - آیو پوس بھاؤنوں - اوس پرے سب رین
روس رہے من موہناں - موس لیو سب چین

आयो पूसै भावनों, ओस परे सब रैन।
रूस रहे मनमोहना, मूस लियो सब चैन॥८७॥

۸۸ - پھولیں پھول نہ کنج میں - لتا کریں نہیں چھانہہ
چلے نہ سیت سگندھ مل - ناہہ نہ آئے ماہہ

फूलैं फूल न कुंज में, लता करैं नहिं छाँह।
चलै न सीत सुगन्ध मिल, नाँह न आवे माँह॥८८॥

۸۹ - نر ناریں گاویں سبہی - آیو پھاگن ماس!
ہَوں اکیل دیکھو جرؤں - لیت سانس پہ سانس

नर नारी गावैं सबहि, आयो फागन मांस।
हौं अकेल देखौ जरूँ, लेत सांस पर सांस ॥८९॥

۹۰ - آیو چیت سہاونوں - تن کو چھوٹت میل!
من کو میں نہ اے سکھی - چھوڑت موہن چھیل

आयो चैत सुहावनों, तन को छूटत मैल।
मन को मैल न ऐ सखी, छोड़त मोहन छैल ॥९०॥

۹۱ - ہم کو دوئی بیساکھ ہیں - لیئیں کہت ہَوں ساکھ
ایک تپن بیساکھ کی - برہ تپن ہے لاکھ

हमको दुइ बैसाख हैं, लये कहत हौं साख।
एक तपन बैसाख की, बिरह तपन है लाख ॥९१॥

۹۲ - بھوَن تپے آنگن تپے - برہ رہو سر سانڈھ
دیکھو جیٹھ نلجّ کوں - پَرو ہے ستووے باندھ

भवन तपै आंगन तपै, बिरह रहौ सरसांघ।
देखो जेठ निलज्ज कौं, परो है सतुवै बांध ॥९२॥

۹۳ - تن بسنت گریکھم بھیو - جڈ کال بھیو ہیہ
پاوس نین سدا چوئیں - اجھوں نہ آئے پیہ

तन बसन्त ग्रीषम भयो, जड़काल भयो हीय।
पावस नैन सदा चुवैं, अजहुं न आये पीय ॥९३॥

۹۴ - بارہ مانسا کیا کہوں - موہ نہ آوت سانس
بیتت برہا کٹھن تیں - پل پل بارہ مانس

बारहमासा क्या कहूँ, मोहिं न आवत सांस।
बीतत बिरहा कठिन तें, पल पल बारह मांस ॥९४॥

۹۵ - وہ جگ اور ہی بھانت کو - بوجھو گرو کے گیان
اک دن واکو سو برس - یا جگ کی پہچان

वो जग औरहि भांति को, बूझै गुरु को ग्यान।
इक दिन वाको सौ बरस, या जग की पहचान ॥९५॥

۹۶ - جیسوئی برہا کٹھن ہے - تیسوئی باڑھت پیت
"پیمی" دوؤ لڑت ہیں - دیکھیں کاکی جیت!

जैसुइ बिरहा कठिन है, तैसुइ बाढत पीत।
'पेमी' दोऊ लड़त हैं, देखें काकी जीत ॥९६॥

۹۷ - جہاں پیت تہٰں برہ ہے - جہاں سکھ دکھ دیکھ
جہاں پھول تہٰں کانٹ ہے - جہاں ورب تہٰں سیکھ

जहां पीत तहँ बिरह है, जहां सुक्ख दुख देख।
जहां फूल तहँ कांट है, जहां बिरख तहँ सेख ॥९७॥

۹۸ - جٹا رکھائی سیس پر - اُلٹی کینی باہنہ
تِشنا نا کری اُولٹی - کیسیں بنہیں ناہنہ

जटा रखाई सीस पर, उलटी कीन्ही बांह।
त्रिष्ना ना करि उलटी, कैसे बँहिएँ नाँह ॥९८॥

۹۹ - موہ کوہ من میں بھرے - پیم پنتھ کوں جائے
چلی بلائی حج کوں - نو سے چوہے کھائے

मोह कोह मन में भरे, पेम-पंथ कों जाय।
चली बिलाई हज्ज को, नौ सै चूहे खाय ॥९९॥

۱۰۰ - ناتو کوتو ناہتو - ناہیں کچھو پہچان
کیسیں برہا اے سکھی - گھیر لیو موہے آن

नातो कोतो ना हतौ, नाहि कछू पहचान।
कैसे बिरहा ऐ सखी, घेर लियो मोहि आन ॥१००॥

۱۰۱ - ٹاریں ٹرت نہ اے سکھی - برہ رہیو تن چھائے
رنیاں کے گھر بیوہرا - سات سیر کو کھائے!

टारैं टरत न ऐ सखी, बिरह रह्यो तन छाय।
रिनियाँ के घर ब्यौहरा, सात सेर को खाय ॥१०१॥

۱۰۲ - بوجھو سوجھو گیان سوں - سنگ ڈورت نندلال
جیسوں بن تیسوں بھون - رہو تہیں لالوں لال

बूझौ सूझौ ग्यान सों, सँग डोरत नँदलाल।
जैसों बन तैसों भवन, रहु तहँ लालोंलाल ॥१०२॥

۱۰۳ - پرلو آگ کریر ہے - کیسیں راکھو دیہہ
'پیمی' سورج اگن سوں - بھاج بھاج گھر لیہہ

परलौ-आग करैर है, कैसें राखो देह।
'पेमी' सूरज अगन सों, भाज भाज घर लेह ॥१०३॥

۱۰۴ - برہ اگن تن سنچرے - کرے نہ کبھوں اوت
وہ پرلو تب ہوئے گی - ہم کوں اب ہیں ہوت

बिरह अगन तन संचरै, करै न कबहूँ ओत।
वह परलौ तब होयगी, हमकौं अबही होत ॥१०४॥

۱۰۵ - پرلو رنچک اگن ہے - سنو کان دے سونہہ
ایک چنک یا برہ کی - کیتو پرلو ہونہہ

परलौ रंचक अगन है, सुनौ कान दे सोंह।
एक चिनक या बिरह की, कैयो परलौ होंह ॥१०५॥

۱۰۶ - ایسوں برہا دہت ہے - پرلوں پرلو ہوے
برلو ملن نہ دیہہ کو - برلو بوجھے کوے

ऐसौ बिरहा दहत है, पर-लौं परलौ होय।
बर-लौ मिलन न देह कउ, बिरलौ बूझै कोय ॥१०६॥

۱۰۷ - بیکنٹھا ہے سنتن کو - نرک استے جانہہ
ہم کو موہن چاہئیں - ملیں جو بھر بھر بانہہ

बैकुण्ठा है सँतन को, नरक असत्तै जांह।
हमको मोहन चाहियें, मिलें जो भर भर बांह ॥१०७॥

۱۰۸ - بیکنٹھ کہت جمال کوں - نرک جلال بکھان
ہرمکھ چکھ کی چھانہہ ہے - موہت مارت پران

बैकुण्ठ कहत 'जमाल' कों, नरक 'जलाल' बखान।
हरमुख चख की छांह है, मोहत मारत प्रान ॥१०८॥

۱۰۹- بیکنٹھا ہم میں بسے - نرک بسے ہم سنگ
پنّ پاپ جوئی چاہیئے - ڈھونڈ لیہ سوئی رنگ

बैकुण्ठा हम में बसे, नरक बसे हम संग।
पुन्न पाप जुइ चाहिये, ढूँढ लेह सुइ रंग ॥१०९॥

۱۱۰- ملبو نت بیکنٹھ ہَے - بچھرن نرک سمان
بیگ ملو من بھاوتے - جن بچھرو جیہ جان

मिलबो नित बैकुण्ठ है, बिछुरन नरक समान।
बेग मिलो मन भांव ते, जनि बिछुरो जिय जान ॥११०॥

۱۱۱ - جم جن بَورا ہوئے توں - ڈَورت گھیرت آن
ہم تو تب ہی دے چکے - پران ناتھ کوں پران

'जम' जनि बौरा होइ तूँ, डौरत घेरत आन।
हम तो तब ही दे चुके, प्राननाथ कौं प्रान ॥१११॥

۱۱۲- پیم پنتھ جی دیجیے - جم لیہیے یہ پَون
بَورے من توُ نیاوَ کر - دُوئی میں نیکو کَون

पेमपंथ जी दीजिये, 'जम' लेहु यह पौन।
बौरे मन तू न्याव कर, दुइ में नीको कौन ॥११२॥

۱۱۳- ہرجن ہر کے پنتھ جیہ - ایسیں دیت ملوئے!
ندھرک لوبھے چھاڈ کے - جم سُدھ ہی نا ہوئے

हरिजन हरि के पंथ जिय, ऐसें देत मिलोय।
निधरक लोभै छाड़ के, 'जम'-सुध ही ना होय ॥११३॥

۱۱۴ - ہم رِنیاں ہر بیوہرا - بھلی بنی ہے آن
ٹوٹا رِنیاں گھر رہے - ہمیں دِہے گھر جان

हम रिनियां हर ब्यौहरा, भली बनी है आन।
टूटा रिनियां घर रहे, हमें दिहै घर जान ॥११४॥

۱۱۵ - ہم کِسان ہت کھیت کے - بوویں دھیان کے دھان
لونیں گیان کے ہاتھ سوں - ہووے دَرس کھلیان

हम किसान हित-खेत के, बोवें ध्यान के धान।
लूनें ग्यान के हाथ सों, होय दरस-खलयान ॥११५॥

۱۱۶ - برہا تو ٹر جاے کھل - ست نہ رہو ہم بیچ
اب کیا پاپی لیۂ گو - کوٹھے دھوئیں کیچ

बिरहा तू टर जाय खल, सत न रहो हम बीच।
अब क्या पापी लेयगो, कोठे धोएँ कीच ॥११६॥

۱۱۷ - تجو کُٹم کو ہیت ہت - کرت پیم کی ہان
سونا کیا لے کیجئے - جا سوں ٹوٹے کان

तजौ कुटुम को हेत-हित, करत पेम की हान।
सोना क्या लै कीजिये, जासों टूटे कान ॥११७॥

۱۱۸ - تو میں میں تو ایک ہیں - اور نہ دوجا کوے
میں تو کہنا جب چھٹے - وہی وہی سب ہوے

'तू मैं' 'मैं तू' एक हैं, और न दूजा कोय।
'मैं तू' कहना जब छुटै, वही वही सब होय ॥११८॥

۱۱۹- بیج برچھ نہیں دوئے ہیں - رُوئی چیر نہیں دوئے
دُدھ ترنگ نہیں دوئے ہیں - بُوجھو گیانی لوئے

बीज बिरछ नहिं दोय हैं, रूइ चीर नहिं दोय।
दुध तरंग नहिं दोय हैं, बूझौ ग्यानी लोय ॥११९॥

۱۲۰- رووت جووت جُگ گئے - تجو نہ اپنوں سنگ
بہو رنگی بیٹھیں ملے - تجو جو اپنوں رنگ!

रोवत जोवत जुग गये, तजो न अपनो संग।
बहुरंगी बैठें मिले, तजो जु अपनों रंग ॥१२०॥

۱۲۱- نئی ریت یا پیت کی - پہلیں سب سُکھ دیہہ
پاچھیں دُکھ کی جھیل میں - ڈار کرئے تن کھیہہ

नई रीति या पीत की, पहलें सब सुख देह।
पाछें दुख की झील में, डार करै तन खेह ॥१२१॥

۱۲۲- تم جانی کچھو پیم مگ - باتن باتن جائے !!
پنتھ میت کو کٹھن ہے - کھیلو پھاگ بنائے

तुम जानी कछु पेम मग, बातन बातन जाय।
पंथ मीत को कठिन है, खेलो फाग बनाय ॥१२२॥

۱۲۳- کہا تو کیا جو ہوئے نہ - ہوئے تو کہیئے کوک
کہیں سُنیں نہیں ہوت ہے - گھولے ستوئے تھوک

कहा तु क्या जो होय ना, होय तो कहिये कूक।
कहै सुनै नहिं होत है, घोलै सतुवै थूक ॥१२३॥

۱۲۴ - پار کہیں تے وار ہیں - وار کہیں - نہیں - پار
یا مگ وار نہ پار ہے - تن من ڈارو وار

पार कहैं ते वार हैं, वार कहैं, नहिं, पार।
या मग वार न पार है, तन मन वारो वार ॥१२४॥

۱۲۵ - توہیں توہیں تب کہے - ہَوہیں ہَوہیں جاے
جل گنگا میں مل گیو - سر کی گئی بلاے

तूहीं तूहीं तब कहै, हौंही हौंही जाय।
जल गंगा में मिल गयो, सिर की गई बलाय ॥१२५॥

۱۲۶ - رہیو کریو برہ جو - ہم جر بر بھئیں چھار
لیہ پروسن جھونپرا - نت اُٹھ کرتی رار

रहियो करियो बिरह जो, हम जरबर भईं छार।
लेय परोसन झोंपरा, नित उठ करती रार ॥१२६॥

۱۲۷ - رُوپ رَنگ سب جار کے - بھسم کروں سب گات
کروں لوکنجن - نین کوں - برہ کرے جن گھات

रूप रंग सब जारि कै, भसम करूँ सब गात।
करौं लोकंजन नैन कु, बिरह करै जनि घात ॥१२७॥

۱۲۸ - من بیندھو وا کیس میں - ڈھونڈو کیتو بار
بھولو کاری رین کو - تا کو کہا بچار

मन बींधो वा केस मैं, ढूँढो कैवों बार।
भूलो कारी रैन कौं, ताको कहा बिचार ॥१२८॥

۱۲۹ - میا موہ مومن بندھیو - تامیں چاہت پیت
لوہ ناؤ کیسے ترے - کہو کہاں کی ریت

मया मोह मो मन बँध्यो, तामें चाहत पीत।
लोह नाव कैसे तरे, कहो कहाँ की रीत ॥१२६॥

۱۳۰ - من بھٹکو چہوں اور تیں - آیو سرن تہار
کرونا کرکے ناؤں کی - کریئے لاج مُرار

मन भटको चहूँ ओर तें, आयो सरन तिहार।
करुना करके, नाँव की, करिये लाज मुरार ॥१३०॥

۱۳۱ - ہت کینوں سکھ جان کے - پری دکھن کی بھیڑ
کیا کیجے من ہوئے گئی - کٹو اکٹو تیں پیڑ

हित कीनों सुख जान के, परी दुखन की भीड़।
क्या कीजे मन होयगइ, कट्ठ अकट्ठ ते पीड़ ॥१३१॥

۱۳۲ - جو ہم ہیں تو تم نہیں - جو تم تو ہم ناہیں
ہم تم ایکے ہوئینگے - جو ری چھٹے یہ آنہہ

जो हम हैं तो तुम नहि, जो तुम तो हम नाँह।
हम तुम एकै होयँगे, जो रि छुटै ये आंह ॥१३२॥

۱۳۳ - "ولیبکو" نت روئیے - "فلیضحکو" چھڑائے
رووت رہیو دوس نس - ہنس پرسو کے پائے

"वलयब्कू" नित रोइयो, 'फ़लयज़हकू' छुड़ाय।
रोवत रहियो दिवस निस, हँस परसो कै पाय ॥१३३॥

۱۳۴- کہی "ھُدًی لِّلْمُتَّقِین" -کرو نہیں "لاریب"
ہم کیا کریں باپ رے -بھرے جو سہنسک عیب

कहि "हुदिल्लमुत्तक़ीन", करो नहीं "लारैब"।
हम क्या करिहैं बाप रे, भरे जु सहँसक ऐब ॥१३४॥

۱۳۵ -"یومنون بالغیب" کوں - آنکھ موند من پیل
سیکھو گرو سوں یہ جگت - آنکھ مچونی کھیل

"योमिनून बिलग़ैब" कूं, आँख मूँद मन पेल।
सीखो गुरु सों यह जुगत, आँख मिचौनी खेल ॥१३५॥

۱۳۶ -"مَن یَّھْدِی اللّٰہ" کوں -"فَلاَ مُضِلَّ لَہٗ" کوے
نہچیں کے من جانیو -اور نہ دوجا کوے

'मनय्यहदि अल्लाहु' कों; 'फ़ला मुफ़िल्लहु' कोय।
निहचयँ के मन जानियो, और न दूजा कोय ॥१३६॥

۱۳۷ -"من یُّضْلِلْہٗ" جو ہر بھیو -بھئی پاپ کی موٹ
"فَلاَ ھَادِیَ لَہٗ" ہوے نہیں -کرو جتن کن کوٹ

'मन् युफ़िल्लहु' जु हर भयो, भई पाप की मोट।
'फ़लाहादिलहु' होय नहिं, करो जतन किन कोट ॥१३७॥

۱۳۸ -"من عرف نفسہ" سے تیں -بوجھو من کے بھیکھ
"فقد عرف ربّہ" سنو -نیریں ہر کو دیکھ!

'मन अरफ़ नफ़्सः' सेती, बूझै मन के भेख।
'फ़क़द अरफ़ रब्बः' सुनौं, नीरैं हरकों देख ॥१३८॥

۱۳۹ - تمؔ "عَرَفَ تو رَبّی" سُنو - کہو برّبی بھائے
چندا چندہیں دیکھیئت - دِیپ نہ دیت دِکھائے

तुम 'अरफ़ तुरब्बी' सुनौं, कहौ 'बरब्बी' भाय।
चन्दा चन्दहिं देखियत, दीप न देत दिखाय ॥१३६॥

۱۴۰ - "مَن عَرَفَ رَبَّہٗ" کوؤ - "کلّ لِسَانُہٗ" ہوئے
وہ گت کاسوں کہہ سکے - گونگے کو گڑ سوئے

'मन अरफ़ रब्बः' कोऊ, 'कल्लालिसानुः' होय।
वह गत कासौं कह सके, गूँगे को गुड़ सोय ॥१४०॥

۱۴۱ - "مَن عَرَفَ رَبَّہٗ" بچے - "طال لِسَانُہٗ" ہوئے
تار سبد جیوں جانیو - بکتا اورے کوئے

'मन अरफ़ रब्बाह' जपै, 'तालालिसानहु' होय।
तार सबद ज्यों जानियो, वक्ता औरे कोय ॥१४१॥

۱۴۲ - "طال کلّ" دووؤ کہے - بیورا بوجھو کوئے
اِک 'بقا' ایک 'فنا' ہے - پیم پرانے لوئے

'तालकल्ल' दोऊ कहे, ब्यौरा बूझे कोय।
इक 'बक़ा' एक 'फ़ना' है, पेम पुराने लोय ॥१४२॥

۱۴۳ - "تشبیہ" کہیو "طال" سوں - 'تنزیہ' کلّ بکھان
مرے سو سُرگے دیکھی ہے - ہم کیا کریں بنان

'तशबिह' कहियो 'ताल' सूँ, 'तंजिह' 'कल्ल' बखान।
मरै सु सुरगै देखि है, हम क्या करैं बिनान ॥१४३॥

۱۴۴ - "تشبیہ" بن "تنزیہ" کیا - "تنزیہ" بن نہیں سوے
دوؤں گیان سوں راکھیو - دونو جگ گت ہوے ۔

‘तशबिह’ बिन ‘तंजीह’ क्या, ‘तंजिह’ बिन नहिं सोय ।
दोऊ ग्यान सुं राखियो, दोनों जग गत होय ॥१४४॥

۱۴۵ - "احمد" میں دونو ہتے - جانو بسوے بیس
کب ہوں "قدسی" کہت ہے - کبھوں کہت "حدیث"

अहमद में दोनों हते, जानो बिसवे बीस ।
कबहुँ ‘क़ुदसी’ कहत है, कबहुँ कहत ‘हदीस’ ॥१४५॥

۱۴۶ - یہ جگ "تشبیہ" کہت ہیں - وہ جگ "تنزیہ" گاے -
سمجھ کھیلو راؤ رے - لاٹھی سانپ بچاے

ये जग ‘तशबिह’ कहत हैं, वह जग ‘तंजिह’ गाय ।
समझि खेलो राओ रे, लाठी साँप बचाय ॥१४६॥

۱۴۷ - دوؤ جگ کوں کہت ہیں - ظاہر باطن رنگ
دیہہ دیوہرا پوجیو - تا میں دوؤ ترنگ

दोऊ जग कूँ कहत हैं, ‘जाहिर बातिन’ रंग ।
देह-देवरा पूजियो, तामें दोउ तरंग ॥१४७॥

۱۴۸ - سادھن میں دوؤ دکھیں - ظاہر باطن روپ
ظاہر تن چھت راج ہے - باطن من ہے بھوپ

साधन में दोऊ दिखें, ‘जाहिर बातिन’ रूप ।
‘जाहिर’ तन-क्षितिराज है, ‘बातिन’ मन है भूप ॥१४८॥

۱۴۹ - "ظاہر" کہت ترنگ سُوں - "باطِن" سِندھو بکھان
رنگ رنگ لہریں اُٹھیں - جان لیہُہ سُرگیان

'ज़ाहिर' कहत तरंग सूँ, 'बातिन' सिंधु बखान।
रंग रंग लहरें उठें, - जान लेहु सुरग्यान ॥१४६॥

۱۵۰ - دِوس رَین تاسوں کہت - بُوجھو پیم پریکھ
دِوس مِتّ کی سیکھ ہَے - رَین رام کے بھیکھ

दिवस रैन वासूँ कहत, बूझो पेम परेख।
दिवस मिन्त की सीख है, रैन राम के भेख ॥१५०॥

۱۵۱ - باہر بھیتر سب کہیو - سُنو باہری لوے
باہر بھیتر جانیو - بھیتر باہر ہوے!

बाहर भीतर सब कह्यो, सुनो बाहरी लोय।
बाहर भीतर जानियो, भीतर बाहर होय ॥१५१॥

۱۵۲ - "سیماھُم" جو سانچ سوں - سِر نِہُرادے کوے
پرم جوت وا بدن پر - جگمگ جگمگ ہوے

'सीमाहुम' जो साँच सों, सिर-निहुरावे कोय।
परम जोति वा बदन पर, जगमग जगमग होय ॥१५२॥

۱۵۳ - تُوں ہی تُوں ہی جو چُھٹے - ہَوں ہی ہَوں ہی ہوے
جھار بچھاوے کامری - رہے اکیلا سوے

तूँही तूँही जो छुटै, हौंही हौंही होय।
झार बिछावै कामरी, रहे अकेला सोय ॥१५३॥

۱۵۴- بَیری تو میں کَٹھِن ہے - دِیجے ناہِہ اَگھائے
کُتّا چَوک چڑھائیے - چاکی چاٹن جائے !

बैरी तोमें कठिन है, दीजे नांहि अघाय।
कुत्ता चौक चढ़ाइये, चाकी चाटन जाय ॥१५४॥

۱۵۵- پیم بَید مو سوں کہے - یا بیدن کی مُور
آنسو کریجا سان کے - کھاؤ مَلیدا چُور

पेम-बैद मों सों कहे, या बेदन की मूर।
आंसु करेजा सान के, खाहु मलीदा चूर ॥१५५॥

۱۵۶- رہُوں اکیلی موہناں - گئے چھوڑ سُکھ سات
بھلو ہُوجیو بِرہ کو - سنگ رہے دِن رات

रहूं अकेली मोहनां, गये छोड़ सुख सात।
भलो हूजियो बिरह को, संग रहे दिन रात ॥१५६॥

۱۵۷- ہیرت ٹیرت جن پھِروُ - تُم ہیں ہیں ہر میت
گھر پیا بہُو بیل پَیں - کہو کہاں کی رِیت

हेरत टेरत जनि फिर्‌यौ, तुम ही में हर मीत।
घरे पिया बहु बीलपैं, कहो कहां की रीत ॥१५७॥

۱۵۸- ہُوں تن دُربل ناں کروں - انگ نہیں مُرجھائے
بِرہا پیارے میت کو - جن بھُوکھو رہ جائے

हौं तन दुरबल ना करूं, अङ्ग नहीं मुरझाय।
बिरहा प्यारे मीत को, जनि भूखो रह जाय ॥१५८॥

۱۵۹- رکت پان پکوان تن - ہیو رسوئی سار
بیٹھے برہا راؤ رے - سدا کرت جیونار

रक्तपान पकवान तन, हियो रसोई सार।
बैठे बिरहा रावरे, सदा करत ज्यौनार ॥१५९॥

۱۶۰- برہا توں ات نلج ہے - جاے جاے نت ہوے
ہمرے پاچھے کیا پریو - پاپی ہاتھن دھوے

बिरहा तूँ अति निलज है, जाय जाय नित होय।
हमरे पाछे क्या परयो, पापी हाथन धोय ॥१६०॥

۱۶۱- ہم جر بر کولا بھئے - برہ چھوڑ گیو دھام
سانچ کہیو ہے جن کہیو - دردر آوت کام!

हम जरबर कोला भये, बिरह छोड़ गयु धाम।
साँच कह्यो है जिन कह्यो, दरिदर आवत काम ॥१६१॥

۱۶۲- بھلے بھلے جو موہناں - ایسی کیجت چار!
بھیجو برہا کٹھن اری - ہم کو چالن ہار!

भले भले जो मोहनां, ऐसीं कीजत चार।
भेजो बिरहा कठिन अरि, हम को चालन-हार ॥१६२॥

۱۶۳- پیم بیج بویو ہتو - آنسو سینچت ہاے!!
پھل لاگے ات برہ کے - لنوں ساورے آے

पेम बीज बोयो हतो, आँसू सींचत हाय।
फल लागे अति बिरह के, लुनों सांवरे आय ॥१६३॥

۱۶۴۔ پیم پنتھ جانو کٹھن ۔ سر چاہت ہے پران
جانو متھیا کہت ہوں ۔ یہی گوئے میدان

पेमपंथ जानों कठिन, सिर चाहत है प्रान।
जानो मिथ्या कहत हूँ! यही 'गोय मैदान' ॥१६४॥

۱۶۵۔ کیسو برہا اودھ کہن ۔ بوجھ لیہو گرو گیان
اپنے گھر کو راج تج ۔ کت دورت اگیان

कैसो बिरहा अवध कहँ, बूझ लेहु गुरु-ग्यान।
अपने घर को राज तजि, कित दौरत अग्यान ॥१६५॥

۱۶۶۔ جت تت کاہے پھرت ہو ۔ پونچھت ہت کو کوت
اپنے گھر کو راج تج ۔ پرجا کاہے ہوت

जित तित काहे फिरत हौ, पूँछत हित को कोत।
अपने घर को राज तजि, परजा काहे होत ॥१६६॥

۱۶۷۔ کو پھیرے او کو پھرے ۔ پھرپھرات من کاے
رنگ رنگ لہریں اٹھیں ۔ ددھ کو یہی سبھاے

को फेरे औ को फिरे, फरफरात मन काय।
रंग रंग लहरैं उठैं, दध को यही सुभाय ॥१६७॥

۱۶۸۔ اودھ کئے آئے نہ ہر ۔ کرئیو نہ ہت چت چاؤ
برہا توہ انند ہے ۔ موس ڈھول بجاؤ

अवध किये आये न हरि, करयो न हित चित चाव।
बिरहा तोहि अनन्द है, मूसल ढोल बजाव ॥१६८॥

١٦٩ - چِتا ساج ستیاں جَریں - بَیٹھ اگن کے پاٹ
یہ برہا جِن جانیو - تا میں باتیں گھاٹ

चिता साज सतियाँ जरैं, बैठ अगन के पाट।
यह बिरहा जनि जानियो, तामें बातैं घाट ॥१६९॥

١٧٠ - من موہن آئویں نہیں - ادھک کئے مٹھار
برہا اب سب کُسل ہے - کہیے کہ ڈیرا پار!

मनमोहन आवैं नहीं, अधिकै किये मठार।
बिरहा अब सब कुसल है, कहियक डेरा पार ॥१७०॥

١٧١ - کیسی بِتّاسُر جلے - گج گنکا کو تار!
برہ نلو ہو رہت ہے - آؤ بیگ مُرار

'केसी' 'बिचासुर' जले, 'गज' 'गनिका' कों तार।
बिरह निलौहू रहत है, आओ बेग मुरार ॥१७१॥

١٧٢ - بَید دیت بیدن سمے - اُپچارن کو چُور!
پہلے کٹُ پاچھے مدھر - سوئی پیم کی مُور

बैद देत बेदन समय, उपचारन को चूर।
पहले कटु पाछे मधुर, सोइ पेम की मूर ॥१७२॥

١٧٣ - "لا اُحصی" اَت کٹھن ہے - کہا جانی ہے کوے
"صمٌ بکمٌ" ہو رہو - چِنتا کچھو نہ ہوے!

'लाउहसी' अति कठिन है, कहा जानिहै कोय।
'सुम्मो बुकमो' हो रहो, चिन्ता कछू न होय ॥१७३॥

۱۷۴- "الانسانُ سِرّی" کہیو - "انا سِرّہٗ" ہیت
بار جو راکھے کھیت کوں - بارے راکھے کھیت

'अल् इन्सानुसिरी' कह्यो, 'अनासिर्रहू' हेत।
बार जु राखे खेत कों, बारै राखे खेत ॥१७४॥

۱۷۵- من "موسیٰ" تن "طُور" سم - برہ اگن سُلگائے
"ھٰذا ربّی" چھاڑ کے - ایکے سُوں چت لائے

मन 'मूसा' तन 'तूर' सम, बिरह अगन सुलगाय।
'हाज़ारब्बी' छाड़ के, एकै सूँ चित लाय ॥१७

۱۷۶- تن ڈُونگا من "نُوح" سم - تارو بیگ سُجان
پل پل پربل پرواہ جل - نینن کرت طُوپھان

तन डूँगा मन 'नूह' सम, तारो बेग सुजान।
पल पल प्रबल प्रवाह जल, नैनन करत तुफान ॥१७६॥

۱۷۷- تن بن میں پنچھی ادھک - من سچان کر مِتّ
پہرو تانبے سادھیے - کرے اہیرو نِتّ

तन-बन में पंछी अधिक, मन सचान कर मित्त।
पहरो तांबो साधिये, करे अहेरो नित्त ॥१७७॥

۱۷۸- من جوگی تن کی مڑھی - سیت گُودری دھیان
نیناں جل برہ دھوئیں - بھچھّا درسن جان

मन जोगी तन की मढी, सेत गूदरी ध्यान।
नैनाँ जल बिरह धोवे', भिच्छा दरसन जान ॥१७८॥

۱۷۹- تب تن من سب ریت ہو - اب جانو کر کھیت
کسی جولاگی دھیان کی - کنچن سوبرن دیت

तब तन मन सब रेत हो, अब जानो कर खेत।
किसी जु लागी ध्यान की, कंचन सुबरन देत ॥१७॥

۱۸۰- من اچھّر تن پاٹکا - جاہُ پیم چٹ سار
گرُو سکھاوت دھیان سوں - پنڈت ہوے اپار

मन अच्छर तन पाटिका, जाहु पेम चट-सार।
गुरू सिखावत ध्यान सों, पंडित होय अपार ॥१८०॥

۱۸۱- ہری ہری سکھ چین سب - ہری ہری بھئی کاے
کاری پیری سانوری - مری مری ہوئی جاے

'हरी' 'हरी' सुख चैन सब, हरी हरी भइ काय।
कारी पीरी सांवरी, 'मरी' मरी हुइ जाय ॥१८१॥

سکھ نکھ [सिखनख]

۱۸۲- سکھ نکھ تاکو برنیئے - جا میں ہر کو رنگ !
سو چھب پائی جات ہے - احمد محمد سنگ !

सिख नख ताको बरनिये, जामें 'हर' को रंग।
सो छबि पाई जात है, 'अहमद महम्मद' सँग ॥१८२॥

۱۸۳- پُورو سُورو پیم مگ - تا گرُ کے ہم داس
نگر کاپلی ٹھانو ہے - پجوت من کی آس

سیس مکھ برن ۔ — (सीस मुख वर्णन)

۱۸۴ — سیس گریو بھج کرن رل ۔ سوبھا دیت کرور
بیج منتر سو دیکھیت ۔ رچو برنچ نہ اور !

सीस ग्रीव भुज करन मिल, सोभा देत करौर।
बीज मन्त्र सो देखियत, रचौ बिरंचि न और ॥१८४॥

للاٹ برن ۔ — (ललाट वर्णन)

۱۸۵ — کیسے جوت بکھانئیں ۔ منوں بھانُ کو پاٹ
"سیماھُم" کے روپ سوں ۔ سوبھا دیت للاٹ

कैसे जोत बखानिये, मनो भानु को पाट।
'सीमाहुम' के रूप सों, सोभा देत ललाट ॥१८५॥

(بھوں برن) — (भौं वर्णन)

۱۸۶ — سیام کٹیلیں کونوریں ۔ دیکھو گیانی آئے !
بھونہیں "قابِ قوسین" میں ۔ بھرے دوؤ جگ بھائے

स्याम कटीलीं कोंवरीं, देखो ग्यानी आय।
भवें 'क़ाब क़ौसीन' में, भरे दोउ जग भाय ॥१८६॥

نین برن — (नैन वर्णन)

۱۸۷ — نرمل چنچل جگمگے ۔ تیکھیں پلکن نین !!!
"بے پیٖبصر" سوں چیت کے ۔ دیت پیم کے سین

निरमल चंचल जगमगे, तीखैं पलकंन नैन।
'बे यबसुर' सों चेत के, देत पेम के सैन ॥१८७॥

(مکھ برن) — (मुख वर्णन)

١٨٨- مکھ سُکھ کو سسِ نرملو - ہوت پاپ تم دُور
دھیان دھریں ات پائیے - پیمی من کی مُور!

मुख सुख को ससि निरमलो, होत पाप तम दूर।
ध्यान धरें अति पाइये, पेमी मन की मूर ॥१८८॥

(کپول برن) (कपोल वर्णन)

١٨٩- للت کپولن دیکھئے - پرم جوت سنکیت
پیم پیارے میت کے - - - - بھائے دیت

ललित कपोलन देखिये, परम जोत संकेत।
पेम पियारे मीत के,— — — —भाये देत ॥१८९॥

(ناسا برن) (नासा वर्णन)

١٩٠- ناسا پُٹ سُبھ سُہت ہیں - سُور چند تہہ کُول
اِنگل پنگل سادھ کے - لیت باس ہت پھُول

नासापुट सुभ सुहत है, सूर चंद तिन कूल।
इंगल पिंगल साध के, लेत बास हित-फूल ॥१९०॥

(ادھر برن) (अधर वर्णन)

١٩١- اَدھرا مدھر بکھانیئں - کومل ارُن نوین!
"بےنَیطق" بتیاں کریں - پاپ ہوت سب چھین

अधरा मधुर बखानियैं, कोमल अरुन नवीन।
'बेयनतक़' बतियां करै, पाप होत सब छीन ॥१९१॥

(سروَن برنن) - (स्रवन वर्णन)

۱۹۲ - انہد گھور سبد بجّے - سروتن سُوبرن کھول
"بے یسمع" سوں سُنت نت - "اُلقی السمع" سُوبول

अनहद घोर सबद बजै, स्रोतन सुवरन खोल।
'बेयसमाऽ' सों सुनत नित, 'उलक़िस सम्मऽ' सु बोल ॥१६२॥

(دسن برنن) - (दसन वर्णन)

۱۹۳ - دسن ہنسن اتِ نرملے - من ترکھا کینہ سُواتِ
نگ مکتا نہیں جانیو - پرم جوت کی کرانتِ

दसन हसन अति निरमलै, मन-तिरषा किंह स्वांति।
नग-मुक्ता नहिं जानिये, परम जोति की क्रांति ॥१६३॥

(گریوا برنن) - (ग्रीवा वर्णन)

۱۹۴ - چبک گریوں سبھ رنگ ہے - کومل بمل انوپ
جگمگ جگمگ ہوت ہے - "نحن اقرب" کو روپ

चिबुक ग्रीवँ सुभरंग है, कोमल बिमल अनूप।
जगमग जगमग होत है, 'नहनक़रब' को रूप ॥१६४॥

(چھاتی برنن) - (छाती वर्णन)

۱۹۵ - اونِ گگن نہیں سہہ سکو - پیم نیم کو بھار
سو وا اُر پر دیکھیت - دِپے سنبھار سنبھار

अवनि गगन नहिं सह सके, पेम नेम को भार।
सो वा उर पर देखियत, दिपै सँभार सँभार ॥१६५॥

(پیٹھ برن) - (पीठ वर्णन)

۱۹۶ - ہردوار موں جات نت - دِیئیں دووَ جگ پیٹھ
ایسی پیٹھ سراہیے - سنو کان دے ایٹھ

हरद्वार मों जात नित, दियें दोउ जग पीठ।
ऐसी गांट सराहिये, सुनो कान दे ईठ ॥१९६॥

(اُدر برن) - (उदर वर्णन)

۱۹۷ - کومل نرمل پان سوں - برہم اگن آدھین
گن کیا تن میں دیکھیئت - پورو اُدر نوین

कोमल निरमल पान सों, ब्रह्म-अगन आधीन।
गुन क्या तन में देखियत, पूरो उदर नवीन ॥१९७॥

(لانک برن) - (लांक वर्णन)

۱۹۸ - لانک جھانک نت دیکھیے - کبھوں نہ آوت دیٹھ
پیمی کیسے برنیے - بنی سُن سوں نیٹھ!

लांक झांक नित देखिये, कबहुँ न आवत दीठ।
पेमी कैसे बरनिये, बनी सुन्न सों नीठ ॥१९८॥

(پاے جنگھا برن) - (पायजंघा वर्णन)

۱۹۹ - ڈگ نہ ڈگیں سو پیم مگ - رہیں سدا ٹھہرائے
پیمی منسا چہت ہے - پائے دیئے پائے!

डग नडिगैं सो पेम मग, रहैं सदा ठहराय।
पेमी मनसा चहत है, पाये दीये पाय ॥१९९॥

(चाल वर्णन) — چال برن)

۲۰۰ - لٹکت موہت من چلے - او ن ہوت پرتپال
لچکت کیسیں برنیئے - "بلے ہمشی" کی چال

लटकत मोहत-मन चले, अवनि होत प्रतिपाल।
गजगति कैसे बरनिये, 'बेयमशी' की चाल ॥२००॥

(भूषण वर्णन) — بھوکھن برن)

۲۰۱ - بھوکھن برنیں جات نہیں - نگ مکتا کم رنگ
پرم جوت نت جگمگے - سکھ نکھ لوں سب انگ

भूषन बरनै जात नहिं, नग मुक्ता किमि रंग।
परम जोति नित जगमगे, सिखनख लौं सब अंग।।२०१॥

(वसन वर्णन) — بسن برن)

۲۰۲ - پیت بسن انگ انگ سوں - سنیں شگندھن ہیت
اوڑھن ڈاسن سُن کو - آچھے بنے بکیت!

पीत बसन अँग अंग सों, सनै सुगन्धन-हेत।
ओढ़न डासन सुन्न को, आछे बने बंकेत ॥२०२॥

II

२०३ (कवित्त) (१६+१८) ۲۰۳ - کبت - (۱۶+۱۸)

مانس روپ دیو تم کوں ہر - دیکھو رہنار کے بانک آچھے
جو نزیہ لوک میں بوجھت سوجھت - سو سب یاہی سرپ میں کاچھے

نَرک بَیکُنٹھ دووَ تمُ میں - تمُ جات کِتےَ ہو؟ کیئے کہوں ساچھے
من کوں رام کوں ایک بچار - پھرے جن ڈورت جیوں گُڑ ماچھے

मानस-रूप दियो तुमको हर, देखो निहार के बानक आछे।
जो त्रियलोक में बूझत सूझत, सो सब याहि सरूप में काछे ॥१॥
नरक बैकुंठ दोऊ तुममें, तुम जात किते हो? क्ये कहुँ साछे।
मन कों राम कों एक बिचार, फिरै जानि डोरत ज्यों गुड माछे ॥२॥

۲۰۴ - (بشن پد - راگنی بلاول) (۱۶+۱۲)

२०४ (विष्णुपद—रागनी बिलावल) (१६+१२)

مدھوکر ہم تب ہیں تیں جانی!
کنوؔل چھاڑ کر پی مدھو ماتی - دیکھے موہن گیانی - ۱
چانْد چانْدنی سیت سیج پر - گاوت کومَل بانی!
اَب ہم کوں وہ سُرت سُرت کر - ٹھاڑیں رَین بہانی - ۲
وہ مُرلی وے بچن منوہر - وہ چِتوَن سُکھ سانی
کرم بجھاے تیں ہم کو اُودھو - اب وہ بجھیں کہانی - ۳
بھُول گئے سب بھوگ سیام کے - جوگ مجگت نِیترانی
دینا ناتھ دیا کے پوُرن - پائیے پھیر پرانی - ۴
سُنئے کوَن کاسوں اَب کہیئے - سُن ری سکھی اَیانی
اُودھو سے ہت کاریٔ ہیمیٔ - کُبجا سی ٹھکرانی - ۵

मधुकर हम तब हीं तें जानी।
कंवल छाड़कर पी मधुमाती, देखे मोहन ग्यानी ॥१॥
चांद चांदनी सेत सेज पर, गावत कोमल बानी।
अब हमको वह सुरत सुरत कर, ठाढे रैन बिहानी ॥२॥

वह मुरली वे बचन मनोहर, वह चितवन मुसकानी।
करम-भाय ते हमको ऊधो, अब वह भये कहानी ॥३॥

भूल गये सब भोग साम के, जोग जुगति निबरानी।
दीनानाथ दया के पूरन, पाइय पीर बिरानी ॥४॥

सुनै कौन कासों अब कहिये, सुन री सखी अयानी।
ऊधो से हितकारी 'पेमी', कुबजा सी ठकुरानी ॥५॥

(۱۶ + ۱۲)(بشن پد)-۲۰۵-२०५ (विष्णुपद) (१६+१२)

سکھی ری لیہو جوگ کا دھندھا

رہے جایے پیت بسرایے - بھولے اودھ نبندھا - ۱

کون کاج روپ گن آئی ہے - کرم بھیے جب اندھا

ہم جربر سب چھار ملانی - کبجا اونچو کندھا - ۲

تن من بکل تپن نت بادھت - برہ رہو سر سندھا

دکھ دارن اتِ آن تلانوں - موند لیے سکھ سندھا - ۳

آپن ہیں ہر لٹو ہوئی ہیں - لٹ پیمی گن بسندھا

اک داسی او ادھک کوبری - سونا اور سگندھا - ۴

सखिरी लेहु जोग को धन्धा।
रहै जायै पीत बिसरायै, भूलै अवध-निबन्धा ॥१॥

कौन काज रूप गुन आइहै, करम भये अब अन्धा।
हम अरबर सब छार मिलानी, कुबजा ऊँचो कन्धा ॥२॥

तन मन बिकल तपन नित बाढ़त, बिरह रहो सर-सन्धा।
दुख दारुन अति आन तुलानों, मूँद लियो सुख-सन्धा ॥३॥

आपुन ही हर कद्द हुइहैं, लट 'पेमी' गुन-सिन्धा।
इक दासी औ अधिक कूबरी, सोना और सुगन्धा ॥४॥

(१२ + १٦) (بشن پد در سارنگ)-٢٠٦—२०६-(विष्णुपद सारंग) (१६+१२)

رَین دِن جات اِک ٹک ٹھاڈھیں
کچھُو نہ سُبھائے بِکل بھیو تن من - گہے کام رِپُو گاڑھیں-١
جنتر مُور اُر نہیں لاگت - سیام پیت چِت باڑھیں
بِلسے جاۓ کُوبری اَنگ سَنگ - گوپ گوال سب چھاڑھیں-٢
جو پیہ چتُر سیام من لاگے - کبُجا کی گت ڈاڑھیں!
'پیمی' آنوٗ نہ بیگ داورے - ہم ہوُں کوُبر کاڑھیں-٣

रैन दिन जात इकटक ठाढें।
कछु न सुभाय बिकल भयु तन मन, गहे काम रिपु गाढें ॥१॥

अंतर मूर उर नहीं लागत, स्याम-पीत चित बाढें।
बिलसै जाय कूबरी अँग सँग, गोप ग्वाल सब छाढें ॥२॥

जो पिय चतुर साम-मन लागे, कुबजा की गति डाढें।
'पेमी' आँव न बेग रावरे, हमहूं कूबर काढें ॥३॥

(१٢ + ١٦) (بشن پد)-٢٠٧—२०७ (विष्णुपद) (१६+१२)

اب ہم جوگ جُگت سب چھاڑی
سِینگی سیلی بھسم میکھلا - تجی گُپھا اور ماڑھی-١
بھُولیو بِرج دُوارکا کاشی - گئی پیاگ کی چھاڑھی
چھُوٹے دھیان-گیان سب ٹُوٹے - چِنتا من سوں کاڑھی-٢

اُودھو رہے سندیسو بھولیو۔ 'پیمی' آنند باڑھی!
سُندر سیام سلونی مُورت۔ رہی رَین دِن ٹھاڑھی۔۳

अब हम जोग जुगत सब छाडी।
सींगी सेल्ही भसम मेखला, तजी गुफा औ माढी ॥१॥
भूल्यौ बिरज द्वारिका कासी, गइ पियाग की छाटी।
छूटे ध्यान,ग्यान सब टूटै, चिन्ता मन सों काढी ॥२॥
ऊधौ रहै सँदेसो भूल्यौ, 'पेमी' आनँद बाढी।
सुन्दर स्याम सलोनी मूरत, रही रैन दिन ठाढी ॥३॥

(१६+१२) (विष्णुपद सारंग) २०८-۲۰۸-(بِشن پد در سارنگ) (۱۶+۱۲)

سکھی ری تیرو ہیو کٹھور
آوت موہن لال ساؤرے۔ تیَں جو رہی مُکھ مور۔۱
جِن کو سُر اَسُرن نر ناری۔ نمو کرتِ کر جور!
سو اب تھاڑے درس پَرس ہت۔ کرت لالنا کرور۔۲
تِربھُون جاکےَ آگیا کاری۔ آے کرن نِہور!
ہتوُ بھئی ہِت گیان تباؤں۔ نیک چِتےَ اُنہہ اور۔۳
آوت لچھ-دوار نہیں دیجے۔ سُن ری کامِنی بَور
دیہوُں گارِ نارِ من مُورکھ۔ مان لیہہ سِکھ مور۔۴
سب سکھیئن کو ہیت تیاگ کے۔ تیے لالن دَور
یہ جوبن چھب رُوپ موہنی۔ اَنکھ سِندھو جن بور۔۵
سمیوُ گئیں ہاتھ نہیں آوت۔ کیجے جتن کرور!
ہردرسن پرسن بِن 'پیمی'۔ کہوُں نہ دِیست ٹھور۔۶

सखी री तेरो हियो कठोर।
आवत मोहनलाल साँवरे, तैं जो रही मुख मोर ॥१॥

जिनको सुर असुरन नर नारी, नमो करतै कर-जोर।
सो अब ठाढे दरस परस हित, करत लालना करोर ॥२॥

त्रिभुवन जाके आग्याकारी, आये करने निहोर।
हिन् भई हित ग्यान बतावौं, नेकु चितय उन्ह ओर ॥३॥

आवत कान्ह द्वार नहिं दीजै, सुन री कामिनी बोर।
देहू गारि नारि मन-मूरख, मान लेहू सिख मोर ॥४॥

अब सखियन को हेत त्याग के, आइये लालन दौर।
यह जोबन छवि रूप मोहनी, अनख-सिन्धू जनि बोर॥५॥

समबो गये हाथ नहिं आवत, कीने जतनै करोर।
हर दरसन परसन बिन 'पेमी,' कहूं न दीसतै ठौर ॥६॥

(११+१४)(بشن پد در سورٹھ)-۲۰۹-२०६ (विष्णुपद—सोरठ)(१६+११)

للت چھب من میں رہی سماے

جَیسے چند-کند آنند کو - جل میں رہت دکھاے-۱

جمی درپن مدھ روپ انوپم - کرے نہ کچھو دُراے

گھن میں سُور دُرت نہیں کبھوں - تیوں پیتم کے بھاے-۲

سمپٹ کنول ملند براجت - ہت ماتو منّاے ۔

جپ تپ جوگ تجیو سب پیمی - ہرکی گئی بلاے - ۳

ललित छवि मन में रही समाय।
जैसें चन्द, कंद-अनन्द को, जल में रहत दिखाय ॥१॥
जिमि दरपन मधि रूप अनूपम, करै न कछू दुराय।
घन तें सूर दुरत नहिं कबहूँ, त्यों पीतम के भाय ॥२॥

सम्पुट-कँवल मिलिन्द बिराजत, हित-मातो मभाय।
जप तप जोग तजौ सब पेमी, सिर की गयी बलाय ॥३॥

(११+१६) (بشن پد در سارنگ)-२१०--२१०-(विष्णुपद-सारंग)(१६+११)

ہمارے ہرِ بن اَور نہ کوے!
من منسا نہچیں کر جانیوں - موہ کوہ سب دھوے-۱
پاپ پُنّ کو پنتھ نہ بھاوت - لاج کاج دِۓ کھوے
ایکےَ پیت میت من بھایٔ - ہوناں ہوے سو ہوے-۲
دیکھو ایک کہو نِت ایکےَ - سُنیو ہری جن لوے!
پیمی سو جن مُکت نہ پاوتے - جن کر جانے دوے!-۳

हमारे हरि बिन और न कोय।
मन मनसा निहचै कर जान्यौं, मोह कोह सब धोय ॥१॥

पाप पुन्न को पंथ न भावत, लाज काज दिय खोय।
एकै पीत-मीत मन भावी, होना होय सु होय ॥२॥

देखौ एक कहौ नित एकै, सुनियो हरिजन लोय।
'पेमी' सो जन मुकत न पावै, जिन कर जाने दोय ॥३॥

(१२+१६) (بشن پد در اساوری) - २११-२११-(विष्णुपद-असावरी)(१६+१२)

اُودھو تمُ یہ مَرم نہ جانوں
ہم میں سیام سیام مدھ ہم ہیں - تمُ جن انت بکھانوں-۱
مس میں انک انک مس مہیاں - دُبدھا گیو پیاتوں!
جل میں لہر لہر جل ماہیں - کہنہ پدھ برہا شانوں-۲

سکھبو جاے جوگ کبجا کنہہ - جاپ تاپ اور دھیانوں
ہم سنگ جوگ بھوگ کچھو ناہیں - بوند سمند سمانوں ۳
جا من سادھ سمادھ سیام کی - سوئی بڈو سیانوں
کرے نہ پیت میت کی 'پیمی' - من مورکھ پچھتانوں ۴

ऊधो तुम यह मरम न जानो।
हम में स्याम स्याम मध हम हैं, तुम जनि अनत बखानों ॥१॥
मसि में अंक अंक मसि महियाँ, दुबिधा कियो पयानों
जल में लहर लहर जल माहीं, कहँ विधि बिरहा ठानों ।।२॥
सिखिबो आव जोग कुबजा किंह, जाप ताप अरु ध्यानों ।
हम सँग जोग भोग कछु नाहीं, बूँद संमुन्द समानों ॥३॥
जा मन साध समाध स्याम की, सोई बड़ो सियानों ।
करे न पीत मीत की 'पेमी,' मन मूरख पछतानों ॥४॥

(۱۰ + ۱۶) (بشن پد درنٹ) - ۲۱۲ - २१२ (विष्णुपद—नट) (१६+१०)

ہر بن کب ہوں نہ چین پری
کہیو پتھک سندیس اوس کر - برہا ادھک کری - ۱
مور منتر کچھو اوٹ نہ لاوت - بیری ہوت کھری
کال روپ سس جو نہہ ستاوت - تاتیں رپٹ جری - ۲
'پیمی' بکل کشل نہیں دیست - گن گن اودھ ٹری
آو ہو بیگ راو رے ناترو - ابکیں سنو مری - ۳

हरि बिन कबहूँ ना चैन परी।
कहियो पथिक सँदेस अवसि कर, बिरहा अधिक करी ॥१॥

मूर मंत्र कछु ओट न लावत, सीरो होत खरो।
काजर त्रमि-जोन्ह सतावत, तातें निपट जरी ॥२॥

पेमी विकल कुसल नहिं दीसत, गिन गिन अवध टरी।
आवहु वेग गवरे नातरु, अब कै सुनो मरी ॥३॥

(۱۱+۱۶) (بشن پد در ملار) - ۲۱۳ – २१३(बिष्णुपद-मलहार)(१६+११)

پاوس رُت جن ہوجیو اُن دیس

پہلی پیت سُرت کر ہت سوں - مت ہرِ کریں پرویس -۱
رنگے رنگ کُبجا کے لالن - گتِ رتِ نوَل سُدیس
بلبت کرت بلاس راس نِت - موہن الِ کے بھیس -۲
جوری جنِ بچھُرے دمپتِ کی - پیمی کہت سندیس -
ہم برج باسی یوں ہی رہی ہیں - بورَیں برہ کلیس -۳

पावस ऋतु जनि हुओ उन देस।
पहली पीत सुरत कर हित सों, मत हरि करैं प्रवेस ॥१॥

रँगे रंग कुबजा के लालन, गति रति नवल सुदेस।
मिलवत करत विलास रास नित,मोहन अलि के भेस ॥२॥

जोरी जनि बिछुरे दम्पति की, पेमी कहत-सँदेस।
हम ब्रजबासी यौंही रहिहैं, बौरें बिरह-कलेस ॥३॥

(۱۲+۱۶) (بشن پد در اڈانہ) - ۲۱۴ – २१४ (बिष्णुपद-अडाना)(१६+१२)

ہم تو دیہہ دیورا پوجا

ہیرو اَدِھک چِتّ اُت پھیرو - اَور نہ سوجھا دوجا -۱

پرتھی سکل سب تیرتھ --- کہیت بھوگ ولاسی
یاہی کی پرتما سب دیکھی - کیا پریاگ کیا کاسی ۲

سُنو بکھان کاچ مندر میں - جت تت نیک نہارو
سہنسک رُوپ اُٹھیں چھن ماہیں - تیوں یہ گیان بچارو ۳

دِبّ وِشٹ سادھ جب پائیے - درپن جگت بنایو!
نانا رنگ آپ کنہہ دیکھو - سب ہی بھرم بسرایو ۴

مِرگ مریچ جیوں لوک بھُلانوں - کاہ کاہ نرواروں
ہوے پرسنّ من پیمی سب جگ - یا مُورت پر واروں ۵

हम तो देह-देवरा पूजा।
देगो अधिक चित्त अति फेरो, और न सूझा दूजा ॥१॥

पृथिवी सकल सब तीरथ---, कहियत भोग विलासी।
याही की प्रतिमा सब देखी, क्या प्रयाग क्या कासी ॥२॥

सुनो बखान काँच मन्दर में, जित तित नेक निहारो।
सँहसक रूप उठें छिन माहीं, त्यों यह ग्यान बिचारो ॥३॥

दिब्बदिष्टि साध जब पाइये, दरपन जगत बनायो।
नाना रंग आप किन देखो, सबहि भरम बिसरायो ॥४॥

मृग मरीच ज्यों लोक भुलानो, काह काह निरवारूँ।
हुइ प्रसन्न-मन पेमी, सब जग; या मूरत पर वारूँ ॥५॥

(۱۱ + ۱۴) (بِشن پد-رام کلی) - ۲۱۵ २१५ (विष्णुपद-रामकली)(१६+११)

جب بس کیجے پانچ پچیس
تب نر ونے پیم کے مارگ - رہیں سبھ توتے نیس -

بھانْور دیہہ سُن مندر میں - چودہ پانچ اُنیس ۱
اگتن گتے گتن کوں سُوگت - سدا کرے بکسیس-۲
اَستُت کَون کرے وا من کی - اُپماں سبےَ اَرِیس ۱
رُوپ رنگ انگِ سنگ ناہیں - جیوں جگ میں جگدیس-۳
کنہوں جپ کنہوں تپ کینوں - کروٹ دِینوں سیس
من منسا تھِر کیو نہ پیمی - سیوا سب گئیَ کھیس -۴

जब बस कीजै पाँच पचीस।
तब नर वरै पेम के मारग, मिलैं भांव ते ईस ॥१॥

भांवर देहु सुन्न-मन्दर में, चौदह पांच उनीस।
अगतिन गतै गतन को सूगत, सदा करे बकसीस ॥२॥

अस्तुव कौन करे वा मन की, उपमा सबै अरीस।
रूप रंग अंगै सँग नाहीं, ज्यों जग में जगदीस ॥३॥

किनहू जप किनहू तप कीनों, करवट दीनो सीस।
मन मनसा थिर कियो न पेमी, सेवा सब गइ खीस ॥४॥

(۱۲ + ۱۶) (بشن پد در رام کلی) - ۲۱۶ - २१६(विष्णुपद-रामकली)(१६+१२)

ہم تو رام منڈیا پائی
دُکھ کے اگن پاپ کے آندھی - تہاں نہ نیک سمائی-۱
جپ کے گھاس بانس بھے تپ کے - یاقی بُجھ سُہائی
ست دھرم کے تھُونی بلینڈی - سادھ سادھناں چھائی-۲
دھیان گیان کے بندھن لاگے - سُنو کان دے بھائی
پیم نگر میں ٹھانوْ بنایو - گُر پرساد اُٹھائی-۳

نیم نیت کو جل بھر راکھیو ۔ پیم دُھنی سُلگائی !
پیمی بیگ بھنڈارو دیجے ۔ کیجے اننَد بدھائی ۔ ۴

हम तो राम-मँडैया पाई ।
दुख के अगन पाप के आंधी, तहां न नेक समाई ॥१॥

जपके थास बांस भये तपके, बाती बूझ सुहाई ।
सत्त धरम के थूनि बलैंडी, साध साधना छाई ॥२॥

ध्यान ग्यान के बन्धन लागे, सुनो कान दें भाई ।
पेम नगर में ठांव बनायो, गुरु परसाद उठाई ॥३॥

नेमनीत को जल भर राख्यौ, पेम धुनी सुलगाई ।
पेमी बेग मँडारो दीजै, कीजै अनँद बधाई ॥४॥

(۱۰ +۱۴) (بِشن پد ۔ سارنگ) - ۲۱۷-२१७(विष्णुपद-सारंग)(१६+१०)

اِچھا من کی سبے ای سری

آے لال سلونی مورت ۔ تن کی تپت ٹری
بھولو دُکھ بھاج گئ چِنتا ۔ نِس دِن رہت کھری ۔ ۱
جیون جنم بھیو سب سارتھ ۔ جب ہر میا کری
گاوو سکھی سہیلی منگل ۔ آنند بھری گھری ۔ ۲

इंछा मन की सबैई सरी ।

आये लाल सलोनी मूरत, तन की तपत टरी ।
भूलो दुख भाज गई चिन्ता, निस दिन रहत खरी ॥१॥

जीवन जनम भयो सब सारथ, जब हरि मया करी ।
गावो सखी सहेली मंगल, आनँद भरी घरी ॥२॥

(۱۰ + ۱۶) (بشن پد - سارنگ) - ٢١٨ -२१८ (विष्णुपद—सारंग)(१६+१०)

نینن لاگی رہت جھری

بھر آوت ڈھر جات سکھی ری - جیسے رہٹ گھری - ۱

جوگی رُوپ میکھلا پہریں - اَرُن سیام پیری

آنسُو مال سُمرنی لینہیں - سُمرت ہری ہری - ۲

نِرکھت دوار ایک ٹک نِس دِن - پل پل گھری گھری

مانوں کاٹھ پُوتری سی چکھُ - اچل بھیں پُتری - ۳

سُکھ دایک دُکھ دایک لاگت - جیوں کدری بدری

پیمی درسن بیگ دِکھاؤ - بات جات بِگری - ۴

नैनने लागी रहतै झरी ।
भर आवत ढर जात सखी री, जैसे रहट-घरी ॥१॥

जोगी-रूप मेखला पहरें, अरुन स्याम पीरी ।
आंसू-माल सुमरनी लीन्हें, सुमरत हरी हरी ॥२॥

निरखत द्वार एक-टक निस दिन, पल पल घरी घरी ।
मानों काठ पूतरी सी चखु, अचल भईं पुतरी ॥३॥

सुखदायक दुखदायक लागत, ज्यों क(ग)दरी बदरी ।
'पेमी' दरसन बेग दिखावो, बात जात बिगरी ॥४॥

(۱۲ + ۱۶) (بشن پد) - ٢١٩ —२१९ (विष्णुपद)(१६+१२)

بیگ چلو پرکھ بھانُ دُلاری

تلپھت بین بِنا جل سوں - سوگت لئی مُراری - ۱

کہوُں بن مال پتمبر کِت ہوُں - کِتہوُں کمریا کاری !
کِھن تن سیتل ہوت سکھی ری - کِھن کِھن چھُوٹت ناری - ۲
اَتِ اُپچار کرت سب ہارِیں - پیمی سُدھ نہ سنبھاری
جیوَن مُول - پدم سے چرنن - کیجے نیک دُکھاری - ۳

बेग चलो बृषभानु दुलारी ।
तलफते मीने बिना जल सों, सो गत लयी मुरारी ॥१॥

कहुँ बनमाल पितम्बर कितहुं, कितहुँ कमरिया कारी ।
खिन तन सीतल होत सखीरी, खिन खिन छूटत नारी ॥२॥

अति उपचार करत सब हारीं, 'पेमी' सुध न संभारी ।
जीवन-मूल पदम से चरनन, कीजै नैंक दुखारी ॥३॥

۲۲۰ - (بِشن پد - دیوگندھار و سورٹھ) (۱۶+۱۱)

२२० (विष्णुपद—देवगांधार व सोरठ) (१६+११)

رے من توُ تو بڑو اَنیت

میا موہ مایا مدھ بھُولیو - چھاڑی ہر کی پریت - ۱
چھاڑیں گرہ بچھے بھرم بھُولیو - دیکھ لئی پرتیت
اپنوں کہیو کرو نِس باسر - کری نہ کبہوُں نیت - ۲
ہوَں کچھُو اور کہوں توُ اورے - ہہا کرت ہوُں میت
اَب ہوُں بُوجھ بچار باورے - گیو جنم سب بیت - ۳
سات مُل تنہہ بنہ سنگھاسن - بیام اُن اور پیت
نوُں راجا پرجا تن تیرو - لیہوُ سکل جگ جیت - ۴

پیمی بھیئے جُگت سب جانت - سُنوں سُہائی ریت
من تھِر کیئیں سِدّھی سب پاویں - ناںہہ تو کاؤکیت-۵

रे मनै तू तो बड़ो अनीत ।
भया मोह माया मद भूल्यो, छाड़ी हरि की पीत ॥१॥

आवै गिरह फिरै भ्रम भूल्यो, देख लई परतीत ।
अपनों कह्यो करौं निस-बासर, करी न कबहूं नीत ॥२॥

हौं कछु और कहूँ तू औरैं, इहा करत हूँ मीत ।
अबहूँ बूझ बिचार बावरे, गयो जनम सब बीत ॥३॥

सात महल तहँ बने सिँगासन, स्याम अरुन अरु पीत ।
तू राजा परजा तन तेरो, लेहु सकल जग जीत ॥४॥

'पेमी' भये जुगत सब जानत, सुनो सुहाई रीत ।
मन थिर किये सिद्धि सब पावैं, नांह तो कामोकीत ॥५॥

۲۲۱- (بِشن پد) (۱۶ + ۱۲)

२२१ (विष्णुपद) (१६+१२)

پربھو جُو ہوں تو تہماری چیری
سیوا جوگ کرّوں نہیں کب ہوں - پیدا ہردِ گھنیری-۱
دُرجن بکٹ رہے اُر انتر - تہاں بیج ہر تیری
دُرلبھ مہا کہا کروں سجنی - دِیپک تریں اندھیری-۲
تیرو ہی دھیان رہے بِس باسر - ہری ہری کہہ ٹیری
تب پرتیت بھئی من پیمی - جب ہی میا کر ہیری-۳

प्रभु जू हौं तु तिहारी चेरी।
सेवा जोग करौं नहिं कबहूँ, बिपदा हरो घनेरी ॥१॥

दुर्जन बिकट रहै उर अन्तर, तहां सेज हरि तेरी।
दुर्लभ मइ कहा करौं सजनी, दीपक तरें अँधेरी ॥२॥

तेबहि ध्यान रहै निस-बासर, हरी हरी कह टेरी।
तब परतीत भयी मन पेमी, जबहि मया कर हेरी ॥३॥

۲۲۲ - (بشن پد - جوگیا اساوری) (۱۶ + ۱۲)

२२२ (बिष्णुपद—जोगिया असावरी (१६+१२)

سادھو سُنوں نہ ایک کہانی
سُگرا ہوئے سوئی پر بُوجھے - نِگرَیں کچھُو نہ جانی - ۱
ہیہ کو تھل تامیں کھر جھانکر - میا موہ کی جھارِی
کام کرودھ کی مینڈکا مکری - سب ہی بنلے بُہاری - ۲
من کا بیج تھان سُبھ جاما - دھیان گیان جل پایا
بھانت بھانت کے انکر لییں - لتا پتر بھی چھایا - ۳
نانا رنگ پھُول اتِ لاگے - مہک رہے سب دِیسا
پیمی سوچ یہی من ماہیں - پھل اب لاگے کیسا - ۴

साधो सुनौं न एक कहानी।
सुगुरा होइ सोइ पर बूझै, निगुरैं कछू न जानी ॥१॥

हिय को थल तामें खर झंकर, मया मोह की झारी।
काम क्रोध की मिँडका मकरी, सबहि बनाय बुहारी ॥२॥

मन का बीज थान सुभ जामा, ध्यान म्यान जल पाया।
भांत भांत के अंकुर लैये, लता पत्र मह छाया ॥३॥
नाना रंग फूल अति लागे, महक रहे सब देसा।
'पेमी' सोच यही मन माहीं, फल अब लागे कैसा ॥४॥

۲۲۳-(بشن پد- رام کلی)(۱۶+۱۱)

२२३ (विष्णुपद—रामकली) (१६+११)

من میرے بھلو بنوں بیوہار
پونجی گئی سوائی پائی - ٹوٹیو سبی ادھار - ۱
لادی کھانڈ جان کے لاہا - کر کر ادھک بچار
رہے بیل وار ہی سادھو - گیو لدانان پار ! - ۲
اترو سب ہی بکادو سرتیں - کوٹھا بھرو سدھار
نایک پاس آس کی 'پیمی' - ہم کینی ہٹوار !! - ۳

मन मेरे भलो बनो ब्यौहार।
पूँजी गई सवाई पाई, टूट्यो सभी उधार ॥१॥

लादी खांड जानके लाहा, कर कर अधिक बिचार।
रहे बैल वारे ही साधो, गयो लदानौं पार ॥२॥

उतरो सबहि बकादो सिरतें, कोठा भरो सुधार।
नायक पास आस की 'पेमी', हम कीनी हटवार ॥३॥

۲۲۴-(بشن پد ۱۶+۱۲) २२४ (विष्णुपद)(१६+१२)

بھوے ڈولت بید گسائیں
پھرت رسائن کاج ایانے - کام دھینو گھٹ ماہیں - ۱

چنچل من - پارا جمی - تا مدھ ۔ دھیان گیان رس ڈارو
ہیہ کی گھری منوہر سنتو - برہ آنچ سو بارو -۲
تن کی بھٹی سُرت کر دھونکن - نہچیں کرو رسوئی
جو پربھو میا کریں کوی پمی - نرمل کندن ہوئی -۳

भूले डोलत बैद गुसाईं।
फिरत रसायन काज अयाने, कामधेनु घटमाहीं ॥१॥

चंचल मन पारा जिमि ता मध, ध्यान ग्यान रस डारो।
हिय की घरी मनोहर संतो, बिरह आँच सो बारो ॥२॥

तन की भटी सुरत कर धौंकन, निहचैं करो रसोई।
जो प्रभु मया करैं 'कबिपेमी', निर्मल कुन्दन होई ॥३॥

۲۲۵-(بِشن پد) (۱۶+۱۲)

२२५ (विष्णुपद) (१६+१२)

پربھو جو کون کون کہئے روکوں
کُٹم - بال جم - نارو تینوں ۔ دُسنہہ بھئے ہیں موکوں -۱
اِک تو نِت بِت ہِت چِت مانگے - گھر گھر پھِروں بکانوں
دُوجو نِس دِن سَر کَر لینہیں - جیہ کوں کرسے نِسانوں -۲
دھرم تِن تیجو پنی چاہت - تاتیں گھہرو ہرانوں
بھولی کنتھا ہتھا اتِ باڑھے - سُدھ بُدھ گیو پیانوں -۳
پیمی کہت سُنت سب لوتے - مِتھیا نینک نہ جانوں
سوئی بھاگونت یا کل میں - ہر چرنن لپٹانوں -۴

प्रभु जू कौन कौन किहँ रोकौं।
कुटम, काल-जम, नारी तीनों, दुसह भये हैं मोकौं ॥१॥

इक तो नित बित हित चित माँगै, घर-घर फिरौं बिकानों।
दूजौ निस दिन सर कर लीनैं, जिय को करै निसानों ॥२॥

धरम पुन्न तीजों पुनि चाहत, तातें गहरु हिरानों।
भूली कथा बिथा अति बाढ़ी, सुध बुध कियो पयानों ॥३॥

'पेमी' कहत सुनत सब लोये, मिथ्या नैंक न जानों।
सोई भागवन्त या कलि में, हरि चरनन लिपटानों ॥४॥

(۱۰+۱۳)(بشن پد - دربلاول)-۲۲٦ -२२६ (विष्णुपद-बिलावल)(१३+१०)

جن پایو تن پیم تیں - سوچ من ماہیں
پیم نوارے جے چڑھے - اُترے واگھاہیں ۱-
بید پُران سبے پڑھیں - پُوتھین اوگاہیں!
بنا پیم کچھو ناہیں - پُوجا برتھاہیں ۲-
پیمی ہوے سوجانے ہے - اور کوؤ ناہیں
لالن سو سوئی ملے - جن پیم کی باہیں ۳-

जिन पायो तिन पेम तैं, सोचो मन माँहैं।
पेम-नवारे जे चढ़े, उतरे वा घाँहैं ॥१॥
बेद पुरान सबै पढ़ै, पुथियन अवगाहैं।
बिना पेम कछू नाहैं, पूजा बिरथाहैं ॥२॥
'पेमी' होय सु जानिहै, अवर कोऊ नाहैं।
लालन सो सोई मिलै, जिन पेम कि बाँहैं ॥३॥

(۱۱+۱۹) (بشن پد- دیوگندھار) -۲۲۷ -۲۲۷ (विष्णुपद-देवगंधार)(१६+११)

دیکھی میں اَدْبھُت نِرگُن بانی

آپن کھوئے آپ کوں پاوے ۔ بُوجھے گیان کہانی ۔۱

جَیسے بیج کھیہ میں مِل کے ۔ لاوت ہے بہُو رنگ

تیوں بہی انتر آپے دیکھے ۔ دُوجو ناہنہہ پرسنگ ۔۲

پیم گہُار بھلی بِدھ لاگی ۔ من راکھے آدِھین ۔

تب بُوجھے 'پیمی' یا بھیدہی ۔ ناہیں تو تیرہ تین ۔۳

देखि मैं अद्भुत निर्गुन बानि।

आपन खोय आप कों पावे, बूझै ग्यान कहानि ॥१॥

जैसे बीज खेह में मिलके, लावत है बहु रंग।

त्यों बहि-अन्तर आपे देखे, दूजौ नाहिं प्रसंग ॥२॥

पेम गुहार भली विधि लागी, मन राखै आधीन।

तब बूझै 'पेमी' या भेदहिं, नाहिं तु तेरह तीन ॥३॥

۲۲۸ -(بشن پد- دھرپت بھوپالی)(۲۰ + ۱۵)

२२८ (विष्णुपद—ध्रुपद भौपाली) (२०,१५)

کہیئے کاسوں (آلی ری) بیدن کی ادِھکائی

وے تو ہیں پرتپال دیال سبن پر ۔ میرے کرم کی ہن تائی !

بن بن دھائی کاہُو کچھُو نہ تبائی ۔ رودم رودم تائی کام اتہیں ستائی

سوئی اب کیجو پیمی کے ۔ جبا میں ہوے تہاری بڑائی

कहिये कासों, बेदन की अधिकाई।

वे तो हैं प्रतिपाल दयाल सबन पर, मेरे करम की हिनताई ॥

बन बन धाई काहू कछु न बताई; रोम रोम दाइ, काम अतिहि सताई।
मोह अब कीजो 'पेमी' कै, जामें हुइ तिहारि बड़ाई ॥

۲۲۹ - (بِشن پد - بندرابنی دُھرپت ، (۲۰ + ۱۲)
२२६ (विष्णुपद—बिन्द्राबनी ध्रुपद) (२०,१२)

ارے بن باسی سیام - تیرو ہی رٹتی نام - آٹھو جام
سُکھ بِسرائی (بھئی) بیرن کے من بھائی - آے اجہوں نہ دھام
چِت اُداس - بھُولیو باس (آس) بھئی نراس - چَین تو نہ سیرِن گھام
کبہوں تو درسن دیہو "پیمی" "بھونایک ! اَتِ ہی ستاے اِدھکائے کینہ کام

अरे बनवासी स्याम ! तेरो ही रटती नाम आठो जाम ॥
सुख बिसरायी, बैरन के मनभायी; आये अजहूं न धाम ॥

चित्त उदास, भूल्यो बास, भइ निरास ; चैन तो न सीर घाम ॥
कबहुँ तु दरसन देहु 'पेमि' भौनायक ; अति ही सताये काम ॥

۲۳۰ (بِشن پد) (۱۶)
२३० (विष्णुपद) (१६)

(ہم کوں) پیم کو انجن بھایو بھائی
جاسوں دِبّ دِشٹ سُبھ جھلکے - چرم دِشٹ کہوں پاس نہ آئی - ۱
آواگون سلائی کر کے - تن کی کجر و ٹی کر پائی
دھیان گیان کے کر سوں سادھو - آپھی بھانت لگائی - ۲
پرم جوت نِہچیں کر نِس دِن - ٹک ٹک دیکھت یکھت جائی
گرُو پرساد ہیمی یہی انتر - رُوپ میں لالن کی چھائی - ۳

(हमको) पेम कुँ अंजन भायो भाई ।
जासों दिव्य दिष्टि सुभ झलके, चरम दिष्टि कहुँ पास न आई ॥१॥

आवागवन सलाई करके, तन की कजरौटी कर पाई।
ध्यान ग्यान के कर सों साधो,---- आछी भांति लगाई ॥२॥

परम जोति निहचैं कर निस दिन, टक टक देखत लेखत आई।
गुरु-प्रसाद 'पेमी' बहि-अन्तर, रूपमयी लालन की छाई ॥३॥

(۱۶ + ۱۲) (بشن پد) -۲۳۱— २३१ (विष्णुपद) (१६+१२)

مدھکر جات نہ اوسن پیاس

دھیان گیان کچھو کام نہ آوت - کینوں بہت ابھیاس۔۱
ہم چاہت وہ رُوپ منوہر - تم کیا جوگ بکھانوں
آنب چھاڑ کے گِنے رُوکھ کو - سوئی پُرش ایانوں۔۲
جامیں سُرت ہوے دھیانن کی - تاکوں جاے بتاوٗ
ہم ڈُورت بوریں برانی - ہمیں کہا سمجھاوٗ۔۳
جو تُرنگ تاجن بن دَورے - تاکوں دیجیے آس
"پیمی" درسن ہیت گوارِن - بن بن پھرت اُداس۔۴

मधुकर जात न ओसन प्यास।

ध्यान ग्यान कछु काम न आवत, कीन्हों बहुत अभ्यास ॥१॥

हम चाहत वह रूप मनोहर, तुम क्या जोग बखानों।
आंब छांडके गिनै रूख को, सोई पुरुष अयानों ॥२॥

जामें सुरत होय ध्यानन की, ताकों जाय बतावो।
हम डौरत बौरीं बरांनी, हमैं कहा समझावो ॥३॥

जो तुरंग बिन ताजन दौरे, ताकों दीजिये आस।
'पेमी' दरसन हेत गुआरिनि, बन बन फिरते उदास ॥४॥

۲۳۲-(دھرپت - درباری کانہرا)(۱۲×۳+۱۶)

२३२ (ध्रुपद—दरबारी कान्हरा) (१२×३+१६)

تو تن سروپ مانوں - رچی ہے جوبن ہاٹ - پیم ساہ لیئیں بیٹھو کوری ٭
تولا بھوں آچھی ارو - بھاے باٹ ناہیں گھاٹ - پل نپٹ تولیں لیت
آے ری نت اپماں کوری ٭

امرت انگن بھاجن - بھرے بچارے پیمی - چھب لونی کٹ لول -
جن کر من پر انک اکو-ری ٭
ہر کے نینان بیوپاری جن کی رکوتی - لیئیں ٹھاڑے ہیں لیہہ !
دیہہ پیت - بساہ ری گوری ٭

नौ तन-सरूप मानौं, रची है जोबन हाट; पेम-साह लियँ बैठो कोरी ॥
तोला भौं आछी अरु, भाय-बाट नाहिं घाट, पलनिपट तोलैं लेत;
आयेरी नित उपमाँ को री ॥

अम्रत अञ्जन-आजन, भरे बिचारै पेमी, छबीलौंनी कटिलोल;
जिनकर मन पर अंक अको-री ॥
हरके नयनान ब्यौपारीजन की रकौती; लईं ठाडे हैं-लेहु;
देहु पीत बिसाह री गोरी ॥

(دھرپت - ایمن)-۲۳۳ — २३३ (ध्रुपद—ऐमन)

چلئے مرار پیار (ے) - ڈسے آہ مار ! ! !
کنوار آوڑے انہار - بھیّ دیکھئے نہار ٭
نیناں جل دھار - سیرے دکھنار - ٹار چندن کو ڈار -
ناہیں سدھ نا سنبھار - ہوت ہے بکار - اب کیسو اپچار ٭

موڑن کے اُدھکار - ہاریں ہت کار - مار بکھ کو سنچار -
اَتِ ناہیں اب بچار - بھولے سب سماچار - ۳
موہن سیّاں نوار - کیجے نہ اوآر "پیمی"
روگ بھیو جلتوار - کانے کے دمن ہار - بلنب نہ کیجیو کمار - ۴

चलिये मुरार प्यार(२), डसे आइ मार ;
कुमर आउर अनहार, भई देखिये निहार ॥ १॥

नैनों जलधार, सीरै दरिननार, टार चंदन को डार।
नाहिं सुध ना सँभार, होत है बिकार, अबै कैसो अविचार ॥ २॥

मोरन के ओहकार, हारैं हितकार, मार-विष को संचार।
अति नाहीं अब विचार, भूलै सब समाचार ॥ ३॥

मोहन सैयाँ निवार, कीजे न अवार. (पेमी),
रोग भयो जलतवार, काहै के दमनहार, बिलँब न कीजहु कुमार ॥ ४॥

۲۳۴ - (دھرپت در ایمن)

२३४ - (धु्रपद—ऐमन)

ستن ہے انار نار(۵) - کر لے سنگار چار(۶)
جوبن کار - اب تو انکھ بڈار ! - ۱
ٹھاڑے تنکمار - اور موت ہٹ کار
گواری اوپنچے کرنار - جان رس کے مہاپار - ۲
چترت اکار پیار(۷) - سنگ نے سدھار
ہوتِ اوآر - ایئ ہے سُلکھن سُدار - ۳

پیمی داینی چمتکار ۔ چھیلی کن را ۔
دیکھ لایو ہے گٹ ر مار ! ! ۔۴
پیاری کین تیر اُدھار ۔ کہت پکار
آلی سمیو بچار ۔ راکھ نا اُدھار ۔ پھیر کیجے ری سانجھ کا ۔۵

सुनहु अनार नार, करलै सिंगार यार ,
जोबनकार, अब तो अनख बिहार ॥ १॥

टाढ़े सुकुमार, और मोसे हटकार ,
ग्वारि ऊँचे करनार, जान रस के समाचार ॥ २॥

चित्रित-अकार प्यार(ा), संगलै सिधार ,
होतै अबार, पैहै मलिनसुधार ॥ ३॥

'पेमी'दायिनि-चमत्कार, छैली किनरार ,
देख लायो है गुहार मार ॥ ४॥

प्यारी कौन तेर उधार, कहतै पुकार ,
आली समयो विचार,राख ना उधार,फेर कीजे री सांझै सकार॥ ५॥

(در رام کلی) - ۲۳۵ — २३५ (रामकली)

آئے ہیں ہمارے پرات ۔ جنبھوات ۔ السات ۔ نس بسات ۔ رلیئں برن انیک ۔۱
نکھ ریکھا بینے گات ۔ نینان ہو نہ سہات ۔ جاگے رات انگرات ۔
من ٹھیرات ناہیں ۔ تاہو ہیں اُدویگ ۔۲
باتن ہیں تُتراتے ۔ چال ہو لٹپٹات ۔ پھولے نہ سمات ۔
سب ہوں بات ہو رسیلی بیگ ۔۳

نیند کو نہورو ناہیں - پرسبو ہے گات
ایسیں انکھات جات - دیکھے جو بہاری نیک.۴

आवे हैं हमारें प्रान, जंभवात, अलसात, निस बसात, लियें मन अनेक ॥ १॥

नखरेखा कीनें गात, नैनांहु न सुहात, जागे रात, अंगरात;
मन नहि ठैरात, ताहु में उद्वेग ॥२॥

बातन में तुतरात, चालहु अटपटात, फूले न समात;
सब हूं बात, हो रसीली बेग ॥३॥

नींद को निहोरो नाहिं, परसबौ है गात;
ऐसें अनखात जात, दीखे जो बिहारी नेंक ॥४॥

(۱۶+۱۲/۱۶) (رام کلی) - ۲۳۶ - २३६ (रामकली) (१६+१२/१६)

کیسے آون ہوے سکھی موہی۔ ساس نند گھیریں نت جات۔
دِن نہیں چین نِس برتن - نین اُدِت بھئی جات۔۱
کوئی ہتو کچھو منتر بچارے - جوبن جنم اکارتھ جات۔
ساتو سُکھ کے انک ڈھگ پاے - پیمی کے کیئیں جات۔۲

कैसे आवन होय सखि मोहिं, सास ननँद घेरें नित जात।
दिनै नहिं चैन निसै बतेन, नैन उदित भई जात ॥ १॥

कोइ हितू कछु मंत्र विचारै, जोबन जनम अकारथ जात।
सातो सुख के अंक ढिग पाये, प्रेमी के किये जात ॥ २॥

(۱۲+۱۶) (دھنا سری ملتانی) - ۲۳۷ - २३७ (धनासरी मुलतानी) (१६+१२)

مہر ہموری برج میں ٹھانی +

کیسیں کھیلت سبئی کھلار - سانی اپنی بانی
ہوں انار کچھو کھیل نہ جانوں - کرمینڈت پچھتانی - ۱

کوؤ گاوت کوؤ ناچت ناری - کوؤ دھائے لپٹانی
ترن بال لال سنگ کھیلت - نیہہ رنگن میں سانی - ۲

موہ گلال ہیت پچکاری - رس سگندھ جگ جانی
لئی چھنائے کامری کاری - گاری مدھر بکھانی - ۳

اب تو رچیو کھیل یا برج میں - کھیلت سبے ایانی
"پیمی" پھگوا لیہو لال سوں - چھاڑو لاج برانی - ۴

हर होरी बिरजै में ठानी ॥

कैसें खेलत सबई खिलार, सानी अपनी बानी।
हौं अनार कछु खेल न जानौं, कर मींडत पछतानी ॥१॥

कोउ गावत कोउ नाचत नारी, कोउ धाय लिपटानी।
तरुन बाल लाल संग खेलत, नेह रँगन में सानी ॥२॥

मोह गुलाल हेत पिचकारी, रस-सुगन्ध जगजानी।
लई छिनाय कामरी कारी, गारी मधुर बखानी ॥३॥

अब तो रच्यो खेल या ब्रज में, खेलत सबै अयानी।
'पेमी' फगुवा लेहु लाल सों, छांड़ो लाज बिरानी ॥४॥

(۱۲+۱۶ ،(دھناسری ملتانی) ۲۳۸ - २३८ (धनासरी मुलतानी) १६+१७)

ہوری کھیلت سیام سوہر - آدؤ دیکھن سجیئے !
موسے رنگ رنگو سب کامن - جاموں لال رچیئے !

ساس نند کو بھئی دہست بہو - پیمی بات بنیئے
ہولی ہوے سکھی ری چلو - گن گیئے گن گیئے - ۲

होरी खेलत स्याम मनोहर, आवो देखन जइए।
मोए रंग रँगो सब कामिनि, जामों लाल रजइए ॥१॥

सास ननँद को भइ दहसत बहु, पेमी बात बनइए।
होली होवे सखी री चलो, गुन गइए गुन गइए ॥२॥

۲۳۹ - (درللت) (۱۶+۱۲) — २३६ (ललित) (१६+१२)

سادھو بھائی ہوری کھیلت - آچھو رنگ بنایو
دھیان راگ مدھرے تانن سوں - ہر سمرن گن گایو - ۱
پانچو بھوت آتما پیا - برہ رنگ میں نایو
اَس سُللت کے واری پیمی - ہر کو پھگوا پایو - ۲

साधो भाई होरी खेलत, आछो रंग बनायो।
ध्यान-राग मधुरे तानन सों, हर-सुमरन गुन गावो ॥१॥

पांचो भूतै आतमा पीय, बिरह रंग में नायो।
अस सुललित के वारी पेमी, हर को फगुवा पायो ॥२॥

۲۴۰ - (درکافی) (۱۶+۱۶=۳۲) — २४० (काफ़ी) (१६+१६=३२)

سکھ سانی ہوری ہم دیکھی - کھیلت لالن کے سنگ پیاری
پانچ پچیس چھاڑ کے ڈوری - گیان رنگن میں بوری ساری - ۱
دھیان راگ باجو انہد کو - برہم جوت دیپ اُجیاری
پرے مہر کنج میں ڈاریو - آواگون مار پچکاری ! - ۲

لال گلال ابیر درس چھب - دیکھت ناچت جیوں متواری
ایسے کھیل پہ پیمی سرؤس - تن من دھن کیجے بلہاری -۳

मुखसानी होरी हम देखी, खेलत लालन के संग प्यारी।
पांच पचीस छाड़ के दौरी, ग्यान रँगन में बोरी सारी ॥१॥

ध्यान-राग बाजो अनहद को, ब्रह्म-जोत दीपै उजियारी।
परै मिहिरै-कुञ्ज में डारयौ, आवागवन मार पिचकारी ॥२॥

लाल-गुलाल अबीर बरस-छवि, देखत नाचत ज्यों मतवारी।
ऐसे खेल प पेमी सरबस, तन मन धन कीजे बलिहारी ॥३॥

(دھرپت درملار) -۲۴۱ - २४१ (ध्रुपद—मलहार)

آئی گھٹا بھاری مانوں - سبھا سی براجت!
گرج مردنگ دھن - جھلی کِن رار- تار باجت سہاے -۱
جگنو مسالیں باریں - چاترک پپیہا - مورگت بتاویں -
گاویں سُردیت مدھپ ماتّپ - آپج نیکو پاے -۲
دامنی کرت نِرت - لاگت سہاے
پیمی دادر ٹھکور دیت رنگ اوِھکاے -۳
ایسے سے مان جن - کیجے ہو - اپانی نار
پادس نایک آچھے بھگت بنلے -۴

आई घटा भारे मानों, सभा सी विराजत,
गरजै मृदंग-धुनि, झिल्ली किनरार, तार बाजत सुहाये ॥ १॥
जुगनु मसालें बारैं, चातरक पपीहा, मोर गत बतावें,
गावें सुर देत मधुप मांप, उपज नीको पाये ॥२॥

दामिनी करत निरत, जागत सुहावे,
'पेमि' दादुर टकोर देत, रंग अधिकाये ॥ ३॥

ऐसे समै मान जनि कीजैहो अयानि नारी,
पावस - नायक आछे भगन बनाये ॥ ४॥

۲۴۲ - (چھپے در نعت رسول اللہ)

२४२ (छप्पय—देवदूतस्तुति) [रोला a(२४) (उल्लाला) b(२५) c(२८)

(a) سِندھو سلِل بِمل سُور - اَدْوَیت اننت وَت
نارایَن گھن گگن مگن - پرکاس ترِت گت - ۱
(b) ناگ لوک سُرلوک لوک مدھم - کُرہِ چودس
پانچو من تنہہِ جُگت سادھ - راکھے تیِکھ کس - ۲
(c) جس کبت سُوکوی - جگ پرگٹ کئے - اور سب انترچھ
نہ ہُتوَ جو محمد نام ایک - نہ کرت کرتار کچھ - ۳

(a) सिन्धु-सलिल बिमल-सूर, अद्वैत अनन्त-वत ।
नारायन घन-गगन-मगन, परकास-तडित-गत ॥१॥
(b) नागलोक सुरलोक लोक-मधम, कुरहै चौदस ।
पांचो मन तिनहीं जुगत साध, राखै तीख कस ॥२॥
(c) जस कबित सुकवी, जग परगट किये, और सब अन्तरिछ ।
न हुतौ जो मुहम्मद नाम एक, न करत करतार कछु ॥३॥

(ایضاً - کبت) - ۲۴۳ — २४३ (देवदूतस्तुति—कवित्त)

استُت نہ کہی جات - مت ہُو نہ ٹھیرات
نایب منت آئے - آپ ہیں کنول ال - ۱

مکان مانجھ احمد - احد لامکاں - دیکھو
ایکےَ کے بِسیکھو - جِن جانوں رے مجُگل پل-۲.
تیرو پرتاپ سب - ُسَت دِشَت' دِیکھت
باس بھیو تور رُوپ - جگ جیوں پُہپ دل-۳
بیاکُل میں کل - کل کل دیت 'پیمی'
خاتم رسُول کو - کلمہ اچل کل !-۴

अस्तुति न कही जात, मतहू न ठहरात ;
नायब-मिन्त आये, आप हीं कँवल-मल ॥ १॥

मकान माँझ अहमद, अहद 'ला-मकाँ' देखो;
एकै कै बिसेखो, जनि जानो रे जुगल पल ॥ २॥

तेरो प्रताप सब, 'सत्त-दिशात' दीसत ;
भास भयो तोर रूप, जग ज्यों पुहुप-दल ॥ ३॥

व्याकुल में कल, कलकल देत 'पेमी' ;
खातम-रसूल को, 'कलमा' अचल कल ॥ ४॥

(کبت) - ۲۴۴

२४४ (कवित)

من کو مہنت بیٹھو - تن کی مڑھی مانہہ
پانچ او پچیس سِکھ - ساکھا آگیا کاری ہے-۱
آسن ہیے کو کین - گیان دھیان گودری لین
جٹا سو پرم جوت - نیکی گھنگواری ہے-۲

سنکھ دُھن - انہد اناہد - سُہایو 'پیمی'
تیرتھ 'انا' انہات - سُکھ سمند اپاری ہے۔۳
نَینن جھروکھا تریں - چتون مالا پھیریں
درسن پرساد سدا - دیت لوکاچاری ہے۔۴

मन को महंत बैठो, तन की मढी माहिं ;
पांच औ पचीस सिख, साखा आग्याकारी है ॥ १ ॥

आसन हिये को कीन, ग्यान ध्यान गूदरी लीन;
जटा सो परम-जोत, नीकी धनधारी है ॥ २ ॥

संख धुन अनहद-'अना'हद, सुहायो 'पेमी';
तीरथ–'अना' अन्हात,सुख-समुन्द अपारी है ॥ ३ ॥

नैनन झरोखा धरें, चितवन माला फेरें ;
दरसन-प्रसाद सदा, देत लोकाचारी है ॥ ४ ॥

۲۴۵ - (کبت)

२४५ (कबित)

لاوت سندیس پیہ - کلیس بھرو اُپدیس
دینو ہے نریس - جو ہنس گردھاری ہے۔۱
آپن بدیس - ہم جوگ بھیس - جٹا کیس !
بھبھوت شریں - تنہہ اُوپر ہتکاری ہے۔۲
جیہ ڈواں ڈول - مانوں کت دینوں بس گھول
مت اول 'پیمی' - من منسا سدھاری ہے۔۳

کہت ہو بول - سُن لہریں اُٹھت لول
اُودھو ! سیام کا رے - پُن رسنا تہاری ہے-۴۔

लावत सँदेस-पिय, कलेस भरो उपदेस ;
दीनो है नरेस, जो हंस गिरिधारी है ॥१॥

आपन बिदेस, हम जोग-भेस जटा-केस ;
भेजत सुरेस, तिँह ऊपर हितकारी है ॥२॥

जिय डवांडोल, मानो कित दीनो बिस घोल ;
मतओल 'पेमी', मन-मनसा सिधारी है ॥३॥

कहत हो बोल, सुन लहरें उठत लोल ;
ऊधो ! स्याम का रे,पुन रसना तिहारी है ॥४॥

۲۴۶ - (کبت دیوکلی)

२४६ (कवित्त—देवकली)

چِت نہ چَین - چھُوٹِ جات - مست رَین پَین
کچھُوئے بین جیسے نَین - یہ دھرت ہیں !-۱
سربس لیت 'پیمی' - پیم پُن نہیں رَین !
کِت چلن نہ دیت - رچت مدرت ہیں-۲
دِیپَت انُوپ کو پلان - روس تاجن لے
بھاے کے تُرنگ چڑھ - سدا اکھرت ہیں-۳
لرت کر-بچار کا کو - رن کو یہ لَیس !
نیرے یہ لُٹیرے نیناں - تُوٹبو کرت ہیں-۴

चित नाहिं चैन, छूटै जात, मस्त कीन पैन ;
कछु ए मीन जैसे नैन, इये धरत हैं ॥ १॥

सरबस लेत 'पेमी', पेम पुन नहि कीन ;
कित चलन न देत, चित मदरत हैं ॥ २॥

दीपत-अनूप को पलान, रोस ताजन लै ;
भायके तुरंग चढ, सदा अखरत हैं ॥ ३॥

सरत कर, बिचार काको, रन को यै लैस ;
तेरे यै लुटेरे नैनां, लूटयो करत हैं ॥ ४॥

(کبت) - ۲۴۷

२४७ (कवित)

نیکے انیارے - چمکارے نیہہ بھرے پیارے - نپٹ کرارے
تمکارے سے ارت ہیں - ۱
ار مانجھ گھارے - پران نیارو ہلارے - من کیسیں ٹھہرارے
ہارے! نٹ جیوں چڑھت ہیں - ۲
مدھو بھرے - رس بھرے - اربرے 'پیمی' سمو بات !
کوؤ ناہیں ہبرت ہیں - ۳
چتون کے مورن سوں - کورن کے مرورن سوں - آلی تیرے نینا
ہیہہ پیت سی کرت ہیں - ۴

नीके अनियारे चमकारे नेहभरे प्यारे, निपट करारे;
तमकारे से अरत हैं ॥ १॥

उर मांझ धाये, प्रान न्यारो हिलाये, मन कैसे ठहराये;
हाय ! नट ज्यों चकृत हैं ॥२॥

मधु भरे, रस भरे, अरबरे, 'पेमी' समुहाव ;
कोउ नाहि निवरत है ॥३॥

चितवन के मोरन सों, कोरन के मरोरन सों, आली तेरे नैना;
हिय पीव सी करत हैं ॥४॥

(کبت) - ۲۴۸

२४८ (कवित)

کاہوں لینے پران - کاہوں من - کاہوں ہو بانٹ
سربس بانٹ لینوں - نیاری سی پتیئت ہیں-۱
کھلبلی ڈاریں کھل - نٹ کے سے چل بل
پربل نبل سوں - نہیں کوؤ نہ کھٹیئت ہیں-۲
انگ انگ گھاے 'پیمی' - رس بس رہو ٹھاے
کورن کے انین - دیکھ چھتیاں چھٹیئت ہیں-۳
چپل شبل کیدھوں - کمل سہت الِ
کیدھوں اِسے نول - نیناں مجگل نٹیئت ہیں-۴

कहूँ लीनै प्रान, कहूँ मन, कहू हो बाँट :
सरवस बांट लीनो, न्यारी सी पतियत हैं ॥ १॥

खलबलि डारैं खल, नट के से चलबल ;
प्रबल निबल सो, नहिं कोऊ न खटियत हैं ॥ २॥

अग अंग बाढ़े 'पेमी', रस-बस रह्यौ ठाव ;
कोरन के मलीन, देखि छतियाँ फटियत हैं ।। ३ ।।

चपल जुगल कैधौं, कमलसहित अलि ;
कैधौं ये नवल, नैनां-जुगल नटियत हैं ।। ४ ।।

(کبت) - ۲۴۹

२४९ (कबित)

دیکھت ڈرارے - اور ات کجرارے
چکھو-رادھکا کے تارے - بِدھوراج کے اکھارے ہیں-۱
لیکھت بِسارے - مین کھنجن رتارے!
روپ - اُتّم نِکھارے - پریت دُت سے سُدھارے ہیں-۲
متھ کے نکارے - لاج بھرے دِرگ جارے
پیمی مو میں - جات نا سنبھارے ہیں-۳
کام کے بنگارے - لول چنچل کرارے
لال لوچن تہارے : دِرگ موچن ہمارے ہیں-۴

दीरघ दुरारे, और अति कजरारे
चखु-राधिका के तारे, बिधुराज के अखारे हैं ।। १ ।।

लेखन बिसारे, मीन-खंजन रतारे :
रूप उत्तम निखारे प्रीत-द्युति में सुधारे हैं ।। २ ।।

मथ के नकारे, लाज भरे दृग जारे ;
पेमी मो में, जात ना सँभारे हैं ।। ३ ।।

काम के नगारे, लोल चंचल करारे ;
लाल लोचन तिहारे, दुर्ग-मोचन हमारे हैं॥ ४॥

(کبت) - ۲۵۰

२५० (कवित्त)

نیکے کجرارے - تنکے مدھپ نہارے !
اتِ میتے انیارے - بدھو راج کے اکھارے ہیں-۱
لیکھت بسارے - مین کھنجن اُتارے !
روپ اُتم نکھارے - تام رس جو سنوارے ہیں-۲
منتھ کے نگارے - لاج بھرے بھو بھارے
ارے کوی پیمی ! جات مو میں نہ سنبھارے ہیں-۳
کال کوٹ تارے - کدھوں کجّل کرارے !
بال ! لوچن تہارے - دکھ موچن ہمارے ہیں-۴

नीके कजरारे, तिनके मधुप निहारे ;
अति मीतै अनियारे, विधुराज के अखारे हैं॥१॥

लेखव बिसारे, मीन खंजन उतारे।
रूप उत्तम निखारे, तामरस जो सँवारे हैं॥२॥

मन्थ के नगारे, लाज भरे विभु भारे ;
अरे कवि 'पेमी' ! जात मों मैं ना सँभारे हैं॥३॥

काल-कूट तारे, किधौं कज्जल करारे ;
बाल! लोचन तिहारे, दुखमोचन हमारे हैं॥४॥

(کبت) - ۲۵۱ - २५१ (कवित)

آج ہوں کئے ہے برنچ - دیکھ اچرج

سُدھ نہ رہی ری کچھ - مو من ادھیری کوں - ۱

پری ہے اچیت - ایک گوارنی کمل نیت

پیمیؔ کہیں دیت - مور لاگت نہ دھری کوں - ۲

سُرت ہو نہ ساتھ - کہوں سیس کہوں ہاتھ

بانسری سُنائے ناتھ - سرجیون ہھری کوں - ۳

ماتھے نہ گاتھ - چل دیکھو آلی میرے ساتھ!

دورت ہیں لیئیں ہاتھ - ہاتھن اہیری کوں - ۴

आजहूँ किये है विरंचि, देख अचरज ;
सुध न रही री कछु, मो मन अधीरी कों ॥ १

परि है अचेत, एक ग्वारिनि कमल-नेत ;
'पेमी' कहैं देत, मूर लागत ना धरी कों ॥२।

सुरतहु न साथ, कहुँ सीस कहुँ हाथ ;
बांसुरी सुनाये नाथ, सरजीवन हहरी कों ॥ ३

माथे न गाथ, चल देखो आली मेरे साथ ;
दौरत हैं लीयें हाथ, हाथन अहीरी कों ॥ ४।

(کبت) - ۲۵۲ - २५२ (कबित)

آج ہوں گئے ہے کنج - کہا کہوں شکھ پنج

سوارتھ جنم جوے - ایسے ہوئے جیسبو - ۱

جیسے اُٹھے گھن سیام - تیسوئی جیل کام!
سیام پرت ایک رت - رنگن میں ریجھبو-۲

کہت نہ بن آوے - جیسیں مین جل پاوے
'پیمی' دُکھ چنتاہُوکو - ہوت اتِ چھیجبو-۳

پیت پیجبو - اَدبھُت ست لیجبو!
سو گل باہن ڈاریں - کنج کنجن کو بھیجبو-۴

ब्रज हौं गये हे कुंज, कहा कहौं सुख-पुंज ;
स्वारथ जनम खोये, ऐसो होये जीजिबो ॥ १॥

जैसे उठे घन-स्याम, तैसोई जीत काम ;
स्याम प्रत एक-रत, रंगन में ·रीझिबो ॥ २॥

कहत न बन आवे, जैसें मीन जल पावे ;
'पेमी' दुख चिन्ताहुको, होत अति छीजिबो ॥ ३॥

पीत पीजिबो, अद्भुत सत लीजिबो ;
सो गल-बाह डारै, कुंज कुंजन को भीजिबो ॥ ४॥

۲۵۳ - (کبت)

२५३ (कवित)

کہیو سندیس - اُودھو سندر نرلیس
چیت بھُول گیو - انگ انگ بھُوکھن ریجھبو-۱

بھُولو سُکھ بھوگ - بن جوگ کرت جوگ
بھُولے گیت مت - تن من ہُوکو چھیجبو-۲

سُرت سُرت کر۔ تاپ سے بَرت تن
بھُولو سبے پیمی۔ دھن سرن کو سونچیو۔۳
کُنجن کو لیجبو۔ جمُن جل پیجبو!
سو گل باہنہ ڈاریں۔ کُنج کُنجن کو بھیجبو۔۴

कहियो सँदेस, ऊधो, सुन्दर नरेस ;
चित भूल गयो, अंगअंग भूलन कीजिबो ॥ १॥

भूलो सुख-भोग, बिनजोग करत जोग ;
भूलै गति मति, तन मनहु को छीजिबो ॥ २॥

सुरत सुरत कर, ताप से बरत तन ;
भूलो सबै 'पेमी', धन-सरन को सोंचिबो ॥ ३॥

कुंजन को लीजिबो, जमुनजल पीजिबो ;
सो गलबाह डारैं, कुंज कुंजन को भीजिबो ॥ ४॥

۲۵۴ - (کبت)

२५४ (कवित)

کُنجن میں درسن ہے۔ دیکھو جاے دمپتِ کو
شنکھ کے سموہ مدُھو۔ مات نہ سمات ہیں۔۱
جَیسے اُٹھے گھن سیام۔ تیسوئی ہلورے کام
اَنگ پرتِ انگ۔ چھُوٹ چھُوٹ تَرات ہیں۔۲
لیٹ جات نوٹ جات۔ اوٹ جات کبھُوں کے
دَور دَور بھانورے۔ چنچل لُبھات ہیں!۔۳

کہت نہ آوے 'پیمی' - دیکھیں من چین پاوے
نہچے پٹھات ریجھ - ریجھے پٹھات ہیں :۴-

कुञ्जन में दरसन है, देखो जाय दम्पति को ;
सुख के समूह, मधु-मात न समात हैं ॥ १॥

जैसे उठे घन-स्याम, तैसोई हलोरे काम ;
अङ्ग प्रतिअङ्ग, कूट कूट नैरात हैं ॥ २॥

लेट जात लोट जात, ओट जात कबहुँ पै ;
दौर दौर भांवरे, चंचल लुभात हैं ॥३॥

कहत न आवे 'पेमी', देखें मन चैन पावे ;
निहचै पठात रीझ, रीझै पठात हैं ॥४॥

(کبت) - ۲۵۵

२५५ (कवित्त)

برہ پھونک دینی - گت مت بے' لینی !
ایسی بس کینی - دیکھ بھول گئی گیان ہوں -۱
اودھو کو منتر پھونک - اور تنتر جنتر کر
راکھ لینے دھیر - دئیں بدھ کے پرمان ہوں -۲
بیتی سو تو بیتی - 'پیمی' کہت نہ بن آوے
اب آیو پاوس - کہا کروں اجان ہوں -۳
کام کے مرورن سوں - پون کے جھکورن سوں
مورن کے کہورن سوں - باچ ہے تو جان ہوں -۴

बिरह फूँक दीनो, गत मत सबै लीनी ;
ऐसो बस कीनी, देखि भूल गई स्यानहूं ॥१॥

अवधि को मन्त्र फूंक, और तन्त्र जन्त्र कर ;
राख लीने बीर, दई बिधि के प्रमानहूं ॥२॥

बीती सो तो बीती, 'देशा' कहत न बन आवे;
अब आयो पावस, कहा करौं अजानहूं ॥३॥

काम के मरोरन सों, पौन के झकोरन सों ;
मोरन के कहोरनसों, बांचिहै तो जानिहूं ॥४॥

۲۵۶ - (چھپّے) [کابیہ (۱۱+۱۳) + اُلّال (۱۵+۱۳)]

२५६ (छप्पय) [काव्य (११+१३)+उल्लाल (१५+१३)]

سج سورہ سِنگار - چلی نوَلا پیہ-کامِن
کنوَل رُوپ مُکھ نیَن - انگ انگن اِترامنی-۱
پتی سَنگ آ دَہیں - نوَل ناری من رنجن
روم روم اُتساہ - چاہ ڈوُبے چکھُ کھنجن-۲
اتِ ہُلاس ہت چِت کر چپا - بیٹھ ریو اُن انگ اَل
کب کہت پدمِنی رُوپ چھب - اگن کنڈ پھلیو کنوَل-۳

सज सोरह सिंगार, चली नवला पियू-कामिनी ।
कँवल-रूप मुख नैन, अंग अंगन इतरामनि ॥१॥

पती संग आ रहैं, नवलनारी मनरंजन ।
रोम रोम उत्साह, चाह डूबे चख-खंजन ॥२॥

अति हुलास हित-चित कर चिता; बैठ लियो उन अंक अब।
कवि कहत पदमिनी रूप-छबि; अगन-कुंड फुलियो कँवल ॥३॥

۲۵۷ - (کبت)

२५७ (कवित)

کیسے ہیں سروج - جیسے کلس منوج کہہ!
کیسے ہیں منوج - جیسے چکروواک اوج ہیں-۱
کیسے سو چکرواک اوج - پیم پہپ کہہ!
کیسے ہیں پیم پُہپ - سرپھوج جوج ہیں-۲
کیسے رنگ جوج - جیسے مَولی بن کَونچ کہہ!
کیسے بن کَونچ - جیسے پیاری کے اُروج ہیں-۳

कैसे हैं सरोज, जैसे कलस-मनोज कह,
कैसे हैं मनोज, जैसे चक्रवाक ओज हैं ॥१॥

कैसे सो चक्रवाक ओज, पेमपुहुप कह ;
कैसे हैं पेमपुहुप, सरफोज जोज हैं ॥२॥

कैसे रंग जोज, जैसे मौली बनकौंच कह ,
कैसे बनकौंच, जैसे प्यारी के उरोज हैं ॥३॥

۲۵۸ - (کبت)

२५८ (कवित)

بیری بیری اوکھد - اور بیرو گھن سار
او چندن - سموہ بیرائی ثار ڈار ہوں-۱

ایک ہی بچار مَن ۔ آوت ندان موہ !

'پیمی' کوی ۔ تاتیں اور منتر نہ بچار ہوں۔۲

رُوپ رنگ آبھا سب ۔ جارِ کے بھسم کینہوں

تاہی کو ۔ لوک لوکنجن کرئی سدھار ہوں۔۳

کام جم آئیں گے ۔ اَوَسِ کے تہارے پاچھے

دیکھئے میں ۔ نہ موں ۔ یاتیں آپ ہی اپار ہوں۔۴

सीरी सीरी औषध, और सीरो घनसार ;
सो चंदन, समूह-सीराई टार डारहौं ॥१॥

एकही बिचार मनै, आवत निदान मोहि ;
'पेमी' कवि, तातें और मन्त्र न बिचारहौं ॥२॥

रूप रंग आभा सब, जारिके भसम कीन्हौं;
ताही को, लोक-लोकंजन करै सिधारहौं ॥३॥

काम-जम आइँगे अवसिकै तिहारे पाछे ;
देखिय मैं, न मों, यातें आपही अपारहौं ॥४॥

۲۵۹ ۔ (کبت)

२५९ (कवित)

کُنجن تیں آئی (مانوں) موہی سی گمن چِت

ٹھگی سی نہ بانوں ۔ کیدھوں آتن ستائی ہے۔۱

نند جِٹھانی کُل نارِن کی لاج نہیں

اُوکھل سی ٹھاڑی ۔ موہ سِندھو میں انہائی ہے۔۲

مُور منتر (کیں) ہی مانی ہیں - بَولی سی دِیکھے

'پیمی' واہی اور ٹکے - جہاں نَیناں لگائی ہَے-۳

جانَت ہَوں بیس بِسے - بانسُرِی کے بس

تان موہنا سُنائی - پَے موہے نا سُنائی ہَے-۴

कुञ्जन तें आई, मोही सी मगन-चित ;
ठगी सी नजानौं कैधौं आतन सवाई है ॥१॥

ननँद-जिठानी कुल-नारिन की लाजनाहि ;
औचक सी ठाढी, मोहसिन्धु में अन्हाई है ॥२॥

मूर मन्तर हि मानिहैं, बौरी सी दीखे ;
'पेमी' वाही ओर टकै,जहां नैनाँ लगाई है ॥३॥

जानत हौं बीस बिसए, बांसुरी के बस ;
तान मोहना सुनाई, पै मोह-ना-सुनाई है ॥४॥

۲۶۰ - (کبت)

२६० (कवित असावरी)

تب تیں ہیرانی ہو - گوارن نویلی !

کتک مٹک آو - چٹک گئی-۱

جب تیں تہارو رُوپ - سُندر سُہایو (دیکھو)

ساس نند کی ہٹک گئی-۲

ڈورت ایانی جیسے - کہت کچھو کو کچھو

جانی نہ پرت ایسی - لٹک گئی-۳

نیک دکھائی دیہو - موہن رسیلے
'پیمی' بن دیکھیں تیں - بھٹک گئی۔۴

तब तें हेरानी हो, ग्वारनि नवेली ;
कितक मटक औ, चटक गई ॥१॥

जब तें तिहारो रूप, सुन्दर सुहायो ;
सास ननँद की, हटक गई ॥२॥

डौरत अयानि जैसे, कहत कछु को कछु ;
जानी न परत ऐसी, लटक गई ॥३॥

नेक दिखाई देहु, मोहन रसीले ;
'पेमी' बिन देखें तें, भटक गई ॥४॥

۲۶۱ - (کبت)

२६१ (कबित)

کیدھوں سر بسر کے سنوار مدھ - انہد آبھا !
کیدھوں سیام کام - کرپیا - کِرن کے لئے ریکھ۔۱
کیدھوں سیام جگ میں پردیپ - کِت کو بنیکے ؛
گھن تارکا سہت - کِدھوں کِشور دے رہو ہے سیکھ۔۲
بھون نَین - رتمرتوم - سبھی کو بچار !
کیدھوں اندھرن او - ایمان کو کرے ریکھ۔۳
سماچار میلب کو - چھبیلی نارِ اپنے مکھ
'پیمی' مست بھر مست - سہائی چھب دیکھ دیکھ۔۴

कैधौं सुर-सुर के सँवार मघ, अनहद-आभा ;
कैधौं स्याम काम,कर पिया-कुचन के लिय रेख ॥१॥

कैधौं स्याम अग में प्रदीप, कितकच नीके—;
घन तारका सहित,किधौं ठौर दे रहुई सीख ॥२॥

भुक्तनैन तिमिर-तोम, ससि को बिचार ;
कैधौं अँधरल औ, ईसानन कोउ करै सीख॥३॥

समाचार मेलब को, छबीलीनार अपने मुख ;
'पेमी' मस्त भरमस्त, सुहाई छबि देख देख ॥४॥

(کبت) -۲۶۲— २६२ (कवित)

کاہے کوں اودھو دکھاری بھئے تم - لائے ہو میکھلا جوگ کی والکے۔۱
نیاؤ نہ کینوں انیت کرے سوتو - دینے لگے اب آگ بے دلگے۔۲
تاہِ کہا سکھ دیت ہو 'پیمی'- تجے کل کان او پران کو تیاگے۔۳
جا دِن سیام بچھوہ بھیو ہم - تاہی دِناں کہیو گورکھ جاگے۔۴

काहे कों ऊधो दुखारी भये तुम; लाये हो मेखला जोग की वाके ॥१॥
न्याव न कीनों अनीत करे सोतो; देने लगे अब आग बे दागै ॥२॥
ताहि कहा सुख देत हो 'पेमी'; तजै कुल-कान औ प्रान को त्यागै ॥३॥
जा दिन स्याम बिछोह भयो हम; ताहि दिनाँ कह्यो गोरख जागै ॥४॥

(کبت. کانہڑا) -۲۶۳— २६३ (कवित कान्हड़ा)

اودھوجو نیاؤ کرو تمہیں - جن دیہو لگائین داگ پہ دلگے۔۱
جوگ کے ساج اکاج ہیں لائے ہو - کاہے کوں کوؤ ے گوڈرے تاگے۔۲

سُندر مُورت لالن لےَ نِت - 'پیمی' جو دھیان ہی میں انُوراگےَ ۔۳
سو-کہو کاہے کوں - کوؤ کری ہے تِج - (او) کاہے کوں بولے جو گورکھ جاگےَ ۔۴

ऊधोजू न्याव करो तुमहीं ; जनि देहु लगायन दाग पै दागै ॥१॥
जोग के साज अकाज हीं लावे हो; काहे कों कोउ लै गूदरै ताकै ॥२॥
सुन्दर मूरत लालन लै नित ; 'पेमी' जो ध्यान ही में अनूरागै ॥३॥
सो, कहौ काहे कों, कोउ करिहै तजि; काहे कों बोलै, जो गोरख जागै ॥४॥

(کبت-سبھاگرا)-۲۶۴ – २६४ (कवित भागरा)

انگ بھبھوت لگائیں مہاسُکھ - ہے کوؤ ایسے جو پیم ہُو پاکےَ - ۱
ناتھ کو ناؤں سُنیں - بِکسےَ ہیو - کانہہ کو ناتی سدا انُراگےَ ! - ۲
جوگ لیو ہر پیارے - مِلیں توپےَ - کانہہ ! بِتھائیں نِرے دُکھ لاگےَ - ۳
موہناں کی من مانّی بھئی تو - کہو ری سبےَ مِل گورکھ جاگےَ - ۴

अँग भभूत लगाएं महा-सुख ; है कोऊ ऐसे जो पेमहु पाकै ॥१॥
नाथको नांव सुनै, बिकसै हियो ; कान्हको नाती सदा अनुरागै ॥२॥
जोग लिये हर प्यारे मिलैं तोपै; कान्ह ! बियामें निरे दुख लागै ॥३॥
मोहनाँ की मन-मांनी भई तो ; कहो री सबै मिल गोरख जागै ॥४॥

(کبت)-۲۶۵ – २६५ (कवित भागरा)

باوَرَو سو-تیریں بار پار ماہیں - وارِ وارِ
بھاؤرے کرت سیام - جھاڑیں لوکاچاری ہے - ۱
یاسر نہ چین اور ڈوَرت پھرت رَین !
بولت نہ بین - بین کین اَدِھکاری ہے - ۲

بیاکُل بے حال لال - کچھُو نہ سنبھال 'پیمی'
تیکھی چِتون تیری - لاگی جب کاری ہے ۳
کیسر اُود اَدھر چِبُک لے کاڑھ - واری!
رُوپ رنگ لاڈو ری - ایسئی نہ نہاری ہے ۴

बावरो सो, तेरें द्वार पार मांहि, बारि बारि;
भांवरे करत स्याम, छांडे लोकाचारी है ॥१॥

बासर न चैन और डौरत फिरत रैन ;
बोलत न बैन, मैन कीन अधिकारी है ॥२॥

व्याकुल बेहाल लाल कछु न सँभाल 'पेमी';
नीखी चितवन तेरी लागी जब कारी है ॥३॥

केसर उद अधर चिबुक ले काढ, वारी ;
रूप रंग लाडो री, ऐसेई न निहारि है ॥४॥

۲۶۶ - (کبت)

२६६ (कवित)

تمُ تو سیانے آپ کاج کوں پھِرو بھُلانے
سوچ نہ سنکوچ ایسےئی دیکھت لیکھو ہے ۱
بانسری کے تان اتِ بان سو لگت کانہہ
چھُوٹ جات پران کِدھوں جوگ کو پرکھو ہے ۲
اَدبھُت 'پیمی' کو مَیں لرت اچیت ہو کے
ہوت نہ سنبھار سر - سُر سو نہ ریکھو ہے ۳

دو کپوت ایک کُنج ۔ سُنو ہے بکھانَن میں
پر ایک سو کپوت ۔ سُنوں ہے نہ دیکھو ہے۔۴

तुम तो सयाने आप काज को फिरो भुलाने ;
सोच ना संकोच एसेइ दीखत लेखो है ॥१॥

बांसुरी के तान अवि बान सो लगत कान्ह ;
छूट जात प्रान किधौं जोग को परेखो है ॥२॥

अद्‌भुत 'पेमी' को मैन करत अचेत होके ;
होत न सँभार सर, सुर सों न सीखो है ॥३॥

दो कपोत एक कुंज, सुनो है बखानन में ;
पर एक सो कपोत, सुनों है न देखो है ॥४॥

۲۶۷ - (کبت)

२६७ (कवित)

نینک نہ سنکاونت ۔ ٹھاڑے کرو اُتپاد
جاؤ اب جاؤ ۔ تمُ پھرت اَہیری کوں۔۱
بانسرِی سُناوت ہو ۔ بان سی چلاوت ہو
گانسی لگاوت ہو ۔ دِھیر! اِن اَدِھیری کوں۔۲
کوؤ نہ سَمُہات ۔ ٹھوُر ٹھوُر پریں بِلات
کچھُو نہ سُہات 'پیمی' ۔ گھام چھانہہ ہیری کوں۔۳
جھنکے اِنہد جپلے ۔ پاہن سو پھوٹ جات !
کانہہ جو سراہے ۔ اہیرن کی ہیری کوں۔۴

नैंक न संकावत, ठाढ़े करो उत्पात ;
आवो अब आवो, तुम फिरत अमीरी कों ॥१॥

बांसुरी सुनावत हो, बान सी चलावत हो ;
गांसी लगावत हो, बीर ! इन अधीरी कों ॥२॥

कोऊ न समुझात, ठौर ठौर परैं बिललात ;
कछु न सुहात 'पेमी', घामछांह भीरी कों ॥३॥

झनके अनहद जोपै, पाहन सो फूट जात ;
कान्ह जो सराहे, अहीरन की हीरी कों ॥४॥

(کبت) - ۲۴۸ - २६८ (कवित)

من موہنی کامنی جامنی میں - چپکئ رجمی - نینن نیر ٹھٹے - ۱
اِک کام ہلورن جات الی - تن اوپر کوکل کوک رٹے - ۲
نہ ہلے نہ چلے کچھو بولی نہیں - کرم ادھک ایسے بانٹ بٹے - ۳
(کب) 'پیمی' بیوگ کی رین مٹے - نہ گھٹے نہ ہٹے نہ مٹے نہ کٹے - ۴

मनमोहिनि कामिनि जामिनि में; चकई जिमि, नैनन नीर ठटै ॥१॥
इक काम हिलोरन जात अली; तिन ऊपर, कोकिल कूक रटै ॥२॥
न हिलै न चलै कछु बोलि नहीं; करम अधिक, ऐसे बांट बटै ॥३॥
'पेमी' वियोग की रैन मतै ; न घटै न हटै न मिटै न कटै ॥४॥

(کبت) - ۲۴۹ - २६९ (कवित)

سسک سسک لیت سانس - شکھ ناس گوالی
شوکھ گیو مانس - من آوت نہ دھیرے میں - ۱

بانسری کی تان اتِ-بان - سو سُن سَرس پران
لاگے اران - جیوں چھری سمات کھیرے میں-۲

ہوئی ہے دُور 'پیمی' - کاہے کو کرت مور !!
رُوکھے بھئے پران - تم لاوت سریرے میں-۳

سرجیون تو نینن میں - کہا کہوں بینن میں
نینک جھانک دیکھ ری - اہیرن کے ہیرے میں-۴

सिसक सिसक लेत सांस, सुखनास ब्यालि ;
सूख गयो माँस, मन आवत न धीरे में ॥१॥

बांसरी की तान अति-बान, सो सुन सरस प्रांन ;
लागै अरान, ज्यों छुरी समात खीरै में ॥२॥

होइहै दूर 'पेमी', काहे को करत मूर ;
रूखे भये प्रान, तुम लावत सरीरै में ॥३॥

सर-जीवन तो नैनन में, कहा कहूँ बैनन में ;
'नैंक झांक देख री, अहीरन के हीरे में ॥४॥

۲۷۰ - (کبت)

२७० (कबित)

ہاری ہوں پکار - کچھو سُدھ نہ سنبھار
کوار من تو اسادھ - تن بادھا باڑھے جوگنی-۱

جمنا کے ریت کھیت - پری ہے اچیت
چیت نت سیت - بانسری کی بھینٹ بھوگنی-۲

کہت نہ بھاوے 'پیمی' - دیکھت ہیں بن آوے
نیکیں کے نہار میں - توُ مرتک سی سوگنی۔۳۔
چلیئے سوگنی - دِکھاؤں ایک روگنی !!
نہ جانی جات جوگنی - نہ سوگنی بیوگنی !۔۴

हारी हौं पुकार, कछु सुध न सँभार ;
झार मन तो असाध, तन बाधा बाढ़ै चौगनी ॥१॥

जमुना कै रेत खेत, परी है अचेत ;
चित्त नित्त सीत, बांसुरी की भेंट भोगनी ॥२॥

कहत न भावे 'पेमी', देखतहीं बनआवे ;
नीकैं के निहार में, तू मृतक सी सोगनी ॥३॥

चलिहए सोगिनी, दिखाऊँ एक रोगिनी ;
न जानी जात जोगिनी न सोगिनी बियोगिनी ॥४॥

۲۷۱ - (کبت)

२७१ (कबित)

بھوپن کے بھوپ - اتِ سوبھت انوُپ رُوپ
نیناں سر بھونہیں دھنو - تیکھی اتِ پَینی ہے۔۱
ہنسی کھڑگ دُت - وتن مسالیں باریں !
انگ انگ کام وشت - سینا سنگ لینی ہے۔۲
دُکھ دند بانیو 'پیمی' کلہہ کلیس بھانیوں !
چت چِنتا اَو تاپ سب - دُور کر دینی ہے۔۳

سُن ہُو چتُر ناری - موہن بہاری آج
پیاری کے بیوگ پر - رتواہ کینی ہے -۴

भूपन के भूप, अति सोभन अनूप रूप ,
नैनों सर भौहें धनु, तीखी अति पैनी है ॥१॥

हँसो खड्ग-दुत, दन्तन मसालें मारे ;
अंग अंग कामबन्त, सैनाँ संगलीनी है ॥२॥

दुख-दुन्द हानियो, 'पेमी' कलह कलेस भानियो ;
चित चिन्ता औ ताप सब, दूर कर दीनी है ॥३॥

सुनहु चतुर नारि, मोहन बिहारी आज ;
प्यारी के बियोग पर, रतिबाह कीनी है ॥४॥

(کبت جے جے ونتی) - ۲۷۲

२७२ (कवित्त जैजैवन्ती)

پریتم بدیس چھایو - مَیں سندیس نہیں پایو
بھُولو ہے بلاس تن - کام دَہیں چٹ ری -۱
رسیرو گھنسار ٹار - ہوت اتِ ہے بکار
چلت سمیر سیرو - دُور دیہُو پٹ ری -۲
جٹ رہو سیس - آؤ اُلٹ پیارے
بیری بھئی - لٹ گئی دیہہ - نا سُہات دیئی تیری -۳
ہاہا کر کہت ہوُں - اے رے بِز موہی چند
انکھن مَین میٹھو نانہہ - چاندنی توں گھٹ ری -۴

पीतम बिदेस छायो, मैं संदेस नाहि पायो ;
भूलो है बिलास तन, काम दहै चटरी ॥१॥

सीरो घनसार टार, होत अति है बिकार ;
चलत समीर सीरौ, दौर देहु पट री ॥२॥

जट रहो सीस, आओ उलट प्यारे ;
बैरि भई, लट गई देह, ना सुहात 'पेमी' पटरी ॥३॥

हाहा कर कहत हूं, ऐरे निरमोही चन्द ;
अंकुसमैन हटो नाहिं, चांदनी तों चटरी ॥४॥

۲۷۳ - (کبت)

२७३ (कवित)

کیدھوں دوئی انار پھاک - مدھم دسن بیج
کام روپ کے - سنگھاسن اڈول ہیں-۱
جانو رے جگل - مم نینن کھلار کے !
ایں بھرے سوہت (سگندھ) کندن کے کھول ہیں-۲
اچھا - من پارد پرکرت - نہ ٹھہرات (پیمی) کوی
دیست آتنگ ، ـــ ـــ ایسے کنول ہیں-۳
کام کے نسان - کے بھاؤ کے ادت جت
سندر امول - (کیدھوں) پیاری کے کپول ہیں-۴

कैधौं दुइ अनार-फाक, मधम दसन-बीज ;
काम रूप के, सिंहासन अडोल हैं ॥१॥

आगोरे अमल मम नैनन किलार के ;
अमी भरे सोहत, कुन्दन के खोल हैं ॥२॥

इच्छा-मन परस-प्रकृति, न टहरात ('पेमी') कवि ;
दीसत अंग,— — —ऐसे कौल हैं ॥३॥

काम के निसान, कै भानु के उदित ओत ;
सुन्दर अमोल, प्यारी के कपोल हैं ॥४॥

(کبت) - ۲۷۴ — २७४ (कवित)

سُندر موُرت کانہر کی - نِس باسر پرانن مانجھ اری ہے -
کیسے بکھان کروں سجنی - سُدھ بُدھ سب کی 'پیمی' ہری ہے -
ایک تو دُت وَیسے ئی اوٹھن کی بِلا جن کی گتِ کھوے دھری ہے -
تاپے جھُومتی بیری کھواوت - جانت ہُوں کچھُو بیر پری ہے -

सुन्दर मूरत कान्हर की, निसवासर प्रानन मांझ अरी है ॥
कैसे बखान करूँ सजनी, सुध बुध सब कवी 'पेमी' हरी है ॥
एक तो दुत वैसेइ ओठनकी बिमला, जन की गति खोय धरी है ॥
तापै अघुमती बीरी खवावत, जानत हूँ कछु बैर परी है ॥

(کبت) - ۲۷۵ — २७५ (कवित)

تلمِلت رہُوں نِس دِن - بھُولی نہیں ایک چھِن
جُوں جُوں سُدھ آوے سکھی - پیتم کے جات کی -۱
پاوس رُت آئی - لاگیو برہا کسائی !!
موہ نِت دُکھ دائی - ناہیں سُدھ گات کی -۲

چاترک پپیہا مور - کریں اتِ مہا سور
جیون نہ بنے 'پیمی' - تاکت نہ بات کی -۳
جیون کو پھل یہی - دیکھوں مکھ پیتم کو
ایک ایک رات جات - لاکھ لاکھ رات کی -۴

तलफत रहूं निस दिन, भूली नहीं एक छिन ;
जूं जूं सुध आवे सखि, पीतम के जात की ॥१॥

पावस ऋतु आई, लाग्यौ बिरहा कसाई ;
मोह नित दुखदाई, नाहीं सुध गात की ॥२॥

चातरक पपीहा मोर, करैं अति महासोर ;
जीवन न बने 'पेमी', ताकत न बात की ॥३॥

जीवन को फल यही, देखौं मुख पीतम को ;
एक एक रात जात, लाख लाख रात की ॥४॥

(کبت) - ۲۷۶

२७६ (कबित)

پیم-پروہن گھر آئے اب - گھیرو کریں کِتھ کاج لگائیں - ۱
جچے نہ مانت موسے - دیکھو - 'پیمی' منوہر مورت ماہیں - ۲
روم ہی روم بسے چھب لال کی - نینن میں تن میں من ماہیں -۳
تاپے بسے گھرائے کہیں موہی - پریت کی ریت دُراوت ناہیں -۴

पेम-परोहन घिर आये अब ; घेरो करें कित काज लुगाई ॥
जुपे न मानत मोसे, देखो ; 'पेमी' मनोहर मूरत माहीं ॥

रोम ही रोम बसे छवि लाल की ; नैनन में तन में मन माहीं ॥
तापै सखी चुराय कहूँ मोहिं ; प्रीति की रीति दुरावत नाहीं ॥

۲۷۷ - (کبت)

२७७ (कबित)

گھٹا رَین بھاری - تامیں جُگنو مسالیں بارِیں
کھرج مُرج تار جھلن بجایو ہے - ۱
چاترک پپیہا مور - اَوگھٹ بتاویں گاویں !
سُر دیت مُدھپ اُپج نیکی لایو ہے - ۲
دامنی کرت نرَت لاگت سُہائی 'پیمی'
اُٹھ چل دیکھ آلی رَنگ برسایو ہے - ۳
آ ملبے اَیسے سمے - مان جن کیجے ہو !
(ایانی ناری !) پاوَس (کو) نایک اکھارے میں آیو ہے - ۴

घटा रैन भारी, तामें जुगनु मसालें बारीं ;
खरज-मुरज तार झिल्लन बजायो है ॥१॥

चात्रक पपीहा मोर औघट बतावें गावें ;
सुर देत मधुप उपज नीकी लायो है ॥२॥

दामिनी करत निरत लागत सुहाई 'पेमी' ;
उठ चल देख आली रँग बरसायो है ॥३॥

आ मिलिबे ऐसे समै, मान जनि कीजै हो ;
पावस-नायक अखारे में आयो है ॥४॥

(کبت) -۲۷۸ — २७८ (कवित)

ساؤن مانس اب ہوت سُکھ چین مانس
آوت نہ سانس - سیام پرباس چھایو ہے -۱
پوَن تُرنگ چڑھ تمکو سو بھٹ بھاری !
تاجن جھکول گھن - بارِ گھرجنایو ہے -۲
جھلّی کِن رار - سوپے جھلا جل ڈار
ڈوَرے میگھ مال بھالا - یوں اسوچی بن دھایو ہے -۳
کہت نوَیلی - ایک 'پیمی' بن دیکھ ہیلی
کونپ کر دامنی سروہی - سونیتی آیو ہے -۴

सावन मास अब होत सुख चैन मानस ;
आवत न साँस, स्याम परबास छायो है ॥१॥

पवन-तुरँग चढ़ तमको सो भट भारी ;
ताजन झकोल घन, बारि घरजनायो है ॥२॥

झिल्ली झीनकार सोपै झला जलढार ;
ढौरे मेघमाल-माला, यों असोची-बन धायो है ॥३॥

कहत नवेली एक 'पेमी' बन देख हेली ;
कोंपकर दामिनी-सरोही, सोनीति आयो है ॥४॥

(کبت) -۲۷۹ — २७९ (कवित)

بمل اکاس - سوئی کاگد پر کاس - کینہوں
اندھکار چوکھی - مسیاہی نے بنائی ہے -۱

میگھ مال لیکھن - سگھن گھن گھنسیام !

اچھر برن - نیکی پنکت چنائی ہے -۲

کھولن جھکول - مور پر - مانوں پڑھے بول

سُن تیہ دامنی سی - کری بے سُدھائی ہے -۳

نیکی کے نہار 'پیمی' - پاوس نہ ہووے یہ

ساوّن کے ہاتھ - سیام پتیا پٹھائی ہے -۴

विमल अकास, सोइ कागद प्रकास, कीन्हों ;
अन्धकार पोथी, मसियाही लै बनाई है ॥१॥

मेघमाल लेखन, सघन-घन, घन-स्याम ;
अच्छर-बरन, नीकी पंकत चुनाई है ॥२॥

कोलन झकोल, मोर पर, मानों पढ़े बोल ;
सुन तिय दामिनी सी, करी बेसुधाई है ॥३॥

नीके कै निहार 'पेमी', पावस न होय यह ;
सावन के हाथ स्याम पतिया पठाई है ॥४॥

۲۸۰ - (کبت)

२८० (कवित)

اُٹھے گھنگھور - چھوں اور سور مورن کو

ڈولت اڈول آیسی پَون جھکول ہے - ۱

رست ہے نیر - مہیا پھرائے اہیر

تو ناہیں پر نیر - میرو ہیو ڈواں ڈول ہے -۲

جھینی چیر چوری سو ۔ رنگ رنگ بھیجت ہے
نند جٹھانی کیسے کیسے بول بول ہے ۔۳
نینک نہ اُٹھاوت ۔ کُڑھاوت ہو 'پیمی' موہِ
ایجو کامری تہاری ۔ کہا پانری کے مول ہے ۔۴

उठे घनघोर, चहुँ ओर सोर मोरन को ;
डोलत अडोल ऐसी पवन झकोल है ॥१॥

बरसत है नीर, महिया फिराये अहीर ;
तू नाहिं पर नैर, मेरो हियो डवाँडोल है ।२॥

झीनी चीर चोरी सो, रंग रंग भीजत है ;
ननँद जिठानी, कैसे कैसे बोल बोले हैं ॥३॥

नैंक न उठावत, कुड़ावत हो 'पेमी' मोहि ;
ऐजो कामरी तिहारी, कहा पानरी के मोल है ।।४॥

۲۸۱ ۔ (کبت)

२८१ (कवित)

کیدھوں ہر ہے ۔ کلی کلیس دھوم ۔ انیر کوں ؟
جدّن کنٹھ پُوجیت نہ چوٹی ہے ۔
یَن رس بھگوئی ۔ سِنگار رس نیکوئی !
براجت مدھپ پانت ۔ (میگھ مال) کوٹی ہے ۔۲
لبے من موہو ۔ سیام کے اُرن چھندا چارو
چار ناگن بل بیٹھی کیدھوں لٹ لوٹی ہے ۔۳

رَینہا ہُوئیں چھُوٹے ۔ کجرَوٹی ہو نہ کاری 'پیمی'
جیسی لچکاری (کاری)۔ تِہاری پیاری چوٹی ہے ۔۴

कैधो इराई, कलि कलेस भूस, अनेरको ?;
अदुनकन्द पूजत न चोटी है ॥१॥

मैनरस भिगोई, सिंगाररस नीकोई ;
बिराजत मधुप-पांत, (मेघमाल)कोटी है ॥२॥

बसैं मनमोहो, स्याम के अरुन फुन्दाचारु ;
चार नागन मिल बैठी, कैधौं लट लोटी है ॥३॥

रैन्हा होयं छूटे, कजरोटी हो न कारी 'पेमी' ,
जैसी लचकारी(कारी)तिहारी प्यारी चोटी है ॥४॥

۲۸۲ - (کبت)

२८२ (कवित)

آلی ایک گوپی مانوں ۔ دُھو لی سی نکنج میں
بیاکُل اُداس کچھو ۔ جیسے ہوت بالی ہے ۔ ۱
کھٹ پکاریں ۔ جھٹ دِھیریں من ماریں ؛
نینّاں جل دَھاریں ۔ ایسی آتن ستائی ہے ۔ ۲
دَورو سب ہی ناریں ۔ دَورو سیام کی پیاری
آئے (اُودھو) آتھا کاری ۔ او پاتی لِکھی آئی ہے ۔ ۳
دُکھ کی رکوَتی آچھی ۔ تول ناپ لیھو 'پیمی' !
برہ ساہوکار پر ۔ ہُنڈی کی بٹائی ہے ۔ ۴

आली एक गोरी मानों, बौली सी निकुंजन में ;
ब्याकुल उदास कछू, जैसे होत बाली है ॥१॥

झट पुकारीं, झट धीरीं मनमारीं ;
नैनां जलधारीं, ऐसि आतन सवाई है ॥२॥

दौरो सबहि नारि, दौरो स्याम की प्यारि ;
आये(ऊधो)व्रथा कारि, औ पाति लिखि आई है ॥३॥

दुख की रकौनी आली, तोल नाप लेहु 'पेमी';
बिरह साहुकार पर, हुंडी की बटाई है ॥४॥

(کبت) - ۲۸۳

२८३ (कवित)

نیکے اُجیالی - نیکو نِسپالی کام !!!
چل چل ! لے ! کھری کھری سوچت ہے - ۱
رہیے نہ ٹھالی - ڈور کے - ور پیجےٗ انگ آلی
پیت کے بہالی - 'ناہی' لاڈو اُوچت ہے - ۲
پیجےٗ دھمّال - کرتال سُکھ چال !
'پیمی' سنگ لال - مان بالی جو جیئت ہے - ۳
اَیسے سُبھ کال - بن مالی پرت پال
سنمان کرے آلی - تاہ کال بوجھت ہے - ۴

नीके उजयाली, नीको निसिपाली काम ;
चल-चल ! ले ? खरि खरि सोचित है !१

रहियै न ठली, डौर के, वर-लीजै अंग आली ;
पीत कै बिहाली, 'नाही' लाडो अनुचित है !२

लीजै धम्माल करताल सुखचाल ;
'पेमी' सँगलाल, मान वाली जो जियत है !३

ऐसे सुभकाल, बनमाली प्रतिपाली ;
सन्मान करै आली, ताहिकाल बूझत है !४

(۲۸۴ - (کبت اڑانا

२८४ (कवित अडाना)

کِت ہُوں نہ جاتؔ - من واہی اور ٹھہرات
اتِ سُگھٹ او پر دھریو ہے آلی جھانک - ۱
گھر گھر کھیرو پر - تو کرت بکھان لوگ
میل پری بات - اب جان لئی راجا رانک - ۲
سُدھ نہ سنبھار - کچھو آپن پرائے کی !
سو دیکھ دیکھ وا کی گت - آیو میرو جیہ نانک -۳
مرلی سُنائے 'پیمی' - کریو ہے مگن چیت !
لوک لاج کُل کاج - بھولے سب ایک آنک -۴

कितहूँ न जात, मन वाही ओर ठहरात ;
अति सुघट ओ पर धर्यो है आली झाँक ॥१॥

घर घर खेरौं पर, तो करत बखान लोग ;
मेल-परी बात, अब जान लई राजा-राँक ॥२॥

सुध न सँभार, कछु आपन पराये की ;
सो देख देख वाकी गत, आयो मेरो जिय नाँक ॥३॥

मुरली सुनाय 'पेमी', कर्‌यो है मगन चित ;
लोकलाज कुलकाज, भूलै सब एक आँक ॥४॥

(کبت) - ۲۸۵ – २८५ (कवित)

اُٹھ پرات ئی پتی آلن کی - برکھ بھانُوسُتا جمنا ٹھٹکی - ۱
جل مانہہ دھنسیں بہو بھانت اُونچھ کے - گھیر سکھن گھر کو سٹکی - ۲
اُپماں 'پیمی' جیہ آئے جیسے ئی - لٹ چھوٹ کے آن کچوں اٹکی ۳
مانوں مانِنی گیندو میں انکُس دِینوں - کے ناگن جُوں مِن کوں ہٹکی ۴

उठ प्रातई पति-ग्वालिन की ; वृषभानुसुता जमुना ठटकी ॥
जलमांह धँसी, बहुभाति उलौछ कै ; घेर सखिन घर को सटकी ॥
उपमां 'पेमी', जिय आवे, जैसेई ; लट छूटकै आन कुचौं अटकी ॥
मानों मानिनी, गेंदों में अंकुस दीनो; कै नागन ज्यों मनि को हटकी ॥

(کبت) - ۲۸۶ – २८६ (कवित)

نیتر اتِ لول سے ہیں - کرت کلول سے ہیں
رُپٹ امول ہیں - لاج یہ بھرے ہیں ! - ۱
نیکے شکھ دین سے ہیں - کِدھوں نَین نلے ہیں
اتِ ہی سبل سے ہیں - گیان سے ارے ہیں - ۲
اُپماں نہ کہی جاے - اِترائے دیکھو آے ! !
'پاہو' - 'رین' نہ ٹھہرائے - اَیسے اربرے ہیں - ۳

नेत्र अति लोल से हैं, करत कलोल से हैं ;
निपट अमोल हैं, लाज यह भरे हैं ॥१॥

नीके मुख देन से हैं, किधौं नैन अलसे हैं ;
अतिही सबल से हैं, ग्यान से अरे हैं ॥२॥

उपमों न कहि जाय, इतराय, देखो आय ;
'बाहू' 'मीन' न ठैराय, ऐसे अरबरे हैं ॥३॥

۲۸۷ - (کبت)

२८७ (कबित)

کیسے ہیں سنوار : جیسے سیام مُکتُول تار
کیسے ہیں سو تار - جیسے راہ کی کمار ہیں - ۱
کیسی ہیں کماری - جیسے کام گج چونری
کیسی چونری چارُ - جیسے ان کے ہار ہیں - ۲
کیسے ہیں سو ہار - جیسے مور پکھوار
کہہ کیسے پکھوار : جیسے سگمن سدھار ہیں - ۳
کیسے ہیں سدھار - جیسے سرس سنگار
کیسے ہیں سنگار - جیسے پیاری تیرے بار ہیں - ۴

कैसे हैं सँवार, जैसे स्याम मुक्त-बल-तार ;
कैसे हैं सो तार, जैसे राह की कुमारि हैं ॥१॥

कैसी हैं कुमारि, जैसे कामगज चौंरि ;
कैसी चौंरि चारु, जैसे अलिन के हार हैं ॥२॥

कैसे हैं सो हार, जैसे मोर पखवार ;
कहु कैसे पखवार, जैसे सघन सुधार हैं ॥३॥

कैसे हैं सुधार, जैसे सरस सिंगार ;
कैसे हैं सिंगार, जैसे प्यारी तेरे बार हैं ॥४॥

(۲۸۸ - (کبت

२८८ (कबित)

اڑیو ہے سدا - اِیہہ مارگ نہ آوے کوے
جوئی دُدھ (دَدِھ) لات ہے - چھین تاسوں کھات ہے - ۱
موسیں نہ بنے گی یہ لول - سُن لیہو لَلاَ !
گھونگھٹ نہ دیہوں - کنس کی سَوں - یہی بات ہے - ۲
سُن ہی دمودر - گوارِنی تیں - کھوری مت !
'پیمی' کب کہے - اب کہا اَدمات ہے ! - ۳
اَیسیں اِترات - مانوں چھیری ہے پیا کی
کوئی نیو آیو لڑکا - جو مو سوں لڑکات ہے - ۴

अर्यो है सदा, इह मारग न आवे कोय ;
जोइ दुध (दधि) लात है, छीन तासों खात है ॥१॥

मोसें न बनेगी यह लोल, सुन लेहु लला ;
घूंघक न देहु, कंस की सौं, यही बात है ॥२॥

सुनहि दमोदर ग्वारिनी तें खोरी मत ;
'पेमी' कबि कहै, अब कहा उदमात है ॥३॥

ऐसी इतरात मानों बैरी है पिया की ;
कोइ नयो आवो कछु जो मो सों लड़कात है ॥४॥

(کبت) - ۲۸۹

२८६ (कबित)

ب ہی بکیو جیہ - چھلے جب پیارے پیہ
جانت ہوں نیکے - اب کیئیں ہیں نجاے گو - ۱
بیکنو کلس - جیسے ڈارو کوؤ پانی
اب پاتھر کے مارے یخ - سوؤ ٹارے جاے گو.۲
پنڈن ہو لایو 'پیمی' - اوکھد ہو لگایو جو
جلاؤ کے بجھاو - سب بھاتن سہاے گو - ۳
ہر نکس بیٹھوں - بھیتر لگن دہے!
برہا کِت اور دیکھوں - کیسے کیسے کھاے گو.۴

तबहि बिकयौ जिय, छले जब प्यारे पिय ;
जानत-हों नीके, अब कैसें हीं न जायगो !१।

चीकनो कलस जैसे डारो कोऊ पानी ;
अब पाथर के मारे मेख, सोऊ टारे जायगो !२।

चन्दनहू लायो 'पेमी', औखदहू लगायो जो;
जलाओ के बुझाओ, सब भातिन सुहायगो !३।

बाहर निकस बैठौं, भीतर लगन दहै ;
बिरहा कित ओर देखूँ, कैसें कैसें खायगो !४।

(کبت) - ۲۹۰ -- २६० (कबित)

سُندر سی جوگنیں - اَو رسیلیں - نہ کٹھیلیں نیک
دِینے برج سُندریں کو - دَیو بھیم کیں - ۱
سکھیئن تو نوین سیں - پَے میکھلا نہ چھین سیں
سو اُپمان نہ بُوجھت - تا سم کیں - ۲
مِرگ ہُو کی چھالا - اور کنٹھ مالا ! 'پیمی' !
بالا رہیں اَیسی - نئی سی رسم کیں - ۳
دُکھ ہو کے ٹلہیں اُودھو - بانٹ سب ہی کو دِینے
دَور دَور لِپٹ جاؤ - گھر چلیں کھسم کیں - ۴

सुन्दर सी जोगिनीं औ रसीलीं, न कठीलीं नैंक ;
दीनें ब्रज सुन्दरीं को, दैव, भीम कैं !१।

सखियन तो नवीन सीं, पै मेखला न छीनसीं ;
सो उपमान न बूझत, ता सम कैं !२।

मिरगहू की छाला और कंठमाला 'पेमी' ;
बाला रहैं ऐसी, नई सी रसम कैं !३।

दुख होके टलिहैं ऊधो, बांट सबही को दीने ;
दौर दौर लिपट जाहु, घर चलैं 'खसम' कैं ॥४॥

(کبت) - ۲۹۱ — २६१ (कबित)

کہُوں ہتے دَل - کہُوں بھوپت ال
کہوں پکنے ہے سرل - اکُلات ے انل تیں - ۱

ہَہَل ہَہَل کہوں - کانپت سبل !

کبہوں بل - کبہوں چھل - جب سیں کینوات بل تیں ۲

تن کی دُربل - اتِ بل پیہ - سہل سبئے

'پیمی' کب اور کچھو سُنئے - وا کے پھل تیں ۳

گج بمبلایو - برج راج جبَیں کال دھایو

کہیں نہ پایو - جو بچایو - ناک کھل تیں ۴

कहुं हते दल, कहुं भूपत—अल ;
कहुं कीने है मगल, अकुलातमय अनल तें ॥१॥

हहल हहल कहुं कांपत सबल ;
कबहुं बल कबहुं छल,जब सें कीनों अति बल तें॥२॥

तन की दुर्बल, अति-बल पिय, सहल सबै ;
'पेमी' कबि और कछु सुनिये, वाके फल तें ॥३॥

गज बमब्बायो, ब्रजराज जबै काल धायो ;
कहूं न पायो, जो बचायो, नाक खल तें ॥४॥

۲۹۲ - (کبت)

२९२ (कवित)

جھوم رہی چھوں اور گھٹا - تم توم نِسا اتِ داہت ہے ۱

بیچ پرے ندیا پرتی کوں - سو پیتم نیکے گاہت ہے ۲

بور بسے سسں دیکھن کوں - پپیہ کی جیبہ ماہنہ اُماہت ہے ۳

موُرکھ لوگ کہیں من میں - چکئی رکم چندہ چاہت ہے ۴

झूम रही चहुँ ओर घटा, तम-तोम निसा अति दाहत है ॥
बीच परै नदिया प्रतिकूल, सो पीतम नीके गाहत है ॥

भोर सबै ससि देखन कों, पिय की जिय मांह उमाहत है ॥
मूरख लोग कहैं मन में, चकई किमि चन्दहि चाहत है ॥

(دوہرا) - ۲۹۳ – २६३ (दोहरा)

رَین انّدھیری تمَ گھنوں - دُکھ سمُنْدر رہو پوُرَ
چکئ جِم سسِ بدن کوں - رہت بسُور بسُور

रैन अँधेरी तम घनों, दुख समुद्र रह्यो पूर।
चकई जिमि ससि-बदन कों, रहत बिसूर बिसूर ॥

(ساکھی) - ۲۹۴ – २६४ (साखी)

سادھو اَوبھُت ایک بِچارو
رَین اندھیری مانجھ - دِکھیت ساپْرتِّکھ - دِوس اُجیارو

साधो अदभुत एक बिचारो।
रैन अँधेरी मांझ, दीखवसा प्रत्यक्ष, दिवस उजियारो ॥

(ساکھی) - ۲۹۵ – २६५ (साखी)

ہم کوں یہ چوری نِت بھاوے - تاتیں مَنْواں ساہ کہاوے - ۱
اَنتر گھٹ موں کُونْجِل دیوے - پوَن سادھ کدّار بناوے - ۲
گیان کی مایا کھری جِنَس - اتِ بھر بھر کوئی لاوے - ۳
جگ مِہاں بڑھے دِنادِن - راجا رانک سب سیس نواوے - ۴
گرُد پرتاپ بناں کبھوں 'پیم' - یا چوری کو بھید نہ پاوے - ۵

हम कों यह चोरी नित भावै। तातें मनवा साह कहावैं ॥१॥
अन्तर घट मों कूँमन देवै। पवन साच कुवार बनावै ॥२॥

ग्यान की माया खरी जिनस। अति भर भर कोई लावै ॥३॥
जग महिमां बढ़ै दिनादिन। राजा राँक सब सीस नवावै ॥४॥

गुरु प्रताप बिना कबहू 'पेमी'। या चोरी को भेद न पावै ॥५॥

کبت-۲۹۵—२६६ (कबित)

چہت کی گت نیاری - چت میں بچار دیکھو
پیت ہی کے دیت - آن بات پیجیۓ - ۱
سُکھ کو سموہ - اتِ موہ بھریو - موہن سو!
'پیمی' اِترائے - اُر لائے - بیگ لیجیۓ - ۲
پیجیۓ سروپ رس - پیا آئے ری
دُکھ اُتپات - سب سوتن کوں دیجیۓ - ۳
چولی ٹیک - مان - ہیں کی مانیں!
من مانتی تو مان ہو - اُدھار کر - کال پرُدں لیجیۓ - ۴

चहत की गति न्यारी, चित में बिचार देखो;
पीतही के देत, अन बात दीजिये ॥१॥

सुख को समूह अति मोह भर्यो, मोहन सो;
'पेमी' इतराय उर लाय बेग लीजिये ॥२॥

पीजिये सरूप-रस, पिया आये री;
दुख उतपात सब सौतन कों दीजिये ॥३॥

घोली टेक, मानहीं की मानैं ;
मन-मानती तू मानहु, उधार कर, काल परौं लीजिये ॥४॥

(کبت) - ۲۹۷ — २९७ (कबित)

سنیہہ سروپ ـ کےَ کام کے بھوپ ـ انوپ مہا ـ جانوں بھائیں اُٹھائیں ۔۱
کوپ نوار کے ـ چارُ نہار ـ مہاچل ـ چارن ہار بنائیں ۔۲
جُوتِ لیئں ـ جو کٹھور بنیں ـ کچ کی اُپماں ـ نہیں جات بتائیں ۔۳
راجَے کے بھانتِ ـ مرنال منوں ـ لے کے کلیں دوؤ 'پیمی' سہائیں ۔۴

स्नेह सरूप, कै काम के भूप ; अनूप महा जानौं भाएँ उठाईं ॥
कोप निवार के, चारु निहार ; महाचल, चारनहार बनाईं ॥
जुबति लईं, जो कठोर बनीं; कुच की उपमां, नहीं जात बताईं ॥
राजै के भांति, मृनाल मनौं ; लेके कलीं दोउ, 'पेमी' सुहाईं ॥

(کبت) - ۲۹۸ — २९८ (कबित)

اُتم ُلگائی ـ اِترائی اتِ نینن موں
ایسی سُتھرائی ـ ناہی پائی جات رُوپ میں ۔۱
لالن سوں رُوپ رنگ ـ چوت بھامنی
سونت کے پرچنگ 'پیمی' مندر انوپ میں ۔۲
مہا السائی ـ جو بھائی رات رتِ
پتن نکھ اچھیں دیسیں ـ کچ جوبن بہوت میں ۔۳
اُدپچے بیچ کر کے جنبھات ـ اتپات
ایسیں مانوں ـ متھاہ لیت ہے سِلل تن تعپ میں ۔۴

उलम लुगाई, इतराई अति नैनन मों ;
ऐसी मुथराई. नाहि पाइ जात रूप में ॥१॥

लालन सों रूप रंग, चितवत भामिनी ;
संत के प्रचंग 'पर्मी', मन्दर अनूप में ॥२॥

महा अलसाई, जो मायी रात-रति ;
पतिन नख अछैं दीसैं, कुच जोबन बहूत में ॥३॥

ऊँचे भुज करके जँभात, उतपात ;
ऐसें मानों, थाह लेत है सलिल तन रूप में ॥४॥

۲۹۹ - (کبت)

२६६ (कवित)

آچھے آچھے بھوکھن بن سب ۔ آچھے ہی سبے رُوپ
جُوتِ میں سو ۔ ایسو بناؤ ہے ۔ ۱
سج کے سِنگار سج ۔ کانہر کی پَورِھی جاے
جاکے دیکھبے کوں ۔ دیوتان ہُوں کو چاؤ ہے ۔ ۲
کیلی کل کام کے کلولن میں ۔ سوے کے دیکھیے
کِت 'پیمی' کب ۔ اَنوکھے بھاؤ ہے ۔ ۳
سُندریں نوِین ۔ سیت پُنج ۔ انگ کی گورائی
مانوں سیت گاگر میں ۔ بنو بیَن کو لکھاؤ ہے ۔ ۴

आछे आछे भूखन बसन सब, आछेही सबै रूप ;
जुवति में सो, ऐसो बनाव है ॥१॥

सबके सिंगार सेज, कान्हर की पौढी जाय ;
जाके देखबेकों देवतानहू को चाव है ।।२।।

केलि कल काम के कलोलन में, सोय कै देखै;
कित 'पेमी' कवि, अनूठै भाव है !३।।

सुन्दरी नवीन, सेतपुंज, अँग की गोरानी ;
मानो सेत गागर में, जो मैन को जमाव है ।।४।।

۳۰۰ - (کبت)

३०० (कवित)

دِنَن کی تھوری - اتِ گوری گوری سُندری
سو لاگت اُروج - جَیسے کمل کی بَونڈیا - ۱
جوبن اَدِھک - مَین نہ نپوَت سادھے !
باتن کو چنچل چھَیلی - اِترائے پھرے مَونڈیا - ۲
گج کی سی چال 'پیمی' - سُوئی سی چُبھت دِیٹھ
کینچی سی چلت جِبھ - ناہی یہ کنوڈیا - ۳
برجَے نہ مانت سو - اُر جھَے نینک !
کاکے جیہ کی گرجی ہَے ؟ درجی کی لَونڈیا - ۴

दिनन की थोरी, अति गोरी गोरी, सुन्दरी ;
सो लागत उरोज, जैसे कमल की बौंडिया ।।१।।

जोबन अधिक, मैन न नपवत साधै ;
बातनको चंचल छैली, इतराय फिरे मौंडिया ।।२।।

गज की सी चाल 'पेमी', सुई सी चुभत दीठि ;
कैंची सी चलत जीभ, नाहिं वे कनौड़िया ॥३॥

बरजे न मानत सो, दरजै नेंक ;
जाके जीय की गरबी है ? दरजी की कौंड़िया ॥४॥

(کبت) - ۳۰۱

३०१ (कवित)

لاج ہیہ کی جانئے - کِدھَوں لاج دھرائے دیہہ!
من کی سَودھانی کو نہ پُوجت ! سدھائیے - ۱
جَیسیں پیُو پُوت منُش - کوئے جانت نہ !
تَیسیں ہی ہَنست بول - بولت کبے کبے - ۲
کرودھ نہ کرت - اَپمان ہُو نہ من آئے
'پیمی' کب ایسیں نِت - سہاسِیل مَین بھئے - ۳
مَنْدنَین چلت اَو - لکھت نَین کورن تیں
دیکھو نہیں سامنے تیں ؛ سدھابُدھ اَورئے - ۴

लाज हिय की जानिये, किधौं लाज धराये देह !
मन की सवधानि को न पूछत ! सधाइवै ॥१॥

जैसे पिय पूत मनुष कोउ जानत न ;
तैसेंही हसत बोल बोलत कवै कवै ॥२॥

क्रोध न करत, अपमानहू न मन आवे ;
'पेमि' कवि ऐसें नित सहासील मैन भये ॥३॥

मुन्द-नैन चलत भो, लखत नैन कोरन तें ;
देखौ नहिं सामने तें, सुधाबुध भोर्‌ये ॥४॥

(کبت) - ۳۰۲

३०२ (कवित्त)

سوبھاہوُں لگے بھاکھے - چنچلاے باتن میں
آتن کی اوپ - دِن دِن ہی بڑھت ہیں - ۱
سُودھیں چتوت سوئی - نین ترچھوں ہی بھئے
آ لریں دو - اوسِ کے - پائی جات گت ہیں - ۲
ایسی ترُنائی - سستائی میں دِکھائی دیت !
پیمی' کب جیسیں - گھن تاڑت سہت ہیں - ۳
جیسے سیسی - بولت ہے میٹھے بول !
مدھو ہو تیں - امیں ہو تیں - تیسی سی لگت ہیں - ۴

सोभाहु लागी भाखे, चंचलाय बातन में ;
आतन की ओप, दिन दिन ही बढत हैं ॥१॥

सूधें चितवत सोई, नैन तिरछोंहि भए ;
आ लरें दो, अवसिके, पाई जात गत हैं ॥२॥

ऐसी तरुनाई, ससराई में दिखाई देत ;
'पेमी' कबि जैसें, घन ताडित सहित हैं ॥३॥

जैसे सीसी, बोलत है मीठे बोल ;
मधुहु तें, अमींहु तें, तैसी सी लगत हैं ॥४॥

(کبت) - ۳۰۳ — ३०३ (कवित)

سُندری نوین - جا کے نین مین چنچلائے
سوہت سنگار آچھے - گریواں مال کنٹھ سوں ۱

بینی میں مکت - کرکنگن - سوڈھار راکھے نوپر
چیرن راجیں ریسم کے - کنٹھ سوں ۲

سیام کے سہت - گھن دامنی نسنک جیسیں
پیمی کب آتر - ندان اُت کنٹھ سوں ۳

بادر کی کاری - اُٹھی گھن گھور - تا میں
دامنی سی کوند کے - سو لاگی پیہ کنٹھ سوں ۴

सुन्दरी नवीन, जाके नैन मीन, चंचलाय ;
सोहत सिंगार आछे, ग्रीवाँ मालकंठ सों ॥१॥

बेनी में मुक्त, करकंगन, सुढार राखे नूपुर ;
चीरन राजैं रेसम के, कंठ सों ॥२॥

स्याम के सहित, घनदामिनी निसंक जैसे ;
'पेमी' कबि आतुर, निदान उत्कंठ सों ॥३

बादर की कारी, उठी घनघोर, तामें ;
दामिनी सी कूंद के, सो लागी पिय कंठ सों ॥४॥

(کبت) - ۳۰۴ — ३०४ (कवित)

جام بیتیں رجنی کوں - سن میری سجنی
تو نیند کے گھل میں - سو گئیں جات پرے ۱

بدھناں کی ساچھی کین ۔ ساچنی کہے 'پیمی'!
تاہِ آچھے کر آچھے ہوئیں ۔ دِیٹھ جاگے سرسے۔۲
ایسی ابھرامتائی چھائی ۔ نہ بھلائی جات
کہا کہوں ایسی گئیں ۔ مانوں چھوٹی کرسے۔۳
نیکی تربینی ۔ اُر بنئی ہے!
دوئی گئی دِکھائی نیک ۔ بادِک کی جھرسے!۴

आम बीतैं रजनी कों, सुन मेरी सजनी ;
तू नींद के घुल में, सो कैसे आत परसैं !१

बिधिना की साछी कौन, सांची कहै 'पेमी',
ताहि आछै कर आछै होएँ, दीठ जागै सरसैं !२

ऐसी अभरामताई छाई, न भुलाइ जात ;
कहा कहूं ऐसी गई, मानों छूटी कर से !३

नीकी तिरबेनी, अर बनइ है ;
दुइ गई, दिखाइ नीक, बा दिक की झर से !४

(کبت)۔۳۰۵

३०५ (कवित)

جات ہی پینٹھن میں اِک گوارن ۔ آوت دیکھی تہاں دودھ والی!
تاچھن ایک سکھی سوں دُراو کہی ۔ کھلی ہیں نین نہ نیک سکالی!۱
پیمی بھنے ۔ اکلی میں رہوں ۔ ساس نند نہ جیٹھ جیٹھانی!۲
کیسے بھروں سبجی سو تو ۔ پیسہ بنا ہوں کبھی نکوا لی۔۴

आनहि पैंठन में इक ग्वारिन, आवत देखि वहां दुध वाली ॥
ताहिन एक सखी सुं दुराव कही, घुलिहैं नैन न नैक सकालो ?.

'पेमि' भनै अकली मैं रहूँ, सास नँनद न जेठ जिठानी ॥
कैसे भरूँ सबनी सो तो, पीय विना हौं भई नकवाली ॥

(۳۰۶ - (کبت

३०६ (कबित)

لیسیں کے نہور سوہیں - کور کور کینے سیام
لائے ہتے بام - تم کام ایسے کرے ہیں - ۱
کہی تو نہ جات - جیسو گات بیرات جات
بھوکھن جراؤ کے - سبے روپ ہرے ہیں - ۲
ایک بار ایسے - لوچمانس کو مینڈت ہے !
'پیمی' سب انگ واکے - بیکل سوں بھرے ہیں ۳
کہا کہوں آلی - اِنہیں بوجھے جو ! !
ایسے کوئ اتِ رسِک - ہنئے نئے ڈیٹھ پرے ہیں ۴

कैसे के निहोर सोहैं, कोर कोर कीने स्याम;
लाएहुते बाम, तुम काम ऐसे करे हैं ॥१॥

कही तो न जात, जैसो गात सीरात जात ;
भूखन जराऊ कै, सबै रूप हरे हैं ॥२॥

एक बार ऐसे, लोचमांस को मींडत है ;
'पेमी' सब अंग वाके, बेकल सों भरे हैं ॥३॥

कहा कहु' आलि, इन्हें बूझै जो ;

ऐसे कोउ अति-रसिक, नए नए दीठ परे हैं ।।४।।

(کبت) - ۳۰۷

३०७ (कबित)

دیاہو کے اور ناہیں - لاج ہو کے کھور ناہیں

یاتیں من ماہیں - جو رہت ہو اریں اریں - ۱

رُوپ جیسو چندرماں - سپوُرن دِکھائی دیت

گن کے ندھان - بن گن کیں لریں لریں ؟ ۲

سیٹھ ہو کی اُپمان - 'پیمی' کہا کہوں ایسو!

کلِ میں ملہائی جان - سیٹھ کی تریں تریں ۳

آچھی ابھِرامتائی - پائی ہے کنہائی!

(تم) سانچی کہو موسوں - کاہے بولت ہریں ہریں ۴

दयाहु के ओर नाहि, लाजहू के स्रोर नाहि ;

यातें मन माहि, जो रहत हो अरें अरें ।।१।।

रूप जैसो चन्द्रमां सपूरन दिखाई देत ;

गुन के निधान, बिन-गुन कैं लरें लरें?।२।।

सेठहु की उपमान 'पेमी' कहा कहूँ ऐसो ;

कलि में मलहाई जान, सठकी तरें तरें ।।३।।

आछी अभिरामताई पाई है कन्हाई ;

सांची कहो मोंसों, काहे बोलत हरें हरें ।।४।।

(کبت) - ۳۰۸ — ३०८ (कबित)

کومل جو پُہپ سی - پی لاگت ! !

سو دیہہ سی ستھول ناہیں - رت سے للت بنے سچھیں !

مت بھرمائے - اُپماں نہ تاکی - بن آئے !

بھولیں نر ناریں - دیکھ پورب اور پچھیں ۲-

پیمی کب ایسیں - تیرے پنکج سے پاین میں

نوپُر کی بانیں لے - گنجارت لچھیں - ۳

कोंमल जो पुँहुपसी, पी लागत ;
सो देह सी स्थूल नाहिं, रति से ललित बने, सुछमें ॥१॥

मत भरमाय, उपमाँ न ताकी बन आए ;
भूलैं नरनारीं, देखि पूरब और पछमें ॥२॥

'पेमी' कबि ऐसे तेरे पंकज से पायन में;
नूपुर की बानीं लै गुंजारत लछमें ॥३॥

(کبت) - ۳۰۹ — ३०६ (कबित)

رُوپ کھرے نکھرے اَت سُندر - لوچن لول سُدیس ہے بینی - ۱

انگ سنگار سُدھار بنائے - چلی سنگ لے سجنی سکھ دینی - ۲

سو توں بلوَت پہارت ہیں -(کب) پیمی منوج چڑھائے - پائے سینی ۳

ہائے نہ بھائی - بہائے بنے - ارسائے چلی - کرسائیل نینی - ۴

रूप खरे निखरे अति सुन्दर ; लोचन लोल सुदेस है बेनी ॥ —
अंग सिंगार सुधार बनाए ; चली संग ले सजनी सुख देनी ॥

सो तों मिलवत, निहारत हीं; 'पेमि' मनोज चढाय, पाय सैनी ॥
हाय न भायी, विहाय सबै ; अरसाय चली, करसायल-नैनी ॥

۳۱۰ - (کبت)

३१० (कबित)

کینے بہو جتن - نہ لاوے اُر !
دُور سی کرت سیام - جات ناہیں کُپ کے ؟۱
تم میں تُرنگ رُوپ - دَورت نہ چندِرکا میں
لِپٹ سُگندھ درُم - بھانوَر - مدھپ کے ؟۲
کاہے ناں کہت کانہہ - لاج کاج دوؤ جان
'پیمی' گت سوئی جو پرسِدّھ تیں - اَلپ کے ؟۳
کنیاں نِکرے جات - پائیں نہ سُنیں کہات
پائے مانہہ کڑھ جات - پانکھری پُہپ کے ؟۴

कीने बहु जतन, न लावै उर ;
दूर सी करत स्याम, जात नाहिँ कुप के ?१॥

तम में तुरंग-रूप, दौरत न चन्द्रिका में ;
लिपट सुगंध-द्रुम, भांवर, मधुप के ?२॥

काहे नों कहत कान्ह, लाज काज दोऊ जान ;
'पेमी' गत सोई जो प्रसिद्ध तैं, अलप के ?३॥

कनियां निकरै जात, पाएँ न सुनें कहात ;
पाय मांह कढ जात, पांखरी पुहुप के ?४॥

(کبت) - ۳۱۱ - ३११ (कवित)

پھوٗل بھئے سوٗل - دُکھ لاگت دُکوٗل !

من پھوٗل پرتِ کوٗل - نَیناں دھارا سی دھرت ہَیں-۱

سیام کے بچھوہ سے تیں - پنکج کلیں - کوس دیکھیے

مدھپ سوئی سادھو - جیہ دھرت ہیں-۲

گوکل کی گوپن - گوری گوری گاتن !

'پیمی' کُود کُود ساںورے کو رُوپلے بھرت ہَیں-۳

फूल भए सूल, दुख लागत दुकूल ;

मनफूल प्रतिकूल, नैनां धारा सी धरत हैं ॥१॥

स्याम के बिछोह ते तें, पंकज कली-कोस देखिबे ;

मधुप सोई साधु, जिय धरत हैं ॥२॥

गोकुल की गोपिन, गोरी गोरी गावन ;

'पेमी' कूद कूद सांवरे को रूपले भरत हैं ॥३॥

(کبت) - ۳۱۲ - ३१२ (कवित)

سیرو سریر سروور سو - کچ کنج کلی سی رہیں سب ٹھائیں-۱

مین کے جو اٹہر بھئے چکھو - بار سنْوا سوارے سبھائیں-۲

بینی بھئی تٹ 'پیمی' بھنت - سو ہنس جو دساں اَتِ بھائیں-۳

کام کے جار جرو جن کو تن - سندری دیت نرالی انہائیں-۴

सीरो सरीर सरोवर सो, कुच कंज-कली सी रहीं सब ठाईं ॥

मीन के जो अटहर भए चखु, बार सँवार सवारै सुभाईं ॥

बेनी भई वट 'पेमी' भनत, सो हंस जो दसनों अति भाई ॥
काम के जार जरो जन को तन, सुन्दरी देव निराली अन्हाई ॥

(کبت) - ۳۱۳

३१३ (कवित)

اِندُو مُکھی پیاری - ٹھاڑی اُردھ اٹاری
انگ (سوہت) سِنگاری - سوم لاگت ہے جامیں پَون ۔۱
تمکےٗ اُجیاری - چھبِ نیکی مدھراری !
ناہیں لائیےٗ (مدھراری) انگ باس تیں بسات پَون ۔۲
اُت نِس پال پُورے - چھب سوں اُدنت کینو
راہُو اِترات - (کب) 'پیمی' دیکھیں لاگے کَون - ۳
اِت نوین ناری - اُت کلا کو ہاری !!!
نِس بیتی سوچت ہیں - دوؤں بیچ گہوں کَون ۔۴

इन्दुमुखी प्यारी, ठाढी ऊर्ध अटारी ;
अंग सिंगारी, सोम लागत है जामें पौन ॥१॥

तमकै उजियारी, छवि नीकी मधुरारी ;
नाहिं लाइबे, अंग बास तें बसात पौन ॥२॥

उत निसपाल पूरे, छवि सों उदन्त कीन्हो ;
राहु इतरात, कवि 'पेमी' देखें लागे कौन !३॥

इत नवीन नारी, उत कला को हारी ;
निस बीती सोचवहीं, दोऊँ बीच गहुं कौन !४॥

کبت ۳۱۴ — ३१४ (कबित)

سوبھن پنکج ات . کنج بیچ !

پھولن کے نوتن کدمب . او لونگ کی بیل لپی - ۱

اُڑت پراگ او سہاگ اَت پیتم کو !

ٹھور ٹھور سور گیانی . بھانورے پھریں الی - ۲

ہوک اُٹھے تب ہی تیں . سوتن کے !

سجنی ری کوک دیت . کوکلا کلولن بھلی بھلی - ۳

نت نووناٸی ترنگ دیت . روم روم

انگ انگ کھلت . اننگ رنگ دمپت للالی - ۴

सोभन पंकज अति, कुंज बीच ;
फूलन के नूतन कदंब,औ लवंग की बेल ल्वली ॥१॥

उड़त पराग औ सुहाग अति पीतम को ;
ठौर ठौर सूर-ग्यानी, भांवरें फिरैं अली ॥२॥

हूक उठे तबही तें, सौतन के ;
सजनी री कूक देत,कोकिला कलोलन भली भली ॥३॥

नित नवनाई तरंग देत, रोम रोम ;
अङ्ग अङ्ग खिलत, अनङ्गरङ्ग दम्पति ललालली ॥४॥

(کبت) - ۳۱۵

३१५ (कबित)

چنتا کے کاٹبے کو . جتن کے راکھبے کوں . غوث صمدانی ہے . ۱

آسا من آیئے کوں - آلس مٹائیے کوں - آنند بڑھائیے کوں
قادر جیلانی ہے - ۲
دلدِت بِڈاربے کوں - پاپن جاربے کوں - دُکھ نِواربے کوں
قطب ربّانی ہے - ۳
گن گائیے کوں - ہِت چِت لائیے کوں - اِچھا من پائیے کوں
محبوب سُبحانی ہے - ۴

चिन्ता के काटबे को, जतन के राखबे कों, ग़ौस समदानी है ॥१॥
आसा मन आइबे कों, आलस मिटाइबे कों, आनन्द बढाइबे कों ;
क़ादर जीलानी है ॥२॥

दलिद्दर बिडारबे कों, पापन जारबे कों, दुख निवारबे कों ;
क़ुतुब रब्बानी है ॥३॥

गुन गाइबे कों, हित चित लाइबे कों, इच्छा मन पाइबे कों ;
महबूब सुबहानी है ॥४॥

III
ریختہ — रेख़ता

(کبت) - ۳۱۶ — ३१६ (रेख़ता)

کہ جب تیں پنت پاؤں کے - کیا بلہاری تن من ہم
ز پندِ دوست فارغ گشتم و از طعنِ دشمن ہم - ۱

کرم ملبو - ملک ہو رلِ ہیں - توں اِترائی نہ کر اے دل
کزیں بے طاقتی آخر - تو رسوا میشوی من ہم - ۲
برہ کی پیر نت داہے - بھیا یہ حال بن لالن!
گریبانم زدستِ عاشقی چاک است و دامن ہم - ۳
بتھا من کی ادِھک دوبھر - نہ بھاکھا جات ہے باتیں
نہ تابِ گفتنش دارم - نہ یارائی شنیدن ہم - ۴
کوئی دیکھے نہیں درشن - سلونا روپ ازیں غیرت
نمیخواہم شبِ مہتاب باشد روزِ روشن ہم - ۵
کٹیلے نین اتِ رزل - سو تجھ دیکھت نہیں مجھ تن!
بایں تقریب میخواہی - کہ باید زخم سوزن ہم - ۶
جو تن کی کھیہہ کوں - کیا رج سوں - ہدف باتیں!
کہ ابروئیت کماں دار است و چشمت ناوک افگن ہم - ۷

कि अब तें पतित पावन के किया बलिहारि तन मन हम्।
ज़ पन्दे दोस्त आरिज़ गश्तमो अज़ ताऽने दुश्मन हम् ॥१॥

करम मिलबो, मलिकहु मिलिहैं; तू इतराई न कर ऐ दिल।
कज़ीं बेताक़ती आख़िर तु रुसवा मेशवी मनहम् ॥२॥

बिरह की पीर नित दाहै, भया यह हाल बिन लालन।
गरीबानम् ज़ दस्ते आशिक़ी चाक अस्तो दामनहम् ॥३॥

बिथा मन की अधिक दूभर, न भाखा जात है बातें।
न ताबे गुफ़्तनश दारम्, न याराई शुनीदन हम् ॥४॥

कोई देखे नहीं दरसन सलोना रूप अपनी ग़ैरत।
नमीख़ाहम शबेमहताब बाशद रोज़े रौशन हम् ॥५॥

कटीले नैन अति निर्मल सो तुम्ह दीखत नहीं मुझ तन !
बईं तक़रीब मीख़ाही कि बायद ज़ख़्मे सोज़न हम् ॥६॥

जोबन की सेह कों किया रब सों, हयफ़ बातें।
कि अबरूयत कमांदार अस्त व चश्मत नावक-अफ़गान हम् ॥७॥

۳۱۷ - (ریختہ)

३१७ (रेख़ता)

سلونے رُوپ کی جگ میں سدا حرف و حکایت ہے !
کہاں لگ حسن کو برنوں - سو ایکو بدھ نہ غایت ہے - ۱
جو دیکھا رُوپ کے مُدھو ہے - بھیا زاہد بکل اب لگ
پریشاں حال از عقبا و جنّت - پُر شکایت ہے ! - ۲
ہمہ عالم درس کارن پھرے - چوُں شمع و پروانہ
کوئی تجھ وزد سوں واقف نہیں - وہ پی دُرایت ہے - ۳
کمر از موئے نازک تر کوں - کوں کچھ نہیں بُوجھے
تھوں پر جا بجا خوُبی بدن کی اتِ تنایت ہے - ۴
چمک مہتاب کی مکھ میں - لچک زُلفوں کی اندھیاری
ٹمکٹ تارے بھیئے لیکن - نہ آں موں یہ جلایت ہے - ۵
دہانت آبِ حیواں ہے - در آں ناہیں تنک ظُلمت
کرارے نین کجرارے - سو ابرو بال تابت ہے - ۶

در چشم من بگذرد گر - اُفتد مہا دُو بھر !
ولیکن قدِ نازک کوں - سدا دِل ماہنہ جانت ہے۔ ۷
چہ بنیادِ تنم را خاک - خواہی کرد شہ بہتر
کہ یہ بیچارۂ جاناں - فِدایت ہے فِدایت ہے - ۸
شہا از وصل خود محروم - و اسرن را سرن دیوو
کہ ایں جاں دادۂ عاجز - بچارا اشائت ہے - ۹
بھکھاری درس کے مردم - پھریں بے حال سرگرداں
سو ایسے بے حیا بُت (؟) کو زجاں کشتن روایت ہے - ۱۰
ندارد ہیچ غم دُنیا - و عقبےٰ کا ہرِل پیمی !!!
سو اِس کارن رنباہن - درمیاں اُفتادہ پایت ہے - ۱۱

सलोने रूप की जग में सदा हर्फ़ों हिकायत है।
कहाँ लग हुस्न को बरनौं, सो एको बिध न ग़ायत है ॥१॥

जो देखा रूप के मधु है, भया ज़ाहिद बिकल, अबलग।
परेशां हाल अज उक़बा व जन्नत, पुर शिकायत है ॥२॥

हमा आलम दरस कारन फिरे, चूं शम्मो परवाना।
कोई तुम दर्द सूं वाक़िफ़ नहीं, वह पी दुरायत है ॥३॥

कमर अज़मूए नाज़ुकतर कौं, कौं कज नहीं बूझे।
तहूं पर आबजा ख़ूबी बदन की अति तनायत है ॥४॥

चमक महताब की मुख में, लचक ज़ुल्फ़ों की अँधियारी।
मुकुट वारे भये लेकिन न क्यां मों यह जिलायत है ॥५॥

दहानत आबे हैवा है, दर आ नाहीं ननिक ज़ुल्मत।
करारे नैन कजरारे, सो अबरू बाज़ ताक़त है ॥६॥

दूर चश्मे मन बिगुज़रद गर. उफ़तद महादूमर।
वलेकिन क़द्देनाज़ुक को. सदा दिल मांह जान्त है ॥७॥

चो दुनियावे तनम रा ख़ाक ख़ाही कर्द शह बेहतर।
कि यह बेचारए जानां फ़िदायत है फ़िदायत है ॥८॥

शहा अज़वस्ले ख़ुद महरूम, व असरत रा सरन देवो।
कि इँजाँ दादए आजिज़ बिचारा अशानत है ॥९॥

भिखारी दर्स के मर्दुम, फिरें बेहाल सरगर्दां।
सो ऐसे बेहया कुत(?)को जजां क़ुरबन रिवायत है ॥१०॥

नदारद हेच ग़म दुनिया व उक़बाका, बदिल 'पेमी'।
सो इस कारन निबाहन, दरमियां वफ़ताहा पायत है ॥११॥

۳۱۸ - (ریختہ)

३१८ (रेख़ता)

بچیں سب پیر سوں چمن میں-جنہوں کا پیر جیلانی
کروں اُس نام کے اوپر سوں-تن من جیو قربانی - ۱
قطب ابدال کا صاحب - ولی اور غوث کا نایب
جنہیں نت حاضر و غایب - حبیب اللہ ہے ثانی - ۲
شریعت زیب تجھ دینی - طریقت جیب وا کینی!
حقیقت غیب سب چینی - زہے بے عیب گیلانی-۳

عرش کے کیل سب کانٹے ۔ ترس کے راہ ات آئے
مکاں اور لا مکاں ڈاٹے ۔ سو اسم اعظم شانی ۔۴
بڑی صورت بڑی کیرت ۔ سیرت بصیرت سوں
خرد استت کہاں جانے ۔ فراست راست حیرانی ۔ ۵
کہیں معشوق کر جاناں ۔ کہیں عاشق ستاں ماناں
کہیں خود عشق ٹھیراناں ۔ سنو لوگو سکھا بانی ۔ ۶
بچاؤ ۔ ریجھ ۔ جن پیارے ۔ سوں پیمی درس متوارے
ہمارے نین کے تارے ۔ کرو سیتل مہا جانی ۔ ۷

बचें सब पीर सों छिन में जिन्हों का पीर जीलानी ।
करूँ उसनाम के ऊपर सों, तन मन जीव क़ुरबानी ॥१॥

क़ुतुब अबदाल का साहब, वली और ग़ौस का नायिब ।
अर्वे नित हाज़िरां ग़ायब, हबीबउल्लाह है सानी ॥२॥

शरीअत ज़ेब तुझ दीनी, तरीक़त जेब वा कीनी ।
हक़ीक़त ग़ैब सब चीन्ही, ज़हे बेऐब गीलानी ॥३॥

अरश के कील सब कांटे, तरस के राह इत आये ।
मकां और लामकां डाटे, सो इस्मे आज़मे शानी ॥४॥

बड़ी सूरत बड़ी कीरत, सीरत बसीरत सों ।
ख़िरद अस्तुत कहाँ जाने, फ़िरासत रा(अ)स्त हैरानी ॥५॥

कहीं माशूक़ कर जानां कहीं आशिक़-सितां माना ।
कहीं ख़ुद इश्क़ ठैराना सुनो लोगों सुखा बानी ॥६॥

बचाओ, रीझि, अन-प्यारे, सों 'पेमी' दरस-मतवारे।
हमारे नैन के तारे करो सीतल महा-जानी ॥७॥

۳۱۹ - (ریختہ)

३१६ (रेख़्ता)

چمکے تیرے پٹ اوٹ میں مکھ رُوپ اُجیارا
جیوں سسِ بدلی میں ۔
بگذار کہ در رُوئے تو ۔ بینیم خُدا را !
اب سُونی گلی میں ۔ ۱
بہنیاں کی ڈولن ۔ پگ کی دھرن ۔ لٹک چلن کو
کہہ کیسے سنبھاروں
بالائے تو ناگاہ بر انگیخت بلا را ! ! !
نینن پُوتلی میں ۔ ۲
آواس کروں بدھ کی رچن پر ۔ جو رچی توں
کرُونا مئے سپُورن
برلوحِ تو نہ نوشت مگر حرفِ وفا را !
کامنی اولی میں ۔ ۳
نکسے ہوتے جب بن میں تیرے گات سُگندھن
پلٹے ہیں پون سنگ
خاصیت عیسے است ۔ مگر بادِ صبا را
البیلی آ پیہہ میں ۔ ۴

پھر ہنس - چتون تیکھی سوں - بان چلایا
عشق کے ہیے پر
شاہاں چہ عجب گر - بنوازند گدا را
کھنجن کی تھلی میں -

चमके तेरे पटओट में मुखरूप उजियारा,
ज्यों ससि बदली में।

बिगुज़ार कि दररूये तो, बीनेम ख़ुदारा,
जब सूली गली में ॥१॥

बतियां की डोलन, पग की धरन, लटक चलन को ;
कह कैसे सँभारूँ।

बाबाये तो नागाह बर अंगेख़्त बज़ारा ;
नैनन पूतली में ॥२॥

आभास करौं पिय की रचन पर, जो रची तौं ;
करुनामय सपूरन।

बर बोह तू न नविश्त मगर हर्फ़े वफ़ारा ;
कामिनी ओखी में ॥३॥

निकसे हुते जब बन में तेरे गात-सुगन्धन ;
लिपटे हैं पवन सँग।

नासियते ईसा(अ)स मगर बादे सबारा ;
अलबेलि आ पिय में ॥४॥

फिर हँस, चितवन तीखी सों, बान चलाया ;
इशक़ी के हिये पर।

शाहां व अजब गर बनवाज़न्द गदारा ;
खंजन की थली में ॥४॥

۳۲۰ - (ریختہ)

३२० (रेख़्ता)

گھر تج کے جا جنگل میں پری تب سمجھ پری
تن من میں پیتم کی آگ بری - تب سمجھ پری - ۱
موجوں کے پھیر کوں - (کہ) جو دلِ غیر بوجھتا
جب سِندھ کے بھنور میں پری تب سمجھ پری - ۲
تکیہ جو مخملی و دِگر سیج چھوڑ کے!
جب اینٹ زیرِ سیس دھری تب سمجھ پری - ۳
جت تت پھرے سے من کو تسلّی نہ کچھ بھئی
جب دِل کی کیل، ماچھندر اری تب سمجھ پری - ۴
کُنجِ خفی میں وصل ہوئی فِکر و غم نہ تھا
جب ہجر میں لگائی چھری تب سمجھ پری - ۵
بوجھا نہ عشقیا - ز خِرد - راہ پیم کا!
جب عِشق سُدّھ بدّھ ہری تب سمجھ پری - ۶

घर तज के जा जंगल में परी तब समझ परी।
तन मन में पीतम की आग बरी तब समझ परी ॥१॥

मौजों के फेर कों जो खिले गैर बूझता।
जब सिन्ध के भँवर में परी तब समझ परी ॥२॥

तकिया जो मखमली व दिगर सेज छोड़ के।
जब ईंट जेर सीस धरी, तब समझ परी ॥३॥

जित तित फिरे से मन को तसल्ली न कुछ भई।
जब दिल की कील माँझ करी तब समझ परी ॥४॥

कुंजे खफ़ी में वस्ल हुई फ़िक्रोग़म न था।
जब हिज्र में लगाई छुरी तब समझ परी ॥५॥

बूझा न इशक़िया, जो खिर्द, राह पेम का।
जब इश्क़ सुद्ध बुद्ध हरी, तब समझ परी ॥६॥

(سوال - مہاسنگ) - ۳۲۱ - ३२१ (सवाल—महासंगी)

پیت آرسی بمل ہے - راکھت سب کوئ جان
کپٹ مورچو لگت ہے - ہوت درس کی ہان ۔۱

पीत आरसी बिमल हैं, राखत सबकछ जान।
कपट मोरचो लगत है, होत दरस की हान ॥१॥

(جواب) - ۳۲۳ - ۳۲۲

३२२-३२३ (जवाब)

درسن درپن - مورچا - بے جاؤ بیوپار
شن سندھ میں رچی کئے - بجو بسے بستار

۳۲۳ - 'پیرا کے غرقے نمودہ بوڈ چمن رام'

दरसन दर्पन, मोरचा; – बेजानो ब्योपार।
सुम सिन्ध में जी किये; तजौ सबै बिस्तार ॥२॥
(३२३) 'पैराके राखें, नमूना बुमद् जपन राम'

(سوال-دوہرا) - ۳۲۴ - ३२४ (सवाल—दोहरा)

مو من کُندن سم بھیو - نگ اُوتّم تُمؔ نام!
سُرت جبرّیا نِت جرے - اَو کچھُو ناںے کام

मो मन कुन्दन सम भयो, नग उत्तम तुम नाम।
सुरत जरैया नित जरै, औ कछु मानै काम ॥

(جواب) - ۳۲۵ ء ۳۲۶ - ३२५-३२६ (जवाब—दोहरा)

آپے کُندن آپ نگ - آپے جرت جڑاؤ
چِنہہ اچِنہہ کے ناؤو - دھرت اکیلو بھاؤ۔
بَرن جوت اَو نین چھب - ناہیں آہِ سمان
موتی ناکر ہو رہے - کنچن پکرے کان!

आपै कुन्दन आप नग, आपै जरत जराव।
चिन्ह अचिन्ह के नांवो, धरत अकेलो भाव ॥

बरन-जोत औ नैन-छब, नाहीं आहि समान।
मोती नौकर हो रहे, कंचन पकरे कान ॥

(مصرع) - ۳۲۷ - ३२७ (मिसरा)

جال رندھ کِینوں متوں - 'پیمی' گھٹ اندھیار

(تمت-تمام شُد- رسالہ 'پیم پرکاش' حضرت شاہ برکات - قدس سرہ)

बाल-रन्ध कीनों मनों 'पेमी' घट-अँधियार ॥
(तमत,तमामशुद, रिसाला पेम-प्रकाश, हज़रत शाह बरकत कुदुस सरह)

(عریضہ) - ۳۲۹ ، ۳۲۸ — ३२८-३२९ (अरीज़ा)

روؤت رَین بِہانیں - پربھو جو - روؤت رَین بِہانی
کہا کہوں کچھو بن نہیں آوے - بِچھری تب مَیں جانی -۱
مَرَم پیم کا پیمی جانے - جِن نِس پیہ سنگ مانی
اَوَدھ آس کا انت نہ پاؤں - یہ دُکھ اکتھ کہانی -۲

रोवत रैन बिहानीं, प्रभुजू, रोवत रैन बिहानी ।
कहा कहूँ कछु बन नहिं आवे, बिछुरी तब मैं जानी ॥

मरम पेम का पेमी जाने, जिन निस पिय संग मानी ।
अवधि आस का अन्त न पाऊँ, यह दुख अकथ कहानी ॥

(اِرشاد) - ۳۳۰ — ३३० (इरशाद)

رَین دِناتیں نِکس جائے - تب کچھو بوجھے گیانی
دُبدھا دُکھ سبے بِسرائیو - سِندھو مِل گیو پانی

रैन दिनातें निकस जाय, तब कछु बूझै ग्यानी ।
दुबधा दुख सबै बिसरायो, सिन्धु मिल गयो पानी ॥

۳۳۱ - (کبت محمد شریف کنبو تخلص لٹھا گیانی)

३३१ (कवित महम्मद शरीफ़ कंबो, तख़ल्लुस लट्ठा ग्यानी)

سُدھا سوں کبت کین - بچھائیں مانو چادرے جارا
درِ رَوشن پہ ایسی بِگائی ہے -۱

جَے سوئی اُجیارو - تیرے نُور ہی کو چھائے رہو

یاتیں جوت اتِ - لاگت سوائی ہے - ۲

رویا کیسے پُتر - کیدھوں مو تن سے جر کاڑھے

پارے کی سی لہرلے کے گنگا جل آئی ہے - ۳

کہے لٹھا گیانی - دیکھو صاحب برکات جُو کے

باگ کی داؤدی - دیکھ چاندنی لجائی ہے - ۴ [illegible]

सुधा सों कवित कीन, बुझाएं मानों चादर से आरा ;
दरे रौशनपे, ऐसी निगाई है ॥१॥

जैसोइ उजियारो, तेरे नूरही को छाये रहो ;
यातें जोत अति, लागत सवाई है ॥२॥

रोगा कैसे पुत्र, कैधौं मो तन सें जर काढ़े ;
पारे की सी लहर लेके, गंगा जल आई है ॥३॥

कहै लट्ठा ग्यानी, देखो साहब बरकात जू के ;
बाग की दाऊदी, देखि चांदनी लजाई है ॥४॥

I. Notes on Introduction.

1. Raga Kalpadruma Ed. by Srikrishananand Vyasa in 4. Vols. pub. by Nawal Kishore Press, Lucknow. For one Husain Marheri, See Vol. 4. Cf. his Hindi song below, in line with the Sufi thought of our scribe – Husain Marheri.

लोग कहें तू भई बावरी, आपे लोग बौरानो रे।

पिया मेरा मैं पिय की सजनी, पिय हित को बिकसानो रे।

साह हुसैन फ़कीर रब्बानाँ, जंगल जाय समानो रे।

Both belong to Marherā and may be identical.

2. See مآثر الکرام p. 384. Our author must not be confounded with a writer of the same name. See ibid p. 351

3. Vide poem 318 and V. 14. Cf. دیوان عشقی

ــہ توئی کہ نامِ تو باشد محمد ثانی - توئی کہ یار تو گویند چار سو غوث

شاہِ من شاہ محی الدین است — رسالہ چہار انواع also

4. See, infra, note 7.

5. See note on verse 63.

6. رسالہ چہار انواع quotes, as below, from دیوان عشقی, and is there-fore written after it:—

باخودم جنگ است باکسے گفتگو درکار نیست - دیدہ حیران است دیگر جستجو درکار نیست

7. رسالہ معارف ہندی also quotes from دیوان عشقی - مراقبہ از خود رفتن ہم آغوشی است

This appears to be the last work of our poet. Note his Introduction to the work:—

فقیر حقیر برکت اللہ اُدیس حُسینی الواسطی البلگرامی
کہ از مدت در مارہرہ استقامت دارد - امثالِ ہندی
از زبان عوام می شنیدہ - چوں دید کہ رموزات
معارف و اشارت حقائق از ابہامی شوند پدید !
پس شرحِ آں امثال موافق وجداں و حال نمودہ
دریں مختصر گنجانید - نیازمند چوں اکثر اوقات گوشہ
اختیار کردہ و خیالات ملاقات از سر نوردہ
از خوف آنکہ تنہائی دیوانگی ایکروز سودا آویزد
ازیں راہ کاغذ را ہمدم خود ساختہ و قلم را محرم پرداختہ

8. Cf. Kalidas _ वागर्थाविव संपृक्तौ । (Raghuvanśa.1.1.)

9. For the principles of criticism of poetry, Cf. Gulshan-i-Rāz :—

رمد دارد دو چشم اہلِ ظاہر + کہ از ظاہر نہ بیند جز مظاہر
ز نابینائی آمد رای تشبیہ ! + ز یک چشمت ادراکات تنزیہ
تناسب را رعایت کرد عاقل + چو سوی لفظ و معنی گشت نازل
ہر آں چیزی کہ در عالم عیانست + چو عکس ز آفتاب آں جہانست
معنی چوں کند اینجا تنزل + ضرورت باشد او را از تمثل !
ولی تشبیہ کلی نیست ممکن + ز جستجوی آں می باش ساکن

نظر کن در معنی سوئے غایت + لوازم را یکایک کن رعایت

10 Cf V 20 and poem 242, line 5 जस कबित्त सुकवि ।

11. Arabic صُوفی – Greek, Sophist – Sanskrit, **Sva-Bhās-ita**, meaning one shining with one's own light, that is, one possessing a direct knowledge or intuition of God

12. Vide ترجیع بند revealing poets' freedom of thought & struggle to attain spiritual light:–

سالہا ہر در دل نالہ و افغاں کردم + دیدہ را بہر تماشائے تو گریاں کردم

گاہ در مدرسہ با حلِ معما جستم + گاہ از معبد ہا جلوۂ روئے جستم

گاہ از برہمن وگاہ ز مومن گفتم + حالت درد زہر پیر و زبرنا جستم

دوش زنار و مصلا دارم + سبحہ بگرفتم و از اسم مسمے جستم

قصّہ کوتاہ زکسے عقدہ من حل نشدہ + پائے در دامن و دامن بتہ پا جستم

از طفیلِ دلِ دیوانہ کہ بیتابی داشت + عشقیا تا زسر فکر چو خود را جستم

حالتے رفت کہ پنہاں ہمہ پیدا گشتہ

شور منصور زہر پردہ ہویدا گشتہ

13. See supra note 7.

14. Hindu derived from Sanskrit, Sindhu. Cf. Avesta, 'Hapta Hindu' (सप्त-सिन्धु); Hindu in Assyrian means 'Teak' supplied from India; in Egyptian the Indian 'muslin' used for covering mummies; in the Quran the word occurs as 'Sindus'

بندش meaning a woven texture; all pointing to the same unit India (Greek Indos).

15. For Hindi poetry, see my work भक्ति कुसुमाञ्जलि, for Urdu poetry saturated with sufi thought, Cf.

گر ہوا ہے طالبِ آزادگی! ✦ بندہ مت ہو سبحہ و زنار کا (ولی)

کس کی ملت میں گنوں آپ کو بتلا اے شیخ ✦ تو کہے گر مجھے گبر مسلماں مجھ کو (سودا)

نغمۂ عشق سے ہیں سبحہ و زنار بنے ✦ ایک آواز پہ دو ساز کے ہیں تار بنے (حسن)

شیخ اِس بت شکنی پہ نہ ہو اتنا مغرور ✦ تو نے توڑا نہیں اپنا بتِ پندار ہنوز (راسخ)

عشرتِ قطرہ ہے دریا میں فنا ہو جانا ✦ درد کا حد سے گزرنا ہے دوا ہو جانا (غالب)

کیا فرض ہے کہ سب کو ملے ایک سا جواب ✦ آؤ نہ ہم بھی سیر کریں کوہِ طور کی (غالب)

آفت ہے قید سبحہ و زُنّار جان کو! ✦ تارِ حیات میں نہیں یہ گتھیاں پسند (صبا)

اذاں دی کعبہ میں ناقوس دَیر میں پھونکا ✦ کہاں کہاں تیرا عاشق تجھے پکار آیا (محمد صادق)

دَیر کی تحقیر کر اتنی نہ اے شیخِ حرم ✦ آج کعبہ بن گیا کل تک یہی بت خانہ تھا (امیر مینائی)

ترکِ دنیا کے علایق تو کئے سب زاہد ✦ گر مناسب ہو تو اک ترکِ ریا اور سہی (حالی)

دیکھنا قیدِ تعلق میں نہ آنا آزاد! ✦ دام آتے ہیں نظر سبحہ و زنار مجھے (آزاد)

The essence of the teaching is that Islam built on توحید cannot isolate itself from the rest of humanity.

16. See appendix IV.

II. Notes and References on verses and poems in the Pem Prakash.

Verse (1) कनान—[illegible]—कहावत है कि चांद की चांदनी पड़ते ही यह कपड़ा फट जाता है।

(3) अलख—[illegible]—Cf. :— خداوند حقیقی را آں وقت بیند کہ خود را نہ بیند

Read कह for कहे or तु for तो—و از دنیا محبت ندارد

(6) زاحمد تا احد یک میم فرق است جہان اندر آں یک میم غرق است
(Cf. [illegible])

شیخ حضرت محمودی فرمود – خلق اللہ آدم علی صورتہٖ – یعنی حق آدم را بر صورت خود وهم فرمود انا احمد بلا میم یعنی احد م

Man in essence is divine :— Cf. the Platonic idea of the archetype of man in the mind of the Creator. Thus Ahmad or Muhammad = The concept of perfect man in the divine mind. Cf. Gita (15.7) ममैवांशो जीवलोके जीवभूत : सनातन :. also. Katha Upanishad-(3-1) ऋतं पिबन्तौ सुकृतस्य लोके, also Cf. Svetāsvatara Upanishad—(4-6) द्वासुपर्णा सयुजा सखाया:—

निर्गुण ब्रह्म (शून्य)........(احد) جلوہ ذات (لامکاں)........Transcendental reality

(nexus) म (माया)........میم (nexus) مایا........Nescience

सगुणब्रह्म...........جلوۂ ذات مکاں...........Immanence of God

लज्जा	पुरुष	विद्या	حیا	احمد	علم	Devotion	The perfect man	Knowledge
सत		नीति	صدق		عدل	Truth		Justice
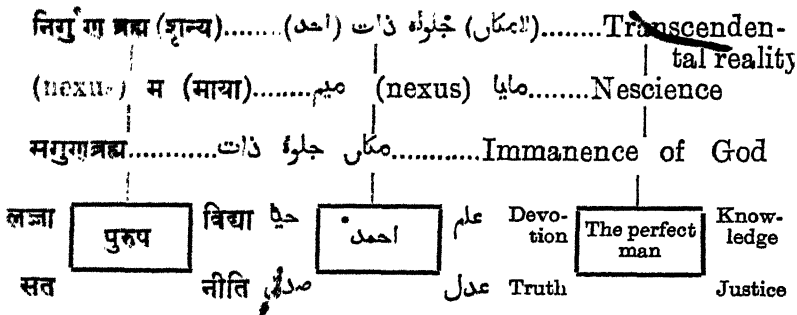
(7) पांचो پنچوں (लोगों), नबी خبر دینے والا (Prophet), नांह (नाथ) see V. 6 and 8, Cf. the Hindu idea of विष्णु पंचायतनम्

(8) The eternal human values personified :—
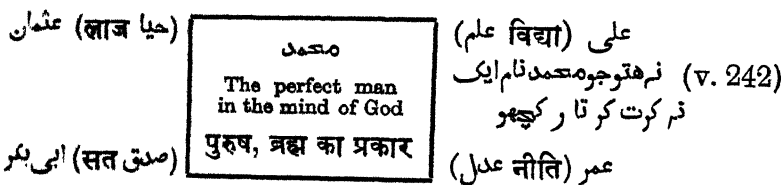
Vide, infra. vv. 174, 242, 243, 303. Note, Islam as Universal religion..

(10) Cf. our author in رسالہ سوال و جواب :—
صدق و عدل و حیا و علم ازیں چہار صفت اگر یکے گزاری انسان نہ باشی—ہر کہ صدق را گزارد آدمی نتواں گفت—اگر عدل را گزارد ہیچ نیست - اگر حیا گزارد - وائے بر زندگی او - اگر علم گزارد حیوان است

(11) ध्यान ज्ञान उपकार correspond to भक्ति ज्ञान and कर्म of the Gita, the three aspects of human consciousness—thinking, feeling and willing. नैन बैन नांमा स्रवन correspond to मत, नीति लाज and विद्या Cf. v. 8, above. Also denote the discipline of گوش و چشم و بینی و دہاں in Yoga, Cf. our author in رسالہ سوال و جواب
اگر درحالت شغل چشم را گزارد — کور دل است —

(14) Note the clever use of the word شاہ محی الدین for عبدالقادر جیلانی, as *Muhi* of *Din* (the protector of religion), in contrast with Aurangzeb (v. 16) the *zeb* of Aurang (the ornament of the world)–not mentioned here by his name شاہ محی الدین. The contrast of دین with the embellishments of the world is clear. The Arabic word دین derived as it is from the Iranian *Daina* may be traced to the Sanskrit root दै I.P.—to purify, (शोधने)—hence light, religion. हबीब = मौहम्मद साहब

(17) सिरी नगर = Belgram in Hardoi, distt. in the U. P. जहां साह नहीं, चोर—Cf. our author in چہار انواع—
سفر عوام چہ نویسد - خصوص مردمان ایں ضلع مارہرہ کہ در روز بہ نیئت رہزنی و در شب بقصد شب‌خونی مناز لہاتی میکند —

This is why I put comma after नहीं and not after साह which is also possible. The saint gives up the company of the selected ones at Belgram and comes to live with the thieves to mend their ways! Cf.

منشیں بہ بہشتیاں کہ آسودہ دل‌اند - با دوزخیاں نشیں کہ سوزے دارند (ابولخیر ی)

हम पूरब के पुरबिया indicates our poet's love for his country. (حب وطن از ملک سلیماں خوشتر)

(18) पुर पुरुष का=man of God. Cf. infra v. 54, جو or जो is redundant, Read—पुर पुरुष का होय।

(19) मद्दंग = नव + गत = 1000 + 9 + 100 = 1109 Hijri corresponding to A. D. 1697, the date of composition of the Prem Prakash.

(20) र्थि = उद्धि. सेनार = کشتی

(21) वहू मा कुम ....'He is with you, wherever you may be—' وهو معکم اینما کنتم

(22) فی انفسکم = तुम्हारी जातों में

(23) نحن اقرب (من حبل الورید) = हम ज़्यादा क़रीब हैं तुम्हारी रगे गर्दन से भी।

(24) ان اللہ بکل شیٔ (علیم) = अहलेइल्म यह कहते हैं, कि ईश्वर हर जगह है। रूई तार ज्यों चीर में—This is *Samavāya Karana* of the Indian Philosophy.

(25) Cf. the Indian प्रतिबिम्बवाद।

(26) لا الہ कोई नहीं है उपास्य या माबूद। الا اللہ = मगर ईश्वर। 'मन मन गंड स्था—' Be exceeding glad.

(27) आवागवन = प्राणायाम

(29) Cf. Gita 6 (16—18), 18 (51-53)

(30) गगन = ब्रह्मरंध्र سر سے مراد ہے

(31) कन्था—خرقہ, सुमरन تسبیح (33) तौला—ترازو, ग्यान—مراقبہ, مشغولی دरमन—دیدار, नग—نگینہ (اشارہ بہ شغل محمود است)

(36) हर-रंग = خدا کا ظہور. दीप एक ही भाय—
Cf. نمی دانم کہ ھندو یا مسلمانست شمع भाय (भाओ-قیمت) (value भाव-सत्ता). It is the same light everywhere.

(38) फ़िस्समवातवल् अर्ज़—आकाश और भूमि Cf. اللہ نور السموات

(39) लाल = دوست

(40) चोर = شیطان نفس

(43) नैनन आन टलाय—وسوسۂ عشق बरनैं = مژگاں

(44) पेन—दृष्टि (عین) Cf. our poet in ریاض عشق

بجز زاری نباشد کار بلبل - بہ بیند ورنہ بیند جلوۂ گل

(45) चिबुककूप—چاہ ز نخنداں (48) खोर (कहोर)—آواز

(50) घाय—زخم Cf............نمیدانم کہ عشقت بر کجا زد - بسر زد یا بدل زد یا بپا زد

(52) बिरह चाह—فراق و محبت. रण खम्ब—رزمگاه

(53) घोरा घोरा लरत हैं—Cf. Gitā (3.28)—गुणा गुणेषु वर्तन्ते।

(54) सुन्न (शून्य)— ذات بحت

(55) मद-सुरा—شراب خالص (مرکب) (56) पानप (Read पानिप—पानी)—آب و دانہ

तुही तुही नित बोल-Cf.-زہے پرستیدن آں صنم-ورنہ مرا ذوق هستی نبود

(59) सुभाय (स्वभाव)—خصلت (60) सिख (शिष्य) چیلہ, सारवा—تلم
दिरव (द्रव्य) دولت , महन्त—مرشد

(61) Cf. infra, v. 122. बिरह—अनल=آتش فراق (62) सल्लो—دراز

(63) Cf.-چوں شمع جاں گدازم تو صبح دلکشائی-سوزم گرت نبینم میرم چو رخ نمائی

The date and author of the Persian couplet is not known to me. The story goes that a dancing girl (ڈومنی) by name *Nuri,* who was asked by Nadir Shah to accompany him to Iran, had sung it in his presence in the court of Muhammad Shah. Nadir on hearing the couplet was so impressed with it, that he had withdrawn his orders to take her away with him. The Hindi verse of our author was composed in the time of Aurangzeb, that is, before Nadir had attacked India and the Nūri-incident had taken place. It is worthy of enquiry as to which of the two verses is an older one. Our author, of course, teaches here ,अद्वैतवाद or وحدت الوجود

(65) See infra v. 304, तिरबेनी के पाट—شغل محمودا In Yoga, the meeting-place of इडा, पिंगला and सुषुम्ना Cf. آنجاکہ دو گوشہ کماں است-سرے ازل وابد عیاں است, also Cf. Gita 8.10.भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्यसम्यक्। स तं परं पुरुषमुपैति दिव्यम्॥ The popular name for *Tribeni* in Yoga, is *Triputi.* Re Tribeni, Maulana Aḥsan in his introduction to مجمع البرکات quotes on the authority of Sāhib-ul-Najāt an incident from the life of our author, as below :—

آں اثنیت عرض کرد کہ فقیرم - از دوارکا می آیم - ارادہ تربینی دارم -
فرمودند کہ از تربینی کہ در خود داری غسل کردہ ؟ گفت نے !

(68) षट्दर्शन—Six Systems of Indian Philosophy—طریق خدا

(70) मर्ग—ماڑگی अग्यान = अज्ञान (71) पांचो-(पंचों) اے شخصو ها पांचों five senses (72) भौनन—भौंकना.

(77) नौ दुर्गा نو پرستش (78) करेर = غالب Cf. infra, verse 2, poem 221–A beautiful use of the simile दीपक तरे अंधेर। See infra poem 221.

(80) मद्दा—وعدہ (82) गादां—کیچڑ काय (क्यों ?)—برائےچہ

(83) न goes with both चलो and छाड़ो.

(84) मार—عشق (85) जुनहया (Sansk. ज्योत्स्ना) چاندنی

(92) मरमांध—تیر کھینچ کر, सनुवें वांकै—هاتھہ دھوکر

(94) पल पल बारह मास—یک یک پل بارہ ماہ

(97) मेख (शेष)—سانپ (98) वँहिगँ—بغل گیر

(99) कोह (क्रोध) غصہ (101) ऋनियां قرض دار, ब्यौहरा (व्यवहारी)—قرض خواہ

(102) संग डोरत नंदलाल Cf. وهو معکم اینما کنتم as supra in vv. 21, 23.

(105) रंचक—थोड़ी—اندک, सोंह—دوست

(106) पर-लौं پل بھر میں, परलौ—قیامت

(107) Cf.—कहा करूं वैकुण्ठ ले, कल्पवृच्छ की छांह।
अहमद ढाक सुहावने, जहँ पीतम गल बांह॥

Ahmad of this verse, dated 1640 A.D., may be the same as mentioned, infra, in Verse 182, 183, as the *guru* of our poet. Also Cf. our poet's own verse in مثنوی ریاض عشق—

مرا از دوزخ و جنت نہ کارے - همیں دانم کہ ما باشم بہ یارے -

(108) जमाल (جمال)—शिवरूप, जलाल (جلال)—उग्ररूप, रुद्र.

(110) जियजान Cf. the Upanisad—प्राणस्य प्राण: Cf. Ahmad's Verse—अहमद गति अवतार की कहत सबै संसार—
बिछुरे मानुष फिर मिलै, यहै जान अवतार।

(111) ०दे चुके—درراہ عشق. Cf. موتو اقبل ان تموتوا

Verses 111 to 113 are true flashes of intuition pointing to victory over death 'O Death! where is thy sting?'

(118) Cf. Ahmad's verse quoted by our author in رسالہ چہار انواع—

अहमद नखसिख पिउ बसैं, रोम रोम तन मांह ।
हौं नाहीं हौं नाह री, हौं नाहीं हौं नांह ॥ also note Verse 125.

(121) जील—زنجیر (**122**) Cf. verse 61 (**123**) कूक—بآواز بلند

(127) लोकंजन = سرمہ By application of this collyrium in the eye, man becomes invisible to the world. See infra V. 258.

(129) Cf.—هم خدا خواهی وهم دنیا و دین (**131**) Cf. Gita 2, 14.

(132) आँह = अहंकार—انا نیت Cf. Kabir :—
जब हम थे तब तुम नहीं, जब तुम हो हम नाईं ।
पेम गली अति साकड़ी, जामें दुइ न समाई ॥

(133) فليضحكو (كثيراً) وليبكو वलयबकू (कसीरन्) फ़लयज़्हकू (Quran)
चाहिए वह रोएं (ज्यादा) और हँसें कम ।

(134) هُدیً لِّلمُتَّقِین—वह हिदायत है ईश्वर से डरने वालों के लिए ।
لاریب—इस में शक की गुंजायश नहीं ।

(135) یومنون بالغیب—(अदृष्ट पर श्रद्धा रखने वाले-غیب پر ایمان رکھنے والے)
आंख मिचौनी—Inshā in دریائے لطافت has rightly pointed out that آنکھ مچولی as uttered in Delhi, is pronounced as آنکھ مچونی round Lucknow. Here it signifies the Yogic practice—اشارہ بمراقبہ

(136) مَن یَّهدِی اللّٰہ जिस को ईश्वर सीख दे-جسکو اللہ هدایت کردے
فلا مُضلّ لہٗ—उसे कोई भटका नहीं सकता—اُسے کوئی گمراہ کر
هادی هم اوست ومُضل هم اوست और न दूजा कोय—that is, نہیں سکتا
Read मुज़िल्लहु. ف is the scribe's error for ض in 'مُضل'

(137) مَن یُّضلِلہ—Read मन युज़िल्लहु—جسکو وہ گمراہ کردے (जिस को वह भटकादे) فَلَا هادیَ لَہٗ—اسکو کوئی هدایت کرنے والا نہیں
(उस को कोई सीख नहीं दे सकता) Cf. Rigveda 10.125.5- यं कामये तं तमुग्रं कृणोमि—also Gita (18.61) भ्रामयन् सर्वभूतानि ॥

(138) (Hadis)-من عرفٓ نفسہ-जिसने अपनी आत्मा को पहचाना- فقدعرف ربہ-جسنے اپنی ذات کو پہچانا-उसने पहचान लिया अपने पालनहार को اُسنے پہچان لیا اپنے پالن ھار کو Cf. our poet's own verses in ریاض عشق

خدا داند کہ خود بیں است واصل – زخود بینی خدا بینی است حاصل
خودی کز خود بود آں خود نمائیست – خودی کز بے خودی آید خدائیست

(139) عرفت ربّی—'मैं ने पहचान लिया अपने पालनहार को (مقولہ حضرت علی) میں نے پہچان لیا اپنے رب کو Cf. the Mahāvākya–अहं ब्रह्मास्मि For, سنو - کہو - دیکھت, the three stages of realization of the self Cf. the Brhadāranyaka Upanishad, श्रोतव्यो, मन्तव्यो निदिध्यासितव्यः, अयमात्मा वा अरे द्रष्टव्य : ॥ چندا چند ھی دیکھیت—चांद चांद ही से दिखाई देता है दीपक से नहीं—یعنی ماہ از ماہ دیدہ میشود - واز چراغ دیدہ نمیشود— Compare the Vedantic theory of perception• according to which perception is based on the recognition of Self by the subject in the object.

(140) منؔ عرف ربّہٗ—जिसने अपने आप को पहचाना।
کلّ لسا نہٗ—उस की ज़बान गूंगी हो गई।

The Arabic word کلّ is the same as the Sanskrit root कल्ल-(I conj.) ,अव्यक्ते शब्दे। कल्लते। Note, अशब्द इति स्वामी, अशब्दस्तूष्णींभाव इति च—To remain silent. It indicates the ancient contact of the Aryas with the Semitic–speaking people.

(141) طاَل لسانہٗ-उस की ज़बान लम्बी होगई, वक्ता और कोय— مراد از خدا تعالي

(142) طال کلّ-as above व्याख्यान करने वाला और चुप بقا. مراد از اھل اللہ corresponds to the Upanishad- सर्वं खल्विदं ब्रह्म and فنا to नेति नेत्यात्मा-اثبات و نفی

(143) تشبیہ-सगुण-(ظاھر), تنزیہ-निर्गुण(باطن) बिनान-بیان (वर्णन)

(144) तशबीह–مرتبہ تقیّد (उपाधि सहित सत्ता)
तन्ज़ीह–مرتبہ اطلاق (उपाधि रहित सत्ता)

(145) अहमद صلے اللہ علیہ وسلم क़ुद्सी (قدسی) ख़ुदा कीं तरफ़ से बज़बाने रसूल जो हदीस कही गई है ॥ हदीस—सुन्नत—خبر رسول

(147) देह-देवरा (शरीर रूपी मन्दिर) see supra verse 69. ता में दोउ तरंग یعنی در بتخانہ جسم ہر دو چیز است—یک جسم کہ مراد از تشبیہ است – دویم قلب یا روح کہ مراد از عالم تنز یر است ۔

(148) Cf. Gita क्षेत्र क्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानम्

(149) Cf. ہزاراں موج خیزد ہر دم از وے۔نگردد قطرۂ ہرگز کم ازوے—گلشن راز also see v. 167.

(150) दिवस मिन्त की सीख है, रैन राम के भेख–In this line the poet teaches that Islam and Hinduism are two aspects of the same Reality and are *one* in essence. मिन्त=मित्र–محمد صلعم ; राम=خدا تعالیٰ Cf. گلشن راز سیاہی گربدانی نور ذات است ۔ تباریکی د رو ں آب حیات است ۔ and the Rig-Veda, Nāsadiya Sukta–तमसा गूढमग्रे The sources of light are hidden in darkness. Thus 'darkness' of Hinduism which is God's own light deserves the same respect as Islam, the light of His friend, the Prophet.

(151) बाहर–ہوالظاہر भीतर–ہوالباطن, बाहरी लोय–ظاہربیناں Cf. in Hindi the Vedantic teaching.—जो पिंडे सो ब्रह्मांडे and *vice versa.*

(152) निहुरावे–झुकावे سیماہم فی و جوہہم....اثرالسجود—उन के चेहरे में है निशानी उन के सिजदे की। See infra v. 185 परम जोति–نور ذات الہی

(154) अघाय—तृप्त होना نہ سیر ئن اورا Cf. Gita 3,37—विद्ध्येनमिह वैरिणम् (ibid) 3,43– जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम्।

(155) also Cf. v. 159.

(157) बहु (बहू—वधू) Cf. یار درخانہ و ما گرد جہاں میگردم

(159) ज्यौनार—خوردن

(163) Cf. Mirā Bāi—अंसुवन जल सींच सींच प्रेम बेल बोई।

(164) گوئے میدان—मैदान की गेंद, जिसे पोलो के खेल में पकड़ने दौड़ते हैं।

(166) Cf. the Upanishad—**स्वाराज्यमाप्नुहि, तत्वमसि** ! That Thou art ! See infra poem 220 V. 4—तू राजा—(कोत—رشته) **(167)** रंग रंग लहरें उठे—Cf. the Vedantic theory of the Universe as **स्वभाव ब्रह्म** । **(168)** For करयो read कर्यो with य slurred away.

(170) डेरापार—یعنی کوچ از جہاں **(173)** (ثَنَاءَ کَ) لَا اُحْصِیْ (Hadis) मैं तेरी तारीफ़ का इहाता नहीं कर सकता । "صُمٌّ" "بُکْمٌ"—बहरे गूंगे

(174) (وَاَنَا سِرُّہٗ) الانسان سرّی (Hadis according to Sufis) **इन्सान मेरा राज़ है और मैं उस का राज़ हूं**. Cf. the Brihadāraṇyaka Upanishad 2. 5. 1. (मधु विद्या) **अयमात्मा सर्वेषां भूतानां मधु, अस्यात्मनः सर्वाणि भूतानि मधु** ॥

(175) ھٰذَا رَبِّی—यह है मेरा ख़ुदा । حضرت ابراهیم کا قول—Seeing the moon and the stars, Abraham had said it. For the allegory of, मन 'मूसा' तन 'तूर' सम (Exodus 19,18) Cf. our author in دیوان عشقی

جسم ما طور است و جاں موسٰی است میدانم یقیں۔ صد تجلّی مینماید نالۂ پُر شور ما

(176) The Deluge mentioned in the Satapatha Brāhmana, the Avesta, the Sumerian, the Babylonian and the Hebrew writings and the Quran is here allegorized. (Noahs' deluge). **(177)** सचान—باز و شکره तांबो—طعام अहेरो شکار **(179)** किंसी (कृषि) کھیتی **(180)** पाटिका—تختی۔لوح. पेमचटसार—مکتب عشق **(181)** हरी हरी—هر هر گفتن हरी हरी—موت خود مرده شد— मरी मरी— جسم काम(काया) تازه و سرسبز

(182) 'अहमद महम्मद' (احمد محمد) I render it as—احمد بن محمد, Ahmad the son of Muhammad who is referred to by Mir Gulam Ali Azad in his مآثر الکرام on p. 250, in an account of Ziaullah Belgrami as below :—

وبا جناب سید احمد بن محمد کالپوی قدس اللّٰه اسرارهما غائبانه عقیدتی بهم رساند و ایں بیت به نظم آورد— کالپی مکه بلگرام یمن۔ اے تو احمد منم اویس قرن

This Ahmad (bin) Muhammad is definitely stated as his *guru* by our author in the next verse no. 183— تا گرُ کے هم داس. Compare Mir Gulam Ali in his account of our author on p. 248–249 of مآثر الکرام,

"در اوایل حال دست بیعت بجناب سید مربی بن سید عبدالنبی بلگرامی داد – وازعنفوان سن تمیزی تا مبادی ایام کہولت بخدمت سید العارفین میر سید لطف الله بلگرامی سعادت اندوخت...و سند خلافت و اجازت اخذ نمود.
وبه دارالولایتہ کالپی شتافتہ از خدمت مخدوم زاده عالیجناب شاه فضل الله بن میر سید احمد بن میر سید محمد کالپوی...مثال اجازت و خلافت گرفت –

Our author devotes not less than 21 verses (182–202) in praise of his *guru*, Ahmad (bin) Muhammad of Kalpi; Also Cf. poem 266, verse 3. This Ahmad may be identified with the Sufi poet in Hindi, of the same name, who lived in 1640 A.D. and was thus, at least twenty years older than our poet! His ideas are reflected in our poet's own compositions. See notes, on verses 107, 110,118 and 211. Our poet addresses him in his work—دیوان عشقی as Shah Kālpi—

روز ازل نصیبه عشقی براه حق – باشاه کالپی همه پیماں نوشتہ اند

(184) The poet attempts to reform Hindi poetry for a spiritual purpose by transfiguration of its style of composition known as नख सिख (سراپا) commonly applied to women treated as objects of pleasure.

(185) سیما هم See supra, note, 152.

(186) قاب قوسین—दो कमानों के बीच का फ़ासला—اشاره بمراقبۂ کبیر

(187) بے یبصر—वह देखता है. सैन (संकेत)—اشاره

(190) सुहत—(सोहत—शोभित) इंगल—دست راست دم آفتابی
पिंगल—دست چپ ماهتابی (اشاره به شغل نصیرا)

(191) بے ینطق—वह बोलता है मेरे जरिये। (مراد از شغل کہ سلطان الا دشوار است)

(192) अनहद (انهد)—अनाहत The sound that a Yogi hears.
بے یسمع—वह मेरे जरिये सुनता है
القی السمع—मैं कान लगाता हूं (می پیوندیم بگوش)

(193) Read جانئے for جائیۓ **(194)** نحن اقرب see supra verse 23

(195) अवनि गगन — زمیں و آسمان दिपै—روشن

(196) ईठ (इष्ट) دوست **(197)** ब्रह्म-अगन (जठराग्निरूप)

(198) लांक—کمر नीठ (निष्ठा) وابستہ **(200)** چلتا ہے یمشی चलता है
(جو لوگ خدا کے بندے ہیں وہ زمین پر نہایت عاجزی سے چلتے ہیں)

(203) साछ (साची) قسم **(204)** कंवल (مراد اعلےٰ) मधु (مراد ادنےٰ)
सानी—آلودہ दीनानाथ—(تکئہ عاجزان)

یعنی دینا ناتھ کہ محبوب است خوب بدرد مارسید و خوب سلوک و شفقت کرد
کُبجا نام زنیست کہ کرشن در متھرا براو عاشق—(कुबड़ी) - कुबजा
در خانہ خود آورد و کوبری از راہ طعن آنرا گویند ۔

The allegorical meaning is that God accepts the humble who *bow down* (कुबजा)

(205) अवध-निबंधा—وعدہ ऊंचो कंधा—بالا دوش بلند و सर-संधा—تیر کشیدہ
°संधा راہ-سوراخ लट—عاجز شدہ कूबरी (कुबड़ी)
یعنی ہمے وقتے کہ خود ہر (معشوق حقیقی) فریفتہ شدہ و عاجزو عاشق زار
براں کُبجا شدہ چہ باید گفت)

"A Symbolism of God's love for man."

(206) मूर—علاج , कूबर काढ़े (झुक जाएं) خم بر آریم

(207) गई—गति, पियाग-प्रयाग line 5–
یعنی اُودھو چوں بطرب شدہ - پیغام فراموش کرد

(208) लच्छ (लक्ष्मी) دولت अनख (क्रोध) غصہ

(209) Line 1, 2,3-प्रतिबिम्बवाद or आभासवाद. For जिमि दरपन मध Cf. Katha Upanishad 6.5. (यथादर्शे तथात्मनि) For घन में सूर दुरत नहि कबहू–Cf. ریاض عشق
اگر پنہاں شود درابر خورشید-نباشد ذرّہ راازھستی امید
संपुटकंवल (در بستہ شدہ) मिलिन्द بھونرا (ایں کمال وصال است)
जप तप जोग तजौ Cf. Gita 18,66. सर्व धर्मान् परित्यज्य.......

(210) Verse 2. पाप पुन्न—عیب و ثواب Cf. Gita (18,66) सर्वधर्मान् परित्यज्य ॥ پیمی سو جن مُکت نہ پاوے-جن کرجانے دوئے
also Cf. Katha Upanishad Ch. IV :—
मृत्योः स मृत्युमाप्नोति य इह नानेति पश्यति From death to death, he goes who sees as if there is difference here.

(211) बूंद समुन्द समानो, Cf.—Ahmad's verse: बुन्द समुन्द समानो यह अचरज कासे कहौं। हेरनहार हेरान अहमद आपी आप में॥ साध (साधु کامل) समाध (समाधि, लगन مراقبہ)

(213) बिरह कलेस—درد فراق . Cf. ریاض عشق
غم ایں جا تاچہ گویم شادی تست – خرابی باعث آبادی تست
خزاں خودیک نویدے بہاراست – حصول بیقرا ریہا قرار است

(214) कांच मन्दिर—شیش محل दिब्ब दिष्टि (दिव्य दृष्टि) نگاہ باطن
मृग मरीच—سراب निखारूं (समझाऊं) صاف کنم و فہما نم
प्रसन्न मन—تسکین دل (देह देवरा) Cf. دیوان عشقی
می نسازم باکسے جز خویشتن شعلہ و پروانہ و ہم شمع درین فانوس ست

(215) पांच—the five senses, पचीस–twenty-five Categories of the Sānkhya, which constitute the world.
भांवर दे—To wed by going round the Fire of Love. The mystical marriage of the soul with the Lord. सुन्न मन्दर (शून्य मन्दिर) ذات بحت चौदह पांच उनीस هفت طبق آسمان–هفت طبق زمین–چہار عنصر–پنجم ہوا भूमि आकाश के सात सात लोक तथा पांच तत्व। अगतिनगति بےگت را گت دهد सूगत (सुगति–نجات) अरीस–ناقص करवट—(काशी करौत-a mediaeval Hindu custom of religious suicide) सेवा–ریاضت खीस—برباد **(216)** बूझ–معرفت साधनाँ–عارفان

(217) सरी (पूरी हुई برآمد) मया—مہربانی घरी—ساعت

(218) پیری—पीली। कदरी बदरी—کیلا و بیر Cf.—

कहु रहीम कैसे निभै, केर बेर को संग।
वे तो डोलत सहज ही, उन के फाटत अंग॥

The reading गदरी बदरी would mean—ابر غلیظ

(219) नारी (नाड़ी–نبض) उपचार—علاج

(220) سات محل—सात लोक। स्याम और पीत—The three *Gunas* that constitute nature Cf. Gita क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयोग also Katha Samhitā: राडसि सम्राडसि—تو راجہ

(221) दीपक तरे अंधेरी, see v. 78.

(222) सुगुरा—صاحب مرشد पर–the Beyond. मया—(माया) مایا

(223) लाहा (लाभ) نفع हटवार—دوکان **(224)** सुरत—ध्यान (یوگ)

(225) May also refer to the poet's *own* domestic worry at some stage in life.

(226) Line 1, Cf. هر کہ یافت آں از عشق یافت **नवारे**—کشتی
वाघांहै—آں طرف, अवगाहैं—ورق گردانی نمودیم, पेमी—صاحب عشق
Cf. زخود رفتن هم آغوشی است—دیوان عشقی

(227) आपन खोय आपको पावें । आपन = خودی आप = خود
(आत्मा) Cf. the doctrine of فنا with the Buddhist teaching of Nirvāna. The simile of the 'seed' is originally Buddhistic; also Cf. Matthew (10.39) 'He that loseth his life for my sake, shall find it.' दूजौ नहीं प्रसंग (واسطہ) Cf. Gita VI (29-32). Another reading may be तब बूझै या भेदहि पेमी (see Introduction) **(229)** भौनायक (भवनायक—مالک) काम—عشق **(230)** आवागवन (प्राणायाम—حبس دم) **(231)** ताजन (कोड़ा) – تازیانہ Cf. ریاض عشق -
عروض و قافیہ جز درخرد نیست۔چو عشق آں جا تمیزے نیک و بد نیست

(232) कोरी—تھیلی अम्रत = अमृत, भाजन—ظرف ब्यौपारी जन—خریدار حسن
रकौती (रखौती-دھروتی حسن کی) बिसाह—خرید Take Beauty by giving Love. See infra verse 282, line 4.

(234) उधार (उद्धार) نجات , उधार — مت کر کل کل یعنی اُدھار

(235) उद्वेग—گھبراھٹ परसबौ (स्पर्श) وصل, अनखात—इतराये हुए. A poetic description of the poet's own state of union in *Samādhi*. **(240)** मिहिर कुँज(Solar plexus, in Yoga) मिंहिर (मित्र-the sun).

(241) भगत बनाये—سوانگ رچا **(242)** The style is majestic, according to the subject treated here. जस कवित सुकवि·······As the poet brings out a poem from within so is the Universe an act of unfoldment from within. Cf. येन विश्वसितं वेदाः, Cf. also, Mundaka Upanishad — यथोर्णनाभिः सृजते···तथाऽक्षरात् संभवतीह विश्वम् । also, Katha Samhitā (34) येभिर्वाचं पुष्कलेभिरव्ययन् । For نہ هتو جو محمد نام ایک نہ کرت کرتار کچھو See supra, notes on vv. 6 and 8, and on v. 174—Cf. Hadís) الانسان سری وانا سرہ and मधुविद्या in Brihad.

Upanishad (5-13)—इदं मानुषं सर्वेषां भूतानां मधु, अस्य मानुषस्य सर्वाणि भूतानि मधु, यश्चायमस्मिन् मानुषे तेजोमयो ऽमृतमयःपुरुषः,..........अयमेव स योऽयमात्मेदममृतमिदं ब्रह्मेदं सर्वम् ॥ This is the only philosophical interpretation that I could think of the above line.

(243) See supra note on vv. 6, 8, 174, 242, and infra 303 line 2 man in essence is divine. सस्तदिशत—Iranian شش جہت—Vedic षट् दिशाः—six quarters, कलकल-ہر لحظہ, कल (मधुर) شیریں

(244) तीरथ—معبد, अना—Arabic انا (میں) आत्मा, सुन्न-समुन्द (शून्य समुद्र) ذات بحت **(247)** For line 2, (नट ज्यों चढ़त है) Cf. Kabir's song 'साधो मन को कैसे लगावे, जैसेनट.......'

(248) कमल सहित अलि Eyes compared to lotuses and the eyelashes to rows of black-bees. **(249)** मथ (मन्मथ) عشق **(250)** तामरस (कंवल)

(251) बिरंचि (ब्रह्मा), गाथ (गाती) لوزھنی

(252) कुंज कुंजन को भीजिबो—حالت مراقبہ (समाधि में ईश्वर-सायुज्य) a mystic state of union with God (At-one-ment)

(253) भूलौ धन सरन को सोचिबो Cf. Gita—सर्व धर्मान् परित्यज्य (18-66)

(254) A mystical experience. नैरात (नृत्य) ناچ, For निहचै पठातरीभ्, रीभै पठात है Cf. our author's رباعی in دیوانِ عشقی

درتن چو تفحص بکنی جاں پیداست۔ درجاں جو تجسس کنی ایماں پیداست
گر نیک نظر کنی در ایماں عشقی۔ بینی بینی جمال جاناں پیداست

(256) Sati, a lotus-flower blossoming in fire! In Love, the terrible changes into beauty, and suffering into joy. A masterpiece of poetry! **(257)** कौंच (कवांच—a creeper) **(258)** Conquest of death, Cf. supra vv. 111 to 113. लोकंजन (see supra v. 127.) **(259)** आतन (Skt. अतनु) عشق **(260)** लटकी—فریفتہ ہوی

(261) सुर-सुर के संवार جلوۂ الہی Cf. مامقیماں

گاہ جہو دیم و گاہ زنا ریم ۔ گاہ ترساو گہہ مسلما نیم
کر بچشمان دل مبیں جز دوست۔ ہرچہ بینی بداں کہ مظہر اوست

भरमंस्त—A feminine mannerism of the age, Cf. — دریاے لطافت (انشا)

(**262**) गोरख जागै استقامت عشق (**264**) Read नातो (ناتو) for नाती–ناتی कान्ह को नातो सदा अनुरागै–Be loving to all, for all are related to each other in God's family. (**265**) The *loving* God is always in pursuit of man, कारी (Pers.) زبر دست (**266**) Similarly, in the Yoga Vasistha, Guru Vasistha fails to instruct Rama on the subjective experience of the Unity of Self. Cf. the Brihadāranyaka Upanishad विज्ञातारम् वा अरे केन विजानीयात् । मैन — تیر—عشق سर— सुर — مرشد Cf. our author's verse in دیوان عشقی

اندراں صحرا کہ شیراں را گزر گاہ است وبس
عشقیا راهیش ز شاہ کالپی پرسید نیست

For दोपकपोत Cf. Katha Upanishad III, I ऋतं पिबन्तौ सुकृतस्य लोके, also Śvetāśvatara Upanishad (4, 6) द्वासुपर्णा सयुजा सखाया..................॥ (**267**) انہد (अनाहत–Divine inspiration in a Yogic state of mind. पाहन–Skr. पाषाण (پتھر) कान्हजोसँराहे–when God loves, अहीरन की हीरी—the Gopi or the Individual soul. (**268**) बांट (भाग्य) قسمت (**269**) अहीरन के हीरे–Sri Krsna– خدا وند تعالی (**271**) رتجگا–रतजगा–a vigil at night. God suffering in love for man. (**276**) Indicates a struggle in poet's life to leave his home, also Cf. v. 225 (**278**) सरोही–Scimitar (**280**) महिया फिराये अहीर Note the–व्यञ्जना. ननंदजिठानी–Detractors, बोल बोल है–ridicule, पानरी–a gem. (**281**) चोटी (زلف) Sri Krsna's hair-knot, a figure of speech for God's uniting power of love that keeps the Universe in order. चार नागन—(four quarters) रैना होए छोटे—without the ordering of love, disaster will take place. (**282**) उल्थाकारी—پیغمبر (**283**) धम्माल—دھمال a musical instrument, Cf. the Sumerian word Zammaru (chanter) which may be rendered

as घम्मालू دھمالو. Note the rapid movement of thought and words indicated here. (**284**) सब एक आंक—سب ایک سمجھ (**285**) A striking simile! (**286**) याहू (یاھو—हिरन) (**287**) संवार—جلوؤات (ठाठ), राह की कुमारी—hataera, an example of उपमा माला (**289**) पाथर के मारे मेरव Cf. نرود میخ آهنی در سنگ (**290**) खसम خصم The Divine Husband. (**291**) नाक—مگر مچھ Ref. to the Hindu legend of a devoted *Gaja* who, at his prayer, was released from the bondage of *Grāha*. (**294**) Cf. Gita II, 69 — या निशा सर्व-भूतानां तस्यां जागर्ति संयमी। (**296**) चोली टेक—Surrender. मानही की मानैं Faith will be rewarded. उधार कर — Mortgage thyself to God. (**297**) Alludes to Sivā's wrath against Cupid, now set aside, and *Kāma* revivified. मृनाल (मृणाल lotus-stalk) (**298**) (انگڑائی) प्रभ्रंग—کمان (**300**) Woman should not be made slave of man's passion—नाहिं यै कनोडिया (کنیز), दरजी —The Divine Tailor. (**301**) Line 1—Inwardness of morality and religion, as opposed to formalism Line 2-Cf. Matthew 6, (5-6) 'When thou prayest, thou shall not be seen.' Line. 3.–Cf. Gitā मानाप-मनयोस्तुल्यः। सहांसील (सहनशील) Gitā तितिक्षस्व भारत, मैन — عشق Line 4. मुन्दनैन without wordly attachment, लखत-नैन कौंरन ते The eye of a Yogi! सुधाबुध औरैं—Absorption in Yoga. (**302**) ओप, چمک सीसी बोल, قلقل مینا, अमी (अमृत) آب حیات Line 4 Cf. Kena Upanished केनेषितं पतति प्रेषितं मनः See supra vv. 55 Cf. ,आभासवाद also Gita अहमात्मा....आमयन् सर्वभूतानि (**303**) Line 3 स्याम्र के सहित—Cf. Brihad. Upanishad सहैतावानास यथा स्त्रीपुमांसौ संपरिष्वक्तौ See supra vv. 6, 8, 174, 242 and 243. (**304**) जाम (याम) گھڑیاں, दीठ (दृष्टि) نظر, सर से—quickly तिरबेनी उर बनहिए—See supra v. 65. (**305**) The pleasures of the world are discarded by those who are longing

for God. **(306)** कोर कोर تکڑے تکڑے, लाए हुते बाम (वामा نازنین, the Individual soul) see supra note 303. **(307)** खोर-راستہ, सेठ, ایشور सठ (शठ) گنہگار, मलहाई کشتی پار کرنے کا کام तरैं (तरणी) کشتی हरैं हरैं ھولے ھولے **(308)** Line 1-2, Cf. verse 35. Line 3, Cf. Kāvya Prakāsh 10,25—लग्ना मन्ये ललिततनु ते पादयोः पद्मलक्ष्मीः। **(309)** अरसाय (अलसाई), करसायल नयनों (मृगनयनी) **(310)** Riddles like the *Brahmodyas* in the Rig-veda and the questions of Yaksha put to Yudhisthira in the Mahābhārata. Line 1. कुप कै ? Mere works (बहु जतन) without love, not acceptable to God. Line 2. मधुपकै ? mind attached to the world—वासना Line 3. अलपकै ? The Soul enjoys a divine status and is not less. कनियां (कन्या virgin, the soul) Line 4 पांखरी पुहुप कै ?—The soul, a mode of the Divine Self (Ātma), the Subjective Reality in man which cannot be seized objectively. Cf. Brihad. Upanishad—विज्ञातारम् वा अरे केन विजानीयात् ॥ See line 3, poem 304, Pem Prakāsh.

(311) The first two lines describe the path of *Yoga* followed by ascetics (साधु), who suffer and live in *hope* of the future Bliss—जिय धरत हैं. The last line describes the path of *love* followed by the Gopis who *enjoy* the Bliss, *here and now*—सांवरे को रूप लै भरत हैं (personate Krsna) and are at one with God.

(313) Line 1. पौन—کمتر Line 2. पौन (पवन) ھوا. Line 4. नवीन नारी (अर्थात् माया) कला को हारी (अर्थात् ईश्वर) چاند, राहु (अर्थात् मन), निसि (رات) (अर्थात् जीवन زندگی) Cf. Hindi saying दुबिधा में दोनों गए, माया मिली न राम ॥ also Cf.— شمع روشن ہے ادھر اور ادھر شمع رو—
دیکھیں اب بزم میں پروانہ کدھر جاتا ہے—

(314) A perfect gem of poetry. For line 4—नित तरुनाई तरंग देत Cf. our poet quoting in رسالہ سوال و جواب the 1st v.:—

بیزارم ازکہنہ خدائی کہ تو داری - ہر لحظہ مرا تازہ خدائی دیگر است
اے مرایا رب زتو نشانے دیگرست—ہرزمانے مردن ہرلحظہ جان دیگراست

God is revealing every moment of life. The Divine inspiration is not closed. For without it, the world would be a chaos. See poem 281 (रैनां होए छूटै). Indeed the Divine Revelation that takes place every *moment of life*-(नित्यप्रलय;) is the basis of all *experience.* It forms the *substratum* of every state of consciousness, Cf. the Kena Up. प्रतिबोधविदितं मतम् । It also explains the teaching of the evolutionary plan of a spiritual life worked out by Shāh Sahib in چہار انواع For the above teaching in line 4 of this poem, also compare the following verse, hearing which, over and over again, Qutub Uddin Kāki breathed his last in a state of trance—کشتگانِ خنجرِ تسلیم را—ہر زماں از غیب جانِ دگراست

खेलत अनंग रंग दम्पती लला लली—God and man (लली) are pictured as united in love, Cf. Brihadāranyaka Upanishad quoted above in notes 243 and 303. Our poet is in the most exalted mood of spiritual exultation at the mystical union of his soul with God, thus expressed in this most elegant poem of unsurpassing beauty! I wonder, if any one can produce a line ever written in Hindi poetry that can excel the supreme charm of language and richness of thought expressed in this line :—नित तरुनाई तरंग देत रोम रोम अंग अंग; खेलत अनंग रंग दम्पती लला-लली ।। In line 3, सजनीरी in the original manuscript is redundant. Delete it in the printed text and read, कूक देत कोकिला........Line 4 in the printed-text as also in the original manuscript, be reconstructed as below :—The correct reading would be—नित तरुनाई तरंग देत, रोम रोम अङ्ग अङ्ग ।

खेलत अनङ्ग-रङ्ग, दम्पती लला-लली ।।

(**315**) Cf. supra v. 13—14, see infra v. 318.

(**316**) (1) Since I began my devotion to God, I am no longer affected by praise or censure of a friend or a foe (2) کرم (कृपा) मलिकहु मिलि हैं—The *Siddhis* or perfections that attend a Yogi, ought not to detract him from the path of God's love. (3) Love tears away all possessions. (4) یارائی (शक्ति) Love is self-surrender (5) Cf. Gita (2.69) In the single-mindedness of devotion, the solitude of a bright *night* can not be bartered away for the company of the *day*. (6) Wounds of suffering are inflicated on man that he may see God's love. (7) रज (रजत) چاندی, हृद्फ—نشانہ تیر Body is chastened with suffering, to become a fit target, to receive arrows of love, charged by Thine eyes, from the bow of Thine eye-brows.

(**317**) (1) जाहिद—पाषंडी (10) The Rewāyat relates to Mansūr who openly said اناالحق अहं ब्रह्मास्मि (**318**) क़ुतुब अबदाल -ranks among the Sufis; for حبیب الہہ ے ثانی Cf. Diwan-i-Ishqi توئی کہ نام تو باشد محمد ثانی

توئی کہ یار تو گویند چارسو یا غوث

(4) It is stated that Gilāni in a state of inspiration used to repeat — سبحانی ـ ما اعظم ثانی

(**319**) God is within. (**320**) Line 6, for failure of intellect to comprehend God, Cf. Katha Upanishad (6-13) अस्तीत्येवोपलब्धव्यम् Cf. ریاض عشق

نہ بیند جلوہ اش جز بلبلِ عشق۔ کہ پیدا نیست زروئے جز گلِ عشق

(**321**) मोरचो —زنگار (**323**) A personal experience of our author himself who believes in the doctrine of فنا and بقا thus, Cf. ریا ض عشق

فنا آں جاں چو شد عین بقا ہست۔انا گفتن در آں حالت روا ہست۔

فنارفتن بقا بازآمدن داں — عروج و ہم نزول ایدوست برخواں۔

(**325**) चिन्ह نشاں अचिन्ह بے نشاں Cf. the *Nāma–Rūpa* doctrine of the Vedānta.

(326) नॉकर (نوکر) **(327)** जालरन्ध (روشن دان) घट अंधियार darkness of the world.

(331) محمد شریف کمبوه تخلص لتّها گیانی The word *Kambo* is derived from the Sanskrit *Kamboja*, an Aryan tribe living round Kabul speaking a Sanskrit dialect, mentioned by *Yāska* in the 7th cent. B. C. In the written account of the life of Shāh Barakat Ullah, we come across such names as Mohammad Afzal Kamboh and شیخ خیرالدین کنبوه کہ مرید صادق بود A reference to عاید کنبوه is also made. It is for the first time that we meet the name of Moḥammad Sharif Kamboh here. His surname is لتّها which resembles لدّها the surname of Syed Lutfullah. This *kabit* of Latthā Gyāni who was benefitted by the study of the Pem Prakāsh forms a *taqrīz* in praise of the Pem Prakāsh, calling attention to its great spiritual message for the enlightenment of humanity.

Additional Notes.

V. 182, P. 153. *Note the discrepancy in the account of our author by Mir Ghulam Ali, who does not mention Ahmad as the spiritual teacher of Shah Barakat Ullah, as related by him in the Pem-Prakāsh.*

V. 214, P. 156. “*We are such stuff*
As dreams are made on.”

Away with your endeavour to change men's views in this dreamland! It is needed only to change your own state of spiritual consciousness that will reflect its light on all creatures of the dream and consequently produce a change in them. Example is better than precept!

APPENDIX I.

Some happy quotations from the Pem Prakāsh.

1. रूई तार ज्यों चीर में, त्यों जग में जग मीत (Verse 24)
2. देवल और मसीत में, दीप एक ही भाय (36)
3. बिन देखे नहिं रह सकौं, देखें रहौ न जाय (63)
4. धोइ जाइंगे पाप सब, परसौ लालन पाय (65)
5. सूरा सोइ सराहिये, करे निसाने चोट (67)
6. मिलिहैं कैसे ऐ सखी, दीपक तरे अंधेर (78)
7. मिलबो नित बैकुण्ठ है, बिछुरन नरक समान।
   बेग मिलो मन भांव ते, जनि बिछुरो जिय जान ॥ (110)
8. 'मैं' 'तू' कहना जब छुटै, वही वहीं सब होय (118)
9. पन्थमीत को कठिन है, खेलो फाग बनाय (122)
10. हम तुम एकै होयंगे, जो रि छुटै ये आंह (132)
11. रोवत रहियो दिवस निस, हँस परसो कै पाय (133)
12. चन्दा चन्द हि देखियत, दीप न देत दिखाय' (139)
13. दिवस मिन्त की सीख है, रैन राम के भेख (150)
14. बाहर भीतर जानियो, भीतर बांहर होय (151)
15. अपने घर को राज तजि, परजा काहे होत (166)
16. मन कों राम कों एक विचार, फिरै जनि डौरत ज्यौं गुड़ माछै (203)
17. हर-दरसन परसन बिन पेमी, कहूं न दीसत ठौर (208)
18. 'पेमी' सो जन मुकुत न पावै, जिन कर जाने दोय (210)
19. हम में स्याम स्याम मध हम हैं, तुम जनि अनत बखानो (211)
20. मनसा थिर कियो न पेमी, सेवा सब गई खीस (215)
21. तू राजा परजा तन तेरो लेहु सकल जगजीत (220)
22. मन थिर किये सिद्धि सब पावें, नांहि तो काओ कीत (220)
23. तब परतीत भयी मन पेमी, जब हि मया कर हेरी (221)
24. सोई भागवन्त या कलि में, हरि चरनन लिपटानों (225)
25. लालन सो सोई मिलै, जिन पेमकि बाहैं (226)
26. आपन खोय आप को पावे (227)
27. वे तो हैं प्रतिपाल दयाल सबन पर, मेरे करम को हिनताई (228)
28. निहचै पठात रीझ, रीझै पठात हैं (254)
29. कान्ह को नातो सदा अनुरागै (264)
30. जीवन को फल यही, देखौं मुख पीतम को।
    एक एक रात जात, लाख लाख रात की ॥ (275)

31. नित तरुनाई तरंग देत, रोम रोम अंग अंग ।
खेलत अनंग-रंग दम्पतो लला-लली ॥ (314)

32. जब सिंध के भंवर में परी, तब समझ परी (320)

33. मरम पेम का पेमी जाने, जिन निस पिय-संग मानी (329)

APPENDIX II

Hindi quotations of various authors culled from the Persian Works of Shah Barakat Ullah.

I. مرد آنست که در خواب بیدار باشد (چهار انواع)

(1) अहमद नित ऊंघे रहै, लोग जानैं उंघाय ।
बौरा लोगन जानिहैं, ऊंघे ऊंघे जाय ॥

(2) See another quotation, in note on v. 118.

II. (رسالہ سوال و جواب)

(3) सखी री आगे परत न पाय । See note on v. 266.

(4) प्रभुजू जब चेते मो तन मया कर, तब जग मो तन चेतो ।
(Cf. Pem Prakash v. 151.)

III. (عوارف هندی)

(5) सूरदास प्रभु भले बने हैं, कछि कटि उर पौन ।

(6) सूरदास कैसें कै निबहे, एक ओर गोयया ।

(7) (دوهره) (कबीर) जो हर भया तु क्या भया, हर में सब कुछ होय ।
हर-जन ऐसा चाहिए, जा में कछू न होय ॥

(8) रे मन बहुरि न होय है आवन ।
एकौ काम न कर सकै, आये बरस गिनावन ॥

(9) ऐहो नन्दलाल भिजत हूं, नेंक कामर काहे न देहो ॥
(Cf. Pem Prakash last line v. 280)

(10) दियरा बले जु तेल सों, हम बिन तेल बलायँ ।
ना हम बलें न बालिहैं, यूं ही बलबल जायँ ॥

(11) मन थिर किये सिद्धि सब पावें, नाहिं तो काओ कीत ॥
(Cf. Pem Prakash v. 220)

(12) जिन डारो निरगुन समुन्द मुंह, भरन पायहु चाहैं ॥

(13) तीन लोक को ठाकुर ठाडो, तुम में कछु ठकरोरे ।
तेरो नांव लेत मुरली में, टेरत धूमर धोरे ॥

(14) जइये हो सो आज जाओ माधोजू, पै पीत जनि जाहो मेरे मन तें ॥

(15) हरिया हरि सों पीत कर, ज्यों किसान की रीत ।
दाम जौ-कनैं दुखघना, तऊ खेत सों पीत ॥

(16) (ایں دوهره نهایت مرغوب دل آمده)
बेले डुगडुगी बाजे, सुनें बौरे बहरे ।
अंधले ने चोर पकरा, दौर्यो रे लंगरे ॥

APPENDIX III.

For appreciation of the poetry of the *Pem-Prakāsh*, the symbolism of cheeks, curls, lips etc. as fixed by the Sufi tradition in گلشن راز may be noted as below :—
(Also see note 9 under Notes to Introduction)

(اشارات رخ وزلف) تجلی گہ جمال و گہ جلالست- رخ و زلف آں معنی را مثالست
صفات حق تعالي لطف وقہرست - رخ و زلف بتانرا زآں دو بہرست

(اشارات رخ و خط) رخ ایں جا مظہر خد ایست- مراد از خط جذب کبر یا ست

(اشارات بچشم ولب) نگر کز چشم شاهد اچیست پیدا - رعایت کن لوازم را بدانجا
ز چشمش خواسته بیمار و مستی- زلعلش گشته پیدا عین هستی

(اشارات زنار) نشان خدمت آمد عقد زنار- نظر کردم بدیدم اصل هر کار

Compare Pem Prakāsh, poem 274—(lips of the Child Krishna), 281—(the top-knot), 285—(curl of Rādhā, etc., etc.) The symbolism of Krishna and the Gopis may be studied as below :—

تشبیه (रूपक)	تنزیه (अर्थ)
1....Krishna	The Supreme Soul.
2....Gopis	The Individual Souls.
3....Krishna's flute	The Divine Call.
4....Gopi's milk, curd or butter	The rich possessions of man.
5....Krishna stealing the curd	God's claim on possessions of man. (Cf. (چور را بامحبوب نسبت داده اند—عرفی رف هندی)
6....Krishna loves Gopis	God loves man.

7....*Kubjā*, the ***hunch-backed*** woman is acceptable to Krishna and not the Gopis (vide poems 204-206) who were stiff-necked. Cf. "Blessed are the poor in spirit for theirs is the Kingdom of Heaven" (Math. 5,3).

Holi or the Spring-festival symbolizes the union of the Individual Soul with the Divine. (See poems 237 to 240)

Sati or the metaphor of the immolation of self (فنا) (See poem 256.)

APPENDIX IV.

Quotations from the works of Shah Barakat Ullah bearing on Hindu-Muslim Unity as a corollary of the doctrine of *Tauhīd* preached in the Pem-Prakāsh.

(ریاض عشق)

۱ بنام آنکہ از ہر مذہب و کیش ـ لباس تازہ دارد دربر خویش ـ
۲ ہزاراں خانہ ویک خانہ سازی ـ ہزاراں شیشہ ویک جلوہ سازی ـ
۳ ببیں آں رشتہ فرخندہ اطوار ـــ کہ سازے گشتہ در تسبیح و زنار ـ

(دیوان عشقی)

۴ مرا ز کفر و ز اسلام ہیچ کارے نیست ـ کہ زیر ہر شکن زلف جلوۂ دین است ـ
۵ آنکہ با خود آشنا شد دل گزشت از دین و کیش
ہیچکہ اورا خیال سبحہ زنارے نشد ـ
۶ گزر دارد بہ ملک بے خودی جائیکہ من دارم
نہ دیر و کعبہ بروں است ایمانے کہ من دارم ـ

(ترجیع بند) ـــ

۷ در صنم خانہ و مسجد نگر از دیدۂ دل ـ عشقیا ہست عیاں جلوۂ برکات آلہ ـ

(پیم پرکاش)

۸ دوہا نمبر ۳۶ و نمبر ۱۵۰

(رسالہ سوال و جواب)

۹ اسلام یعنی سلامت بودن و آنکہ غیر است تا کہ غیر است اسلام حقیقی نیست ـ
۱۰ بشر ہم ـــ ہندو مسلماں ـ اے عزیز ـ ایں انساں سایہ آں شخص است کہ وحدانیت نام دارد ـ
۱۱ آں جا کہ حسن حقیقی و مرتبہ جمع ـ اہل تفرقہ از آں آگاہی ندارند ـ
۱۲ صوفی آنرا می گویند کہ بصفا رسیدہ ـ ہیچ کدورت غیر در دل و دیدہ او باقی نماندہ ـ

APPENDIX V.

Further quotations from the works of Shah Barakat Ullah that reveal his spirited character in conformity with his teaching in the Pem Prakāsh.

A.—The ten commandments of Shah Barakāt culled from his work—نصایح

1. Occupy yourselves with the thoughts of God.

۱ باید کہ مشغول بہ یاد الٰہی باشند ـ

2. Humble down in service of man—

۲ و بر حسبتہ اللہ برائے کار خلق با ہر کس تملق و لجاجت نمایند

3. Don't ask for a special favour from the Government.

۳ و بہ ہیچ کارے و مطلبے بحاکم و بہ کسے رجوع نکنند و بہ محکمہ رجوع نشوند

4. Don't run after men of the world; seek the company of the good.— ۴ و بخانہ مخلوق و مردم دنیا نروند بآنکہ ظاہر او بدین و دیانت آراستہ البتہ البتہ روند۔

5. Don't live in comforts—Fight with your own *ego*.

۵ جہاد اکبر ہمیں است کہ خود آرام ندھند تا کہ آرام نیابند۔ محاربہ با نفس کنند۔

6. Dont' lean on public popularity.

۶ و بر خلق ہرگز اعتماد نکنند۔

7. Dont' make religion a means of your livelihood.

۷ و بدینہا محتاج نشوند۔

8. Seek first knowledge and character.

۸ المقصود علم و عمل پیش گیرند —

9. Be free from vanity. ۹ و بر آن مغرور نشوند —

10. Always be pure in deeds. ۱۰ و آرزو آن کنند کہ عمل خالص از مدد الٰہی و از فیض عالم پناہی میسر میشود (آمین)

B.-The inwardness of morality and religion as preached in رسالہ چہار انواع

(1) ہمہ موقوف بر طہارت ست — وضو از ہستی خویش است کہ لوث ہستی نجاستی است (2) نماز عوام عادت است — ہزار سال عبادت کند نمازی نیست — نماز عاشقان ترک وجود است (3) روزہ عوام انتظاری شام خشکی کام — روزہ سالک قلبی است (4) زکات عام برائے محافظت مال است تا نقصان نہ پزیرد — زکات کامل خودی را دادن است و خود را داشتن (5) حج سالک زیارت دل است — از خویش گزشتم چہ مبارک سفرے بود —

C. See note 12, under notes on Introduction, for reference to freedom of thought revealed in ترجیع بند

D.-Love as the highest value, See دیوان عشقی

۱ پیر صد سالہ اگر بادۂ عشقت بچشد - اللہ اللہ کہ دگر بار جوان خواھد بود

۲ ہرکہ ہندو ترا کرد طواف از سر شوق - بعلم اللہ کہ ہمہ رنگ مسلمانی یافت

۳ برو از من دل و دین - آن بت سنگین دل ھردم - مسلمانان کہ دارد نامسلما نیکہ من دارم

APPENDIX VI

Quotations from other Persian writers in the works of Shah Barakat Ullah that corroborate his teaching in the Pem Prakāsh.

(*a*) چہار انواع quotes گلشن راز thus :—

(1) مسلماں گر بدانستی کہ بت چیست - بدانستی کہ دیں در بت پرستی ست
(2) اگر کافر زبت آگاہ گشتی - کجا در دین خود گمراہ گشتی -
(3) بت پرستی خود پرستی کار ماست - مادریں دارم خدا در کار ماست
(4) نمود کفر دریں رہ زخود نمائی بہ - برنزد ما ز خودی دعوی خدایی بہ
(5) نفی خود اثبات اوست

(*b*) رسالہ سوال و جواب quotes:—

(6) گر تجلی خاص خواہی صورت انسان بہ بیں - شخص را بہ شناس کہ ہم اول و ہم آخر ست
(7) ہر کہ مانند حباب ازقید خود وا میشود - بے تکلف صاف میگو یم کہ دریا میشود

(*c*) عوارف ہندی quotes : -

(8) مرابہ ہیچ کتابے و دگر حوالہ مکن - کہ من حقیقت خود را کتاب مے بینم
(9) چشم داری و عالم اندر نظر است - دیگرچہ معلم چہ کتابت بایدی
(10) یارے دارم کہ جسم جاں صورت اوست - چہ جسم و جاں جملہ جہاں صورت اوست
(11) عاشقاں را روز محشر باقیامت کار نیست - کار عاشق جز تماشائے جمال یار نیست
(12) در ہرچہ نظر کند خدارا بینم - (13) زہستی تا عدم یک جست مے دارد شمار من
(14) دلا بسوز کہ سوز تو کارہا بکند - (15) ہر عمل اجرے و ہر کردہ جزائے دارد
(16) خلق را در حق و حق را در خلق مے بیند - (17) جاں را بینی تو جان جاں را بینی
(18) بشناس خویش را کہ تو شاہے نئے گدا (19) یکساں ظہور اوست چہ در کعبہ و کنشت

(also Hindi दूधहु धौला छाछहु धौली; in 11 also सब रंग लायो लाल बनां)

APPENDIX VII

Names of saints and writers and their writings quoted in the works of Shah Barakat Ullah.

(I) (ریاض عشق):—(1) The prophet, (2) The four companions (3) Hazrat Fātimā (4) Shah Jilāni Gaus-i-āzam (5) Naqshaband Khwaja Ahrār (6) Khwaja Sultān Ajmer (Khwaja Muin Uddin Chishti) (7) Sheikh Bahauddin Suhrawardi (Multan) NOTE:—(Sufi orders trace connection to the prophet through Ali; in one order, Naqshabandiya, through Abu Bakr the first Caliph. Naqshabandiya order was founded by Khwaja Bahauddin who died in 1388A.D. Shah Jilani or Abdul Qadir of Jilan (1078 A.D —1166 A.D) in N. Iran, developed from the school of

Junaid, the Qadariya order of Sufis. Khawaja Muinuddin Chishti of Seistan arrived in India in the 12th cent. A.D.)

II. دیوان عشقی further quotes :—(8) Mansur (b.858 A.D. executed in 929 A.D. born in Iran, visited Gujrat, noted for his saying اناالحق—I am the Truth)

(9) Shah-i-Kalpi (mentioned twice, the same as Ahmad of the Pem Prakāsh verse 182—183)

(10) Fazil quoted in our manuscript, after the colophon:—

اثبات غیر و نفی خود از من نمیشود - بت میشود فضیل و برهمن نمیشود

Shah Barakāt makes the following correction:—

آنجا کہ ذات جلوهٔ سرشار میکند - اثبات نفی و برهمن و بت فسانہ است

(11) Bedil (12) Sheikh Abu Said Abul Khairi quoted:—

منشیں بہ بہشتیاں کہ آسوده دل اند - با دوزخیاں نشیں کہ سوزے دارند

(13) Abul Hasan Khurqani (14) Hamzā Sahib (an enthusiastic follower of the Prophet. (15) (عزیزے بہ حضور اعلی بیت خواند)

نام لیلی بسر تربت مجنوں مبرید - بگزارید کہ دیوانہ قرارے گیرد

(جنابعالی چوں اصلاح فرموده) نام لیلی بسر تربت مجنوں ببرید - مگزارید کہ دیوانہ قرارے گیرد

(16) Syed-ul-Arifin Mir Shah Laddha Belgrami.

(17) Abu Ali Sina (Avicenna, 980—1037 A.D)

III The *Pem Prakāsh* mentions the above numbers 1,2,4 and 9.

IV (رسالہ چہار انواع) (18) Husain Mansur (Husain son of Mansur, known as Hallāj (carder) same as No. 8, above. (19) Pir-i-Hirāt quoted :—

پیر هرات گوید کہ کعبہٴ دل ساختہ رب جلیل است و کعبہ گل پرداختہ ابراهیم خلیل - آں از جان و دل است - و ایں از آب و گل

(20) (نزهة الارواح) (21) Sahib-i-Bistām (22) and of Gulshan-i-Rāz quoted) (23) Shri Mad Bhāgavat quoted:—

(This description applies to Durvāsa's legend)

خوراک کامل از خود بخود نیست - و ایں مقدمہ درنوشتن نمی آید - قصہ مشہور است کہ سہنس گوپی باقسام طعام پیش فقیرے رفتند و خوراندند - آنجا دریائے بود عمیق - التماس نمودند کہ چہ طور بگزریم - فرمود - کہ برکنارهٔ آں گوئید کہ ایں فقیر از مدتے چیزے نخورده است - گفتند و راه یافتند و گزشتند - دریں مقام رازقی و مرزوقی راحساب دیگر ست

(24) Junaid (of Nahawand d. 910 A.D.) (25) Azizi (26) Iraqi (27) Maulana Jalal Uddin Rumi (successor of Farid Uddin Attar, son of Bahauddin born at Balkh, 1207 A.D.—1273 A.D. author of Masnavi)

V رسالہ سوال جواب (The prophet quoted—انا احمد بلا میم)

(28) Ibrahim Adham (an ascetic of Balkh d. 875 A.D.)

(29) Bú Ali Qalandar (Sheikh Sharfuddin Panipati)

(30) Shibli (Abu Bakr, of Khorasan, class-mate of Mansur Hallaj d. 946 A.D) (Gilani quoted—سبحانی ما اعظم شانی

(31) Iraqi (32) Magrabi (33) Kāshafi (34) Zakaryavi quoted :—الانسان من نوری و انا من نورالله

VI (عوارف هندی) quotes (22) author of گلشن راز, Saduddin of Shah Bistar near Tehran 1250 A.D.—1320 A.D) as below :—سیاهی گر بدانی نور ذات است - تباریکی درون آب حیات است

Compare Pem Prakāsh v. 150, also our poet's own verse - (بالاتر از سیاهی رنگ دگر نباشد—وصف نور ذات میکند کم سیاه است)

(35) Surdas (36) Amir Husaini Rahmatullah, (37) Bahauddin Zakarayi (Gaus-ul-Azam also quoted اسمی کاسم الاعظم وسبحانی ما اعظم (Bāyazid Bistami as above No. 21.—Bistām in Khorasan, d. 874 A.D. He heard 'O Thou I' cf. the Upanishad—सोऽहम् ; a teacher of the doctrine of فنا (38) Urfi (Bahauddin Suhrawardi quoted—شعلہ بر شعلہ بینی سوار

APPENDIX VIII

Some quotations from the Sufi writers adduced in support of the philosophy of life preached in the Pem Prakāsh.

(١) خلق الله آدم علی صورته یعنی خلق کردم آدم را بر صورت خود (The Prophet)

(٢) قلب المومن عرش الهی - (حضرت علی)

(٣) التوحید اسقاط الاضافات یعنی دور کردن نسبتها ست—کمال توحید یک دانستن و یک دیدن است (Junaid)

(۴) خدا یکیست نہ یکے مثل آں یکے در شمار آید (Abul Khairi)

(۵) پرسیدند در مذهب کیست ؟ گفت - در مذهب خدا (Shibli)

(٦) مذهب عاشق ز مذہبہا جدا است - عاشقاں را مذهب و ملت خدا است (Mansur)

(٧) صوفی صوفی نبود تا همه خلق عیال او نشوند (Abu Said)

(۸) از گفتن توحید موحد نشوی - شیریں نشود دهاں از نام شکر - توحید آنست کہ تو در و غایب شوی تا او در تو غایب شود (Ibid)

(۹) چہ موسیٰ وچہ عیسیٰ چہ پیرے مرسلاں احمد - چہ ترسا وچہ مغ آنجا ہمہ گشتن برابر بیں (Bu ali Qalandar)

(۱۰) اگر ہندو اگر گبرو مسلماں - بہر ملت کہ ہستیم از تو ایماں (Baba Tahir Hamadani)

(۱۱) خلق رابے حق مبیں و حق رابے خلق مبیں (Ibn ul Arabi)

(۱۲) مرد باید کہ باید حق شناس - تا شناسی شاہ را در ہر لباس (Sheikh Musli)

(۱۳) بندۂ عشق شدی ترک نسب کن جامی - کہ دریں راہ فلاں ابن فلاں چیزے نیست (جامی)

Note the Prophet's saying '*Istafte qalabah*' and Ali's saying (No. 2), signifying—consult thine own heart as the authority of mystical inspiration (فراست)granted to all. Cf. अनुभव in Vedānta. For the cultural effect on the mind of man, of the teaching of the Universal religion (توحید) as interpreted by Sufism, note the following examples :—

1. Nuri when executed prayed—'O Lord, if it by Thy inexorible will to make Hell full of mankind, Thou art able to fill it with me alone, and to send them to Paradise.'

2. Rabia who like Mirā Bāi did not believe in the earthly marriage prayed : –

'O God, whatever share of this world, Thou hast allotted to me, bestow it on Thy enemies, and whatever share of the next world Thou hast allotted to me, bestow it on Thy friends—Thou art enough for me." Again, 'O God, if I worship Thee in fear of Hell, burn me in Hell, and if I worship Thee in hope of Paradise, exclude me from paradise, but if I worship Thee for Thine own sake, withold not thine everlasting Beauty." Cf. Gita II. 41–46. See Pem Prakāsh verse, 107.

APPENDIX IX

Some quotations from the Holy Quran that forms the bedrock of Sufism expounded in the Pem Prakāsh.

1. God of Islam is the God of all mankind رب العلمین - رب الناس Cf. Rig Veda (प्रजापतिः)

2. Whithersoever you turn there is Allah's

countenance (Q. 2. 115) Cf. Yajur Veda-Katha (विश्वरूप:)

3. "We are nearer to him than his jugular vein" نحن اقرب (Q. 50—16) cf. (,अन्तरात्मा अन्तर्यामी)

4. There is no God save Allah. His are the most beautiful names (Q. 20—8) Cf. Rig Veda एकं सद् विप्रा बहुधा वदन्ति

5. Allah—loveth not aggressors (Q. 2. 190) Cf. Yajur Veda विश्वशंभु :

6. Allah is light (نورالسموات والارض) Light upon light (نورعلی نور) Allah is *witness* of all things (Q. 34–47) وهوعلی کل شیٔ شهید cf. Upanishad–यस्य भासा सर्वमिदं विभाति ॥ साक्षी, चेता ॥

7. (The other-worldliness of Islam):—The life of this world is but comfort of *illusion* (Q. 3. 185) Cf. माया in Vedanta.

8. (Man is no other than *god's own spirit*) "I have breathed into him of my spirit" من روحی (Q. 15–29) cf. Gita ममैवांशो जीवलोके जीवभूत: सनातन: ।

9. (Islam promises *meeting with the Lord* (Q. 18-110). *Nishkāma Karma* in the Quran (57-23) *Ahimsā* in the Quran. (16–126)

10. *Tolerance.* 'We have made you of tribes that you may know each other (49–13) Cf. भेदाभेद अद्वैतवाद (One in the many and the many in one). "We make no distinction between any of His messengers" (2–285). 'We have raised in every nation a messenger proclaiming 'Serve Allah' (16–36) 'Cry into the Beneficent (الرحمن) unto whichsoever way you cry (it is the same) Cf. Gita–ये यथा मां प्रपद्यन्ते तांस्तथैव भजाम्यहम् . "Naught is said unto thee (O Mohammad) save what was said unto the messengers before thee" (41–43)

God loves man. (يحب). The Holy Quran enjoins Love of God (حب الهی). The prophet is known as God's Beloved (حبیب). 'Cling all to the strong rope of love for each other and of God, and do not think of separation ever'. "*Wa tasému bâ hubba Ilāhi Jamiyan, Wa lā tafarraqu*' Cf. प्रेम ते नाम (Katha Samhitā 8, 17), also. Gita 3. 11, परस्परं भावयन्त: श्रेय: परमवाप्स्यथ ।

THE END.

Opinions on the Pem-Prakash of Syed Shah Barakat Ullah Pemi, Edited by Pandit Lachhmi Dhar.

(1) *Dr, Lakshman Sorup, M. A. Ph. D. University Professor of Sanskrit, University of the Panjab, Lahore :—*

I have had an opportunity to look through the Pem Parakash by Syed Shah Barakat Ullah, the *Editio Princepo* of which is prepared by M.M. Pandit Lachhmi Dhar Shastri, M.A., M.O.L. of the Delhi University. The work is in Hindi and Persian, but written in the Persian script. Reading of Hindi words written in Persian script is tantamount to almost decipherment, and the patience with which the Mahamahopadhyaya......must have been remarkable. The industry spent in laboriously reconstructing the text of the original is very creditable to the editor. The critical introduction and notes are illuminating.

As far as the original is concerned, there is a flow and a marvellous command on the language. The author has a true feeling of poetry. His choice of words is apt and striking. He is endowed with a high soaring fancy and rich imagination. As a result he paints very vivid pictures in sweet and sonorous metres.

The publication of such a work will not only be an important contribution to the vernacular literature but will also promote communal harmony.

I therefore strongly recommend the publication of this work as a University publication.

(2) *Maulana Syed Suleman Nadvi*

مجھے یہ معلوم کر کے بہت خوشی ہوئی - کہ پنڈت لچھمی دھر ساستری صاحب- پیم پرکاش مصنفہ حضرت سید شاہ برکت اللہ صاحب مارہروی کو ایڈت کرکے شائع کر رہے ہیں ۔ اور موصوف نے بڑی محنت سے اسکے مقدمہ اور حواشی مرتب کئے ہیں جنہیں ازراہ عنایت اُنہوں نے مجھے بھی دکھایا ۔ اور میں اُنکی اس محنت اور کوشش سے متاثر ہوا -

(3) *Sir Ziauddin Ahmad, M. A., D. Sc. LL. D.*
Vice-chancellor, Muslim University, Aligarh :—

Dear Sir,

I have seen the book 'Pem Parkash' by Syed Shah Barkat Ullah Sahib and have also raad the opinon of Maulvi Syed Suleman Nadvi, who is a great authority on the subject, about the work which you have done on this book. I endorse the views expressed by him and consider that its publication will be highly appreciated.

To Mahamahopodhyaya Pandit Lachhmi Dhar, M. A., M. O. L., Shastri, Head ef the Dept. of Sanskrit and Hindi, University of Delhi.

(4) *Pandit Braj Mohan Dattatreya Kaifi:—*
(Office of Anjuman-i-Taraqqi-e-Urdu—India), Delhi.

I am very much pleased to see the manuscript of 'Pem Prakash', edited by M. M. Pandit Lachhmi Dhar Shastri. I am bewildered to see the depth of ideas of the author as well as the learned rendering and editing of the Shastri.

It is a happy coincidence that he thought of preparing this scholarly edition at a time when the teaching of *unity* in *diversity* is of the greatest value to all of us.

I have seen many old works with notes and commentaries, but I do not think that many of them will come up to a high standard of critical exposition and scholarly explanationwhich rais the beauty and utility of this text.

I confidently hope that if the Delhi University agree to publish the book, t will be the recipient of heartfelt gratitude of all sections of society especially tihe Hindus and Muslims.

(5) *Dr. Abdul Haq. Secretary, Anjuman-e-Taraqqi-e-Urdu (India) :—*

Mahamahopadhyaya Pandit Lachhmidhar Shastri kindly showed to me the manuscript of Pem Prakash which he has edited with great care and labour. The author flourished during the reign of Aurangzeb and is a great Sufi poet and scholar. This is a rare book and throws light on the language of the period and the ideas prevailing among the Hindus and Musalmans about the unity of religions and brotherly love.

Pandit Lachhmidhar Shastri in editing the book has rendered great service both to knowledge and to the Indian nation. In editing this book he has taken great pains and has made scholarly research.

(6) *Sir Abdul Rahman, Judge Madras High Court, Late Vice-Chancellor, University of Delhi :—*

A rendering of an unpublished Hindi work written in Urdu character conveying thoughts conceived and developed after a vast learning of Arabic and Persian literature and a great study of Hindu and Sufi philosophy which Syed Shah Barakat Ullah of Marhera had imbibed, must necessarily be a task of considerable magnitude and difficulty. In order to appreciate its metaphors and allusions, one must not only read all the other available works by the same author but must also acquaint himself with the back-ground in which it came into existence and the various subjects on which the author was expressing himself. And this is exactly what Mahamahopadhyaya Pandit Lachhmidhar has attempted in his introduction and commentary on *Pem-Prakash* to achieve, and achieved so successfully.

I congratulate Pandit Lachhmidhar for the immense trouble he has taken in bringing this work written some 250 years ago to light. It is interesting to find that the Muslims could have had no prejudice then against Hindi and the Hindus no bias against the thoughts which were being expressed therein and the character in which it was written.

I trust that the work will be published by the University of Delhi and be fully appreciated by the literary world.

(7) *The President of the All-India Oriental Conference Eleventh Session, 1941, Hyderabad Deccan in his presidential address read on the 20th December 1941, writes :—*

During the last two years Mahamahopadhyaya Pandit Lachhmidhar, Head of the Sanskrit Department of the University has carried out useful research....................in early Sanskrit literature.

He has also edited a Hindi poetical work entitled *Pem Prakash*, by a Muslim writer named Barakat Ullah Bilgrami. Pandit Lachhmidhar's edition is based on a single MS. which was discovered by him; but his first edition may lead to the discovery of other MSS. of the poem and thus pave the way for the final recension of the work."

———:o:———

The published works of Pandit Lachhmidhar of St. Stephen's College, Delhi.

(1) Vara-Vadhū Samvāda (Sanskrit and Hindi) (2) 'Posh-Pūjā' (Sanskrit and Hindi) (3) Guru-Sishya Samvāda (Sanskrit and Hindi) (4) The Birth-pl of Kalidasa (English) (5) Home of the Aryas (English) (6) The Vaidiika Paddhati (Sanskrit and Hindi) (7) The Aryan Sacraments (English) (8) Bhajanavali (Hindi, English, Sanskrit and Pāli) (9) Pārvatī Sikshā——a randering into Sanskrit verse of the Christ's Sermon on the Mount. (10) A Prayer-Book (Sanskrit and English) (11) Mṛtyu Shoka kī Shānti (Hindi) (12) Bhakti-Kusumanjali (Hindi with an introduction and notes in English) (13) Sanskrita-Sāhitya Kaumidi (Sanskrit with English notes). (14) Braja-Vibhūti (Hindi). (15) Kāvya Kānan (Hindi) (16) Studies in Ancient Indian History I—VIII (English)..........*(continued)*

17. **Articles published from time to time, on subjects connected with the ancient Indian literature (Urdu and Hindi. bound in one volume, to be ready shortly).**

18. **Articles published in the Learned Journals on research in ancient Sanskrit literature. (English, bound in one volume—to be ready shortly).**